

Šemsudin Hadrović

Mirsad Rastoder

Bihorska muzika

Monografija o harmonikašima i muzičkoj tradiciji

Biblioteka Savremena proza
Montenegro, 2014/2015

Bihorska muzika
Monografija o harmonikašima i muzičkoj tradiciji

Autori: Mirsad Rastoder, Šemsudin Hadrović

Izdavač: Centar za kulturu – Bihor, Petnjica

Urednik: Mirsad Rastoder

Lektor: Enver Muratović

Recenzenti: Sabahudin Delić, Mićo Miranović

Grafička obrada: Emil Šabotić, Petar Vujović

Za izdavača: Mirela Kočan i Enver Rastoder

Štampa: 3M Makarije, Podgorica

Tiraž: 500

Objavlivanje knjige podržao je Fond za zaštitu i
ostvarivanje manjinskih prava u Crnoj Gori

UVOD

Petnjički kraj nikada nije imao rizničara kulture - instituciju koja bi primala i čuvala biserje narodnog stvaralaštva pa su mnogi dragulji nestali u talasima dramatičnih istorijskih mijena i raseljavanja Bihoraca.

Sjećanja blijede, pisani tragovi su rijetki, te na stranice ove monografije nije ušlo sve što treba, ali smo kroz svjedočenja harmonikaša nastojali da zabilježimo detalje koji mogu biti inspiracija-orijentir budućim istraživačima i analitičarima. Prvenstveno u interesu rekonstituisanja vlastitog kulturnog identiteta. Temeljitog protežiranja svijesti o važnosti cjelokupnog nasljeđa, sa svim natruhama tradicionalnog mišljenja, tipične bihorske osjećajnosti i djelovanja iz kojih su nastajali pripovjedački, poetski, folklorni, muzički ili materijalni ostaci bihorske kulture.

Sam termin kultura, po latinskoj riječi *cultus* (*cultus* - gajenje, obrada polja) označava iskonsku vezanost čovjeka za prirodu, za obradu polja, ali se od antičkog doba i rimskog filozofa Cicerona (106-43. godine p.n.e.) u raznim varijacijama koristiti za označavanje "kulture duha", u smislu obrazovanja i kultivisanja.

Suštinska misija kulture sastoji se u tome da olakša održanje, produženje i napredak ljudskog društva, pa nije čudo što su Bihorci, uprkos broj-

nim nedaćama, stalno tragali za izazovima u datom vremenu i stvarali kulturni milje osjenčen lucidnošću pojedinca, porodične, rodbinske ili seoske zajednice. Njihove igre, veselja, i raskošna imaginacija pripovijedanja bile su u funkciji približavanja ljudi, alegorijskog savjetovanja, razvijanja takmičarskog duha, podizanja raspoloženja i učvršćivanja zajedništva. Na posijelima, mobama, veseljima, važno je pravilo: ko umije priča-pjeva, a ostali slušaju i podržavaju. U svemu tome, imaginacija pojedinca kristalisala se u opšte prihvaćenu vrijednost, koja je od slučaja do prilike, kao urnek prelazila u druge krajeve - druga sela. Primjer su: pjesma "Kaja", "Zulino kolo", i mnoga materijalna dobra preuzeta po modelu urneka za ćilim ili vez, ali po pravilu modifikovana senzibilitetom novih izvođača - tkalja, vezilja, graditelja... Ovdje treba imati u vidu da su Bihorci stalno pravili nešto drugačije u odnosu na viđeno, pa je rijetkost da se i među starim kućama nađu dvije potpuno iste.

I Bog zna koliko je uspješnih replika i originalnih kreacija nestalo kroz vrijeme, jer nije bilo institucionalnog, planskog pristupa kulturi, zaštiti kulturnog stvaralaštva i nasljeđa uopšte.

Svjesni problema, nedefinisanosti, nezaštićenosti, negiranja, prisvajanja i svakolike devastacije kulturne baštine u Bihoru pa i šire, autori ove monografije žele da ukažu na obaveznost drugačijeg odnosa i potrebu trasiranja puta za buduću institucionalnu brigu, kroz jasno definisanje zaštite, istraživanja i afirmisanje kulturne baštine, po modelu međunarodnih standarda, normativne zaštite i valorizacije..

Ovo je konkretan doprinos da se, makar jedan segment, muzika, pokuša mapirati na karti bihorskog kulturnog identiteta. Time je ambicija ove monografije usmjerena da novim generacijama ukaže na put kojim bi trebalo ići.

Oni treba da znaju da hiljadugodišnju tradiciju Bošnjaka na ovim prostorima karakteriše dinamična smjena različitih ideoloških okvira i matrica u kojima su egzistirali, i u koje su se kao etnos uklapali. Pri tome su, brže ili sporije, odbacivali staro i na svoj način prihvatili novo.

Hronološki posmatrano, veoma je teško, skoro nemoguće, pronaći išta re-

levantno, vezano za muzičku kulturu u srednjem vijeku na prostoru Bihora. Malo je drugačija situacija kada se radi o osmanlijskom periodu na Balkanu i ovim prostorima, a tek nešto jasnija slika o postosmanlijskom i savremenom dobu.

S aspekta dubine uticaja na Bošnjačku - Bihorsku kulturu, najznačajniji momenat, u nezadrživom smjenjivanju i preplitanju civilizacija, svakako je prihvatanje Islama. Time je čitav dotadašnji kulturni, i ne samo kulturni, koncept života drastično promijenjen. U tom procesu, koji je trajao vjekovima usvojene su nove vrijednosti, a sačuvani tek poneki detalji iz prethodne tradicije, kao što je, recimo, paljenje lila, karakteristično za paganski period.

Tragovi promjena, iz perioda islamizacije, vidljivi su i danas, prije svega na sakralnim objektima (stećcima) gdje se pojavljuju naslijeđeni i novoprihvaćeni kulturni, religiozni i drugi oblici.

Bošnjačka vladajuća elita se poistovećivala sa osmanlijskim tumačenjem islama, kao i načinom življenja i kulturološkog pozicioniranja, što je slijedio Narod - koji se s pravom smatra direktnim nasljednikom osmanske zaostavštine na Balkanu.

U postosmanlijskom, uključujući i savremeno doba, kultura ovog Naroda se našla u procijepu odbacivanja i nametanja novih modela identifikacije. Novi administrativni okviri koji su se brzo smjenjivali, sa novim ideološkim matricama, dugo nijesu dali priliku Bošnjacima da se iznova pronađu. To „ novo“ bio je kulturološki „šok“ od kojeg su spas potražili u sopstvenim avlijama i vraćanju tradicionalnim oblicima kulturnog, pa time i muzičkog izražavanja. U svojim baščama oni su, uz saz, dugo pjevali stare pjesme a u javnosti slušali druge. Stoga kod Bošnjaka, u tom periodu, nema

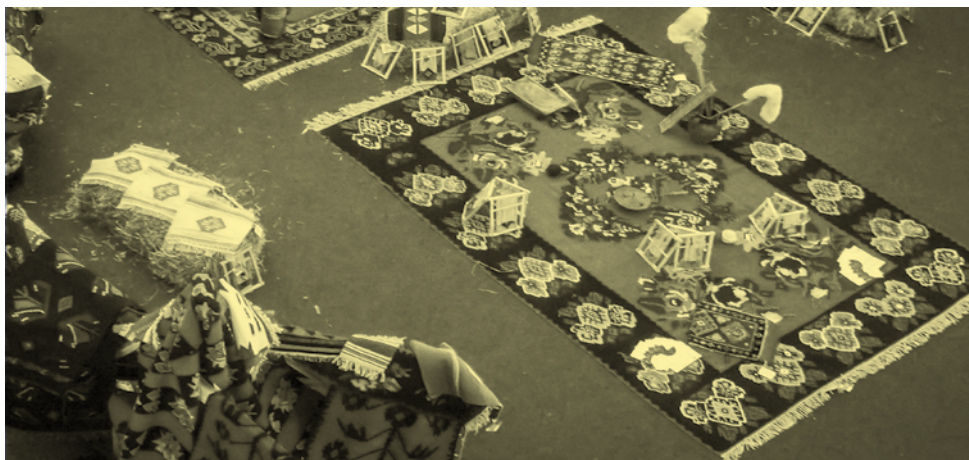

klavira, violine, gitare...

Nakon nekoliko decenija preispitivanja sopstvene samobitnosti, te značajnih promjena na globalnoj pozornici, dolazi vrijeme revalorizovanja kulturne a time i muzičke baštine Bošnjaka na Balkanu. Svi ti procesi su se samo usput „očevali“ o prostore Bihora, koji je bio prinudjen da se oslanja na već oprobane muzičke oblike i sredstva, kao što su sviralja, kaval, zurla, goč, def... I tek sa dolaskom harmonike u Bihoru kreću promjene, ne samo u muzičkom smislu, već po dubini socio-kulturološke matrice. Popuštaju patrijarhalne stege, širi se socijalizacija u duhu novih ideologija i raste odvažnost pojedinca. Ovaj čarobni instrument, otvara nove, neobične priče, čudesno bliske sa životnim sudbinama konstruktora i inovatora harmonike (Soprani, Dalape, Honer).

Bez obzira na administrativne promjene, koje su se dešavale od 1987. godine na ovamo, Bošnjake na prostoru Balkana neraskidivo povezuje kulturno nasljeđe - svi aspekti duhovnog stvaralštva, adeti-običaji, obredi, uvjerenja i umjetnička sehara izkazana kroz: usmenu epiku i liriku Bošnjaka, sevdalinku, prelo i posijelo, mevlud, kaside, Bošnjački folklor, ženske svadbene pjesme uz tepsiju, muštulugdžije, sunet, svadbeni običaj, mobe, čobanske pjesme, heganje, dječje igre, dženez, muslihuni, gaziluk, merhametluk i dr.

A sve to duboko je urezano u strukturu našeg bića i zavičajnog mentaliteta koji nam ne dá da pobjegnemo od sebe. Traži da pamtimo, od onog Bihorca iz Radmaske klisure, što je prije 5000 godina vajao "Bihorsku veneru" simbol plodnosti, do talentovanih pojedinaca sa kojima se sretamo. Neka ovo bude mali znak pažnje prema znanim i neznanim stvaraocima, našim rapsodima koji su najljepše iskre svoje duše ugradili u kulturno nasljeđe ovog naroda.

Bihorski ćilimi u tržnom centru

PETNJIČKI VILAJET

U dolini između sastavaka rijeka Radmančice, Popče i Vrbičke rijeke, prije nekoliko stoljeća, ugnijezdila se varoš Petnjica. Središte Opštine u kojoj se sve okretalo oko džamije, koja je podignuta u periodu od 1689. do 1700. godine, mada postoje pretpostavke da je izgrađena krajem XVI vijeka, što istorijski još nije potvrđeno.

Rast broja stanovnika, uslovio je proširenje 1903. godine. Ima indicija da je dograđena kamenom od srušene džamije u nekadašnjem gradu Bihoru. Građena je u stilu autentičnih objekata na ovom području, a jedinstvenom na Balkanu, čine je tri etaže (prizemlje i dva sprata) te drvena konstrukcija i rezbareni detalji.

U obliku s početka prošlog vijeka, džamija je sačuvana restauracijom 2000-2001. godine. Ona je bila i ostala duša vjerskog uzdizanja Bihoraca ali i ključno mjesto vijećanja za donošenje svih važnih društvenih odluka. Ezan sa njene vitke, drvene munare odjekivao je daleko kroz petnjičke doline, bašče i klisure.

Petnjica početkom šesdesetih

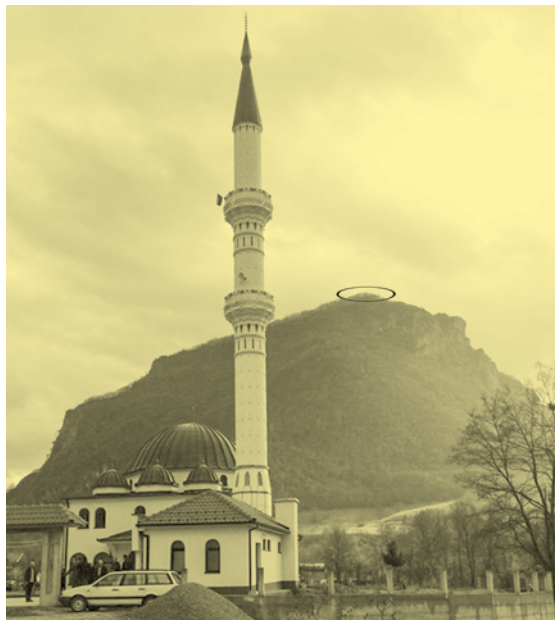
Od nama je alem Bihor bio, i sultan se njime ponosio

Petnjica je okružena brdima, planinama, župnim dolinama i zaravnima pogodnim za uzgoj žitarica, povrća i voća. Čitav kraj je čuven po hladnoj izvorskoj vodi i sočnim jabukama koje su ušle u pjesme, ali i mnogo često sladile čuvene bihorske pite.

Na amplitudi od 700 do 1800 metara nadmorske visine, ovdje se nadmeću planinska i kontinentalna klima. Bogatstvo područja su i šumski kompleksi i pašnjaci na planinskim masivima: Turijak, Vlahovi, Lađevac, i Ciglen. Iz njih izviru rijeke Popča, Radmančica, Trpeška, Vrbička, i Tucanjska rijeka, kao i mnogobrojni izvori i potoci koji se Popčom i Lješnicom ulivaju u Lim.

A tu, iznad sela Bioče, rijeke Lješnice i Limske doline, kroz koju vijuga magistralni put Bijelo Polje - Berane, na visokom brijegu zvanom **Gradina** nalaze se ostaci srednjovjekovnog grada Bihora. Jednog od prvih urbanih naselja na sjeveru Crne Gore, koje se u istorijskim izvorima prvi put pominje 1450. godine. Podignut je na vrhu brda, na 1050 metara nadmorske visine. Dominirao je velikim dijelom Limske doline i kontrolisao značajne prilaze koji su spajali Budim i Bihor sa Plavom na jednoj, Sjenicom i Novim Pazarom na drugoj, te Pljevljima na trećoj strani.

O prošlosti ovog tajanstvenog grada ne zna se mnogo. U jednom od spisa iz dubrovačkih izvora (5. XI 1450. godine) pominje se da su

Džamija u Bioči, ispod brda Gradina

Petnjica za pečenje glinenog posuđa

Pripovijeda se da je Petnjica dobila ime po pet njivica koje se, gledajući sa okolnih vrhova, uočavaju u dolini. Dolina je prvo nazvana "Pet njivica" što se kasnije pretvorilo u Petnjicu. Međutim, tragom predmeta od gline koji su od davnina pravljeni i pečeni u Bihoru, ima osnova da je Petnjica ime dobila po petnjici, zemljanoj peći za pečenje glinenog posuđa.

- "U tradicijskom graditeljstvu, posebno na području Like, petnjice su podizane od zemlje pomiješane sa slamom. Petnjica je duga oko 2 metra, visoka 1,5metar, i ličila je svojevrsnoj izduženoj kupoli postavljenoj na tlu. Prosušeno posuđe postavljalo se najprije u srce ili cintanu petnjice, a zatim po pričkama ili krivama. Pri dnu, petnjica ima veća vrata, a sa svake strane po jedna manja. Na vrhu kupole ima četiri dimnjaka, kroz koje je izlazio dim i kroz koji se dulje vremena gledalo pečenje posuđa. Nad petnjicom je krović postavljen na četiri stupa." (Komuna br. 04/05). Na području regiona nije sačuvana ni jedna petnjica, ali ima više naseobina sa tim imenom – Petnjica.

Arheološki eksponati sa nalazišta Torine

neki "dubrovački trgovci u njemu ostavili tovar svile". Osmanlije su ga zauzele 1455. godine, a iz detaljnog popisa iz prizrenskog sandžaka nastalog u periodu 1521-1530. saznajemo da je u to vrijeme grad-tvrđava Bihor imala svoju posadu koju su sačinjavali dizdar, čehaja, tobčija, imam i 21 mustahfiz. Grad Bihor postao je sjedište istoimene nahije i kadiluka pa je polovinom 16. vijeka njegova posada brojala 226 ljudi i

BIHORSKA VENERA

U blizini Petnjice nalazi se i jedno od najznačajnijih arheoloških nalazišta u Crnoj Gori - lokalitet Torine, u Radmanskoj klisuri, sa čuvenom zazidanom pećinom. Torine su najvrednije i najbogatije nalazište iz mlađeg bronzanog doba - eneolita. Tu je pronađena jedinstvena ženska figura stara 5000 godina. Figurina predstavlja nugu ženu sa realistično prikazanim torzom i karakterističnom petougaonom glavom, bez urezanih motiva i ukrasa. Na dubini od svega pola metra, na ovom lokalitetu otkrivena je i kuća iz bronzanog doba, u kojoj je, oko ognjišta, nađen veliki broj cijelih keramičkih sudova, koštanih alatki, pijuka od jelenskih rogova, igala, šila i probadača. Sve ukazuje na to da se radi o ljetnjem sezonskom naselju, preteći današnjih katuna. Na ovom lokalitetu pronađena je i poznata ogrlica od vučjih zuba, bakarne igle i keramika. Pronađeni predmeti čuvaju se u Polimskom muzeju u Beranama.

bila je opremljena sa četiri topa, skladištima za žito i druge robe. Pod turskom vlašću bio je sve do 1912. godine kada je napušten. Danas se mogu identifikovati ostaci tri kule i otvor bunara za vodu, kao i temelji nekadašnjih bedema koji dosežu i do tri metra visine. Uz tvrđavu Bihor postojalo je podgrađe, a to ime nosi i današnje seoce čije se kuće nalaze u podnožju vrha na kojem je utvrđenje. Na desnoj obali Lješnice i susjednom uzvišenju je selo Trubina. U Podgrađu su vidljivi ostaci groblja. Sačuvan je i toponim Crkvina što ukazuje na predosmansku tradiciju ovog prostora. Na ostacima tvrđave primjetne su prepravke koje su Osmanlije vršile u skladu sa svojim potrebama. "Od nama je alem Bihor bio/i Sultan se njime ponosio."

Grad Bihor je razaran i raseljen u vojnim okršajima od 1852. do 1858. ali je njegovo ime opstalo na prostoru između Bijelog Polja, Berana i Rožaja sa jugozapadne strane i Pešterske visoravni, odnosno crnogorske granice sa Srbijom, na sjeveroistočnoj strani. Donji Bihor čini dio

BRATIVIR

Stoljetna šuma, u gornjem toku rijeke Popče, skriva tajnu vodopada izuzetne ljepote. Njegova nepristupačnost bila je podstrek za legende koje se pripovijedaju o Brativiru.

- Priča se da je na ovom mjestu nekada davno postojala pećina u kojoj je bilo sakriveno blago. Ukleto blago, pa se svaki trag gubio onima koji bi pokušali da ga se domognu, probijajući se kroz pećine.

- Kažu i da su dvije gorštačke porodice bile u zavadi, pa se svaki njihov susret završavao u teškim ranama, a nekad čak i ubistvima. Niko nije mogao da ih izmiri, sve do jednog dana kada su dva brata spasila mladića iz one druge porodice dok se davio u vrtlogu nabujalog vodopada. Kada je mladić ispričao šta mu se desilo i ko ga je spasio, njegovi dedo i otac poslali su ljude da od bivših neprijatelja traže mir i pobratinstvo. Od tada su mnogi ovdje nalazili mir pa zbog toga i ime Brativir.

Brativir

teritorije opštine Bijelo Polje, a Gornji Bihor opština Petnjica i Berane. Kameni ostaci Bihor grada još moćno stoje i odolijevaju zubu vremena, čekaju detaljna naučna istraživanja i vraćanje životu kulture i turizma.

Opština Petnjica obuhvata površinu od 174 kvadratna kilometra, na kojima je 27 naselja organizovanih u sedam mjesnih zajednica. Popisom iz 1991. evidentirano je 9.224 stanovnika, 2003. godine 9.878, a 2011. godine u popisne listiće upisano je samo 6.713 stanovnika što potvrđu-

je procjene da mnogo više Petnjičana živi u inostranstvu nego u rodnom kraju. No, i danas petnjički putevi kao da vode samo u jednom pravcu, preko brda, klisura, vrtača i dolina - u svijet. U neki novi život, u nadanja, u isčekivanja, a zemlju vele neće ni vuk ni hajduk, ni kuće petnjičke niko neće, ni nanu koja je na preslici ispredala pletivo od vune i gledala sjetno niz sivu džadu.

Patrijarhalno optočeni Bihorci stalno tragaju za onim iza horizonta. Svuda po svijetu srećete ljude ovdašnjeg korijena. Odnijeli su ih vjetrovi istorije koja se valjala u karavanima osvajanja i povlačenja velikih i malih sila, a srce im priraslo za hendek i okutnjicu, pa u nostalgичnim sjećanjima uljepšavaju zavičaj kao da je misirsko prostranstvo.

Umjesto blaga, ponijeli su vasike-pasoše u džepu ili bez njega preko granice, a ostavili ravništa, dolove, poneki majku, braću, sestre, da u košaricama čuvaju miris krušaka i jabuke babovače za nadani povratak iz daljine.

Ushićeno pričaju o mobi, krajem ljeta, kad sazru žita, o tome kako bi na njive uranile vrijedne žetelice i srpom, uz pjesmu, žnjele rukoveti žita. Do u akšam bi se čuo

PJESMA O BIHORU

Sabah rudi, istok se otvara,
Hajdar–Paša s' majkom
razgovara:

Majko mila dženet zaradila,
U Bihoru sa mnom ostarila.

Zbog tebe ću, mila moja mati,
Sav u zlatu, Bihor izidati.
Nek se zlato sa halalom daje,
Da mi ime u pričama traje.

Od nama je alem-Bihor bio
I sultan se njime ponosio!
Zlatni vakat stranicu okrenuo,
Sada plače kamen na kamenu.

Nema više ni Paše ni grada,
Sve prekrilo neki oblak sivi.
Ostala je priča o Bihoru
Uspomena koja vječno živi.

Rasim Ćel Ahmetović

Moba - kosači

Žetelice

žamor u Mačkovicama, Lećevištima, Prisoju, Ugarnicama, Ogradama, Durilazu, Vlasanicama, Dubravama, Ravnima, Zabelu...

Snažniji muškarci stezali su snoplje ljeskovim užadima i slagali za prevoz, do guvna na kojem se vrhlo žito.

- Sve je nekad prštalo od snage i poleta vrijedne čeljadi, plahovitih konja i brojnih stada. O tom zemanu, Grigorije Božović, u istoriografskoj reportaži "Kroz kraj besputni i zaboravljeni Bihor", Politika 1929. bilježi:

- Niz Ibar obično ovako počinju deseteračke anti teze:

Da li grmi, da l' se zemlja trese,

Ili riču peštarski volovi,

Ili bleje bihorski ovnovi?..."

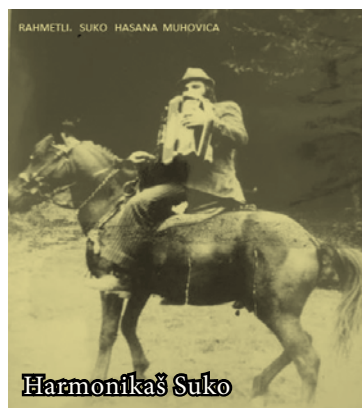
Stigli su novi izazovi, odlasci, raseljavanje, pa usamljeni dedo u šapatu vjetra prepoznaje glasove iz daljine. Ne zna da li mu to unučad pričaju njemački, francuski, engleski ili turski, a on bi da im pripovjeda o zemanu kad je kula Kršića bila kula, o Jerininoj pećini, rimskim i turskim grobljima. Da im pokaže gdje su mezari njihovih pradjedova. Raduje se dedo i priča hićaju o Brativiru u njedrima hirovite rijeke Popče. Prisjeća se kako je sa sinovima uz Radmansku klisuru stizao do planine. Zna da u tuđini i oni sanjaju bašču punu mobe, bujne mladosti iz koje se prepoznavalo koja djevojka je za čiju kuću i porod od napretka. Kao priviđenje blistaju mu slike voćnjakâ punih mladalačkih ruku, što uz smijeh

beru jabuke babovače, senabije, đulabije, pazarke, šarenike, pašinke, kalemce... U Velikoj njivi ili okutnjici. U hladovinu, pod pašinkom, Ramovica donijela bešik, mali Rahman se igra sa povojem, čeka majku da dođe iz voćnjaka i gleda gore u krošnje. Prati kako se na grani njiše jabuka, rumena kao njegovi obrazi. Sa tim slikama u očima dedo je zaspao... Svakako, obradovaće ga dugo željena odluka za Petnjicu.

Skupština Crne Gore, 28. maja 2013. usvojila je Izmjene i dopune Zakona o teritorijalnoj organizaciji kojima je Petnjica ponovo dobila status

Svadba u Ličina

Harmonikaš Suko

opštine, ukinut 1957. godine. Za njenu budućnost potrebno je mnogo samoodricanja, mudrosti, promišljenog rada, prikupljanja-čuvanja naslijeđa i širenja kruga prijatelja, kako bi se sa zavijačem identifikovala tek stasala djeca i oni daleki potomci dedovih unuka.

Varoš Petnjica

foto: Latif Adrović

MUZIKA U BIHORU

O muzici i muzičkoj kulturi Bošnjaka/Muslimana u Crnoj Gori sačuvano je malo izvornih podataka. Iako prema riječima poznatog muzikologa dr Martinsa, izvanrednog poznavaoca muzičke tradicije Srba, Hrvata i Bošnjaka *"...muslimani imaju ne samo najveći broj, nego i najljepše i najstarije melodije..."*, te iako su oni *"spasili od propasti i neke srpske historijske pjesme, koje su od pravoslavnih davno bile zaboravljene"*, njihovo muzičko blago više je poznato i sačuvano u urbanim sredinama poput Pljevalja, Podgorice, Bara, Ulcinja, Bijelog Polja, Berana, Plava, Gusinja i Rožaja, nego u ruralnim. To je i sasvim razumljivo ukoliko se pođe od činjenice da rijetki istraživači nijesu *"dublje"* zalazili u okolinu pomenutih naselja. Upravo zato je i čitav Bihor zadugo ostao izvan dometa ovih i sličnih interesovanja. Muzička baština se, poput mnogih drugih segmenata, gubila u prašini nepažnje i zaborava. Međutim, to nikako ne znači da i u ruralnim sredinama, kakva je bio Bihor, muzike i muzičke kulture nije bilo. Naprotiv, to je kraj gdje se i pored velikih nedaća i teškog života uvijek mogla čuti pjesma. Zborni pjevanje je na tom području njegovano najvećim dijelom prilikom izvođenja nekih vrsta obrednih pjesama, da bi se kasnije, naročito u vrijeme osmanskog perioda, razvilo i pojedinačno pjevanje. Tome su uveliko doprinosili ezani (pozivi na molitvu), upućivani sa vitkih minareta, ali i prisustvo čitavog niza muzičkih instrumenata na kojima se obezbjeđivala pratnja za pojedinca koji je psalmodirao, odnosno pjevao.

Narodna muzika u Bihoru stvarala se i začinjala u radu, radosti, tuzi, na zborovima i sijelima, na kolektivnim veseljima ili žalbama, a uglavnom sazrijevala zahvaljujući istrajnosti i dugom pamćenju. Ukoliko je nekome i pošlo za rukom da svojim muzičkim umijećem postane poznat i van svog zavičaja, ali rijetko. O tim ranim stvaraocima, prenosiocima i izvođačima muzike, izgubljeni su dragocjeni tragovi čiji magloviti obrisi polako blijede i u usmenom predanju.

Pored tradicionalnog pjevanja narodnih pjesama, pojedinačno ili u grupi na sijelima, svadbama ili drugim veseljima uz pratnju timpana (*def*), bubnja (*davul*), talambasa (*davulbaz*), rijetko šargija, u muzičkom životu Bihora bili su od duvačkih instrumenata korišćeni i pišta, turutana, svi-rala, diple i rog. Pod uticajem albanskog etnosa, kao svojevrsan instrument korišćena i tepsija čijim okretanjem i blagim udaranjem je proizvođen specifičan zvuk koji se miješao sa glasom izvođača ili izvođačice.

Pešterska tepsija

Gusle moje od javora suha

U XVIII vijeku, moguće i samim krajem XVII vijeka, u taj ambijent ušle su i gusle i zadugo ostale glavni oblik javnog muzičkog izražavanja. Posebno mjesto uz njih i sa njima, imale su epske teme, tj. pjesme u kojima se pjevalo o snazi, junaštvu i hrabrosti istaknutih pojedinaca, koji su polako dobijali status nacionalnih junaka. Tako su bošnjački guslari pjevali o Muju i Halilu, o Kučuk Aliji, Budalini Talu i drugim znanim i neznanim gazijama. Pored „*svojih*“, guslari su često znali i pjesme o drugim, tj. pravoslavnim i katoličkim junacima. Nijesu bili rijetki i slučajevi da su se guslarske epske pjesme međusobno *preplitale - ukrštale*, tako što bi guslar mijenjao samo imena junaka, favorizujući „*svoje*“ nad onim „*ostalim*“. U čaršijama su se znali naći guslari različitih vjera, pa bi tada

KASUM REBRONJA (1864-1946.)

Rođen je u bihorskom selu Goduši, gdje je proveo svoje rano djetinjstvo. Zajedno sa ocem Hazirom vodio je brigu o ljetnjikovcu, a kasnije hanu Kajabegovića, koji se nalazio u Goduši. Asker je služio u Jedrenama, gdje je naučio turski jezik. Kasnije je uspio da završi i podoficirsku školu u Istanbulu. Službovao je u beranskom garnizonu do izbijanja Prvog balkanskog rata. Prilikom prvog saziva đurumlja, prijavio se za dobvoljni odlazak i bio na ratištu u Galiciji, odakle se vratio sa činom juzbaše. U narodu je uživao veliki ugled. Tridesetih godina prošloga vijeka bio je izabran za predsjednika Opštine Korita. Guslarsko umijeće Kasum je naučio od svog oca i Ćor Husa Husovića, koga je slušao kako gusla na dvoru Kajabegovića u Akovu (Bijelom Polju) i u goduškom saraju gdje bi guslar gostovao po mjesec i više dana.

Karakteristično je reći da Kasum nikada nije pjevao za novac već za svoje zadovoljstvo, ugled i dostojanstvo. Preživio je Drugi svjetski rat, i tragično izgubio život godinu dana kasnije. Pokopan je u rodnoj Goduši.

Sait Šabotić

nastalo svojevrсно takmičenje ko će bolje svojega junaka „*okititi*“ i uveličati. Dakako, bilo je u tim trenucima prepirki i svađa kada bi se jedni previše uzdigli na račun drugih.

Gusle i guslari nijesu pjevali i prenosili samo pjesmu o junacima i junaštvu, o bojevima i podvizima, već se u pratnji tog muzičkog instrumenta pjevalo i o univerzalnim vrijednostima - običajima i adetima, dertovima i ljubavnim jadima, o „*davnome vaktu i zemanu*“, o budućnosti i nepoznatim svjetovima i silama.

O muzici u Bihoru za vrijeme vladavine Osmanlija svjedoče prihvaćeni instrumenti: zurla, goč, kaval, def i tarabuka, kao klasični instrumenti prisutni u svekolikom osmanskom carstvu, različito korišćeni u ruralnim i urbanim sredinama.

Izuzetan uticaj na muziku u osmanlijskom periodu izvršila je vojna muzika, tzv. janičarske kapele (*mehteri takumi*), u vrijeme reformi koje su sprovedene u Bosanskom ejaletu u prvoj polovini XIX vijeka. Nakon odlaska Osmanlija pomenuti tradicionalni instrumenti su se zadržali, ali je vremenom njihova upotreba opadala. Dominirale su gusle, srasle sa narodom i njegovim duhom.

U pokušaju da sagleda narodni život i stvaralaštvo u Bihoru, i na taj način sačuva od zaborava muzičku kulturu i ono što se na tom polju postiglo, Mahmut Hadrović, jedan od pitomaca "Velike Medrese kralja Aleksandra" u Skoplju, u svom radu pod naslovom „O narodnoj poeziji kod Muslimana u Beranskoj dolini“, koji je objavljen u Izveštaju Medrese za školsku 1935/36. godinu, o tome bilježi sljedeće: *“To su krajevi u kojima se neprekidno razlijevala pjesma, bilo svatovska bilo ratarska. Pjesmu su uz gusle prenosili narodni pjevači na sijelima, čobani za stadom. Uz frulu i svugdje drugo moglo se čuti kako dvoje ili troje ‘slažu’ u jedan glas“.*

Mahmut Adrović

Opisujući dalje narodno stvaralaštvo u Bihoru, Mahmut Hadrović kaže: *“... Sada se mnogo izmijenilo, jer su mnoge muslimanske porodice iselile u Tursku, i mnoga sela ostala skoro pusta. Ovo iseljavanje puno je bolnih momenata, koji ranjavaju najtvrdja srca i nagone suze na oči. Naročito je interesantno, i to treba podvući da ponekad ovi što su odselili mole ove što su ostali, ako i oni odluče na iseljenje da im ponesu gusle“.* Iseljenici su, valjda, uz njihov zvuk i stihove, htjeli i željeli da izliju svoju tugu i čežnju za rodnim krajem.

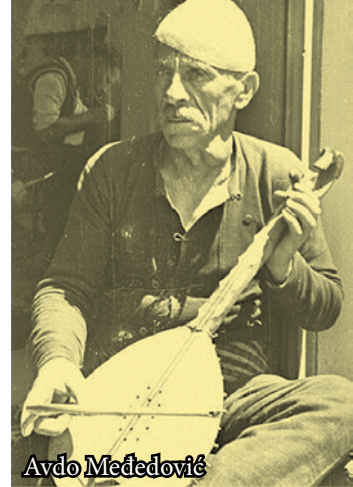
Zahvaljujući Mahmutu Adroviću, a i kasnijim istraživačima narodnog stvaralaštva i života u Bihoru, sačuvana su brojna imena glasovitih guslara iz Gornjeg Bihora, ali i onog dijela koji je gravitirao Bijelom Polju. Iz Gornjeg Bihora među guslarima naročito su se svojim umijećem u guslanju i pjevanju isticali: Smail Tiganj, Hamdija Hadrović sa Selišta, Feho i Šemo Ličina iz Radmanaca, Feho Hadrović iz Donje Vrbice, Hazir i Hasim Rastoder iz Savina Bora, Meša Korać iz Johovica, Hrusto Mura-

tović iz Laza, Desto Prentić iz Savinog Bora.

Iz onog dijela Bihora koji je gravitirao prema Bijelom Polju, poznati guslari bili su Ejup-beg Ćorović, Mustafa Čelebić, Hasan Nikšić, Latif Zeković, Tule Balić, Ćazim Sijarić, Islam Radoglavac, Avdaga Šahović, Hivzo Mučić, Šaćir Dupljak, Šućo Agović, Rašit Alibašić i dr.

Najpoznatiji pravoslavni guslar sa područja Bihora bio je Vučko Petrović iz sela Hazane.

Osnovna karakteristika koja povezuje sve ove guslare je sposobnost pamćenja usmenog kazivanja, čuvenog od drugih guslara, te lucidnosti proširivanja i uljepšavanja zapamćenog uz pomoć određenog broja "epskih klišea" i "formula" kojima su se guslari služili u svom umjetničkom zanatu. Većina

njih je, slušajući o sposobnostima i umijeću guslara Ćor Husa Husovića i Kasuma Rebronje iz sela Goduše i njihovih učenika Avda Međedovića, Zita Mehovića, Rašita Alibašića, Ćazima Herovića, Bejta Skoka, Redža Šabotića, Hašira Ćorovića, Hasima Durovića, Ćazima Mučića, Iljaza Rebronje, Sinana Mulića, Sada Mulića, Beke Šabotića, Hasima Babačića, Šeća Kolića, Ćerima Hadrovića, Džema Rastodera i drugih, crpila nadahnuće i motivaciju, oponašala ih i stvarala sopstvene pjesme. Svi su bili uglavnom analfabete, ali im to nije smetalo da naizust govore (pjevaju) i po nekoliko hiljada stihova poznatih muslimanskih epskih pjesama kao što su: „Osvojenje Bagdata“, „Mujo Hrnjica i Alija Đerzelez“, „Ženidba Velagić Ahmeta“, „Pogibija Kostreš harambaše“, „Đerzelez Alija carev megdandžija“, „Halil izbavlja sestru Ajkunu“, „Pogibija vojvode Momčila“, „Zidanje Skadra na Bojani“, „Ropstvo Janković Stojana“, „Ženidba buljukbaše Muja“, „Ropstvo Đulić Ibrahima“, „Rat Bušatli vezira“, „Bitka na Marici“, „Boj na Kosovu“, „Ženidba Čeivana Meha“, „Četovanje Nokić Huseina“, „Rat 1876. na Vučjem Dolu“, „Ajkuna izbavlja braću iz tamnice“, „Pobratimstvo Marka Kraljevića sa Mujom“, „Obilić traži svoju majku“, „Ropstvo Relje Bošnjana u turskoj tamnici“, „Kulu gradi crni Arapine“, „Murselova Raza“, „Osveta Meha Hadrovića“ i svakako najpoznatiji ep „Ženidba Smailagić

Meha“. Uz navedene pjesme, bilo je i onih čiji su naslovi davno iščezli iz pamćenja.

Svi pomenuti guslari su, najčešće, bez naknade pjevali pjesme uz gusle. Naročito su imali prilike da guslaju uz duge zimske, a posebno ramazanske noći, kada bi osaminjali sa svojim slušaocima. Na taj način su prenosili kazivanja o istinitim ili manje istinitim događajima, ponajviše o legendarnim ličnostima, nadrealne snage i moći. Ovi svojevrsni umjetnici su uz gusle pjevali kao u transu. Nijesu trpjeli da ih neko ispravlja u kazivanju, posebno ne za vrijeme kazivanja. Kako je vrijeme prolazilo i zahtjevi za ovom vrstom zabave su jenjavali. „*Sad više nema ni onih koji bi naručili ili rado slušali ove naše pjesme*“, govorili su ponekad sa sjetom guslari. U međuvremenu se počela pojavljivati i neka vrsta rimovane poezije. Bilo je u Bihoru nadarenih pojedinaca koji su znali govoriti u stihu, bez prethodnog pripremanja. Znali su u stihu opisivati aktuelne događaje iz sela i okoline. Činili su to na lak, vješt i duhovit način. Među njima se isticao Hasan Hodžić iz Trpezi, rođen u selu Vrbici. Bio je nepismen i žalio je zbog toga. Zato je često govorio: „*Eh, da sam pismen, imao bih, beli, šta da pribilježim. Ovako, sve ono što mi na san dođe, kad se probudim, ja zaboravim*“.

Poseban je kuriozitet bio taj što su se svi ovi umjetnici, vjerujući u istinitost pjesama koje su uz gusle i drugačije kazivali, odijevali i ponašali kao junaci tih pjesama. Značajan dio tih kazivanja i usmene poezije je odavno zaboravljen, a manji dio zapisan.

Oj djevojko fistan ti se bjeli

U međuvremenu, značajno mjesto zauzeli su kaval, zurla, goč i frula, čobanska sviralja, koju su oni malo vještiji ručno pravili. Čak su neke svadbe i druga veselja praćene svirkom raznih kola sa sviralje. U svemu tome su poseban oblik pjesme njegovale žene koje su pjevale pojedinačno ili udvoje-utroje. Taj oblik pjevanja udvoje ili utroje se zvao „*slaganje*“ i mogao se čuti na svadbama, kada bi pjesmama muškaraca djevojke i žene pokušale da „*pariraju*“, nadmećući se sa njima čija će pjesma biti ljepša, glasovitija, bolja. Bio je to svojevrsan izraz djevojačke sjete, čežnje za dragim kojeg su tek mogle da sanjaju, zamišljaju. Pjes-

mom su se slale i razne vrste „poruka“, najčešće one prožete ašikom. Bihorom se razlijevala pjesma! Djevojke bi započele: „*Lele, mene noćni razgovore... s kim ću ti se noćas razgovarat...*“, a momci bi u šali, zajadljivo uzvraćali: „...*Oj djevojko fistan ti se bjeli/ Da Bog dâ te na Pešter odveli...*“. Bilo je i trenutaka kada bi momci u naletima sjete, kroz stihove pjesme, pitali: „*Šećer Šećo, šećer Šećo, sanjaš li me često...*“. Riječ po riječ, stih po stih, pjesma po pjesma, rađala se i nizala zlatna bisernica, čiji sjaj, s vremena na vrijeme, ovdje-ondje, zasija svojim punim sjajem.

Sestre, Fehima (1940)
i Nedžiba (1942)
ćerke Bida i Mulke Ličina

Žene su posebno rado pjevale pjesme kao što su: „*Kajo mori Kajo*“, „*Moj đerdane šturano ostanuo*“, „*Sanak snila ljuba Mujagina*“ i druge, dok su muškarci najčešće pjevali „*Moj đogate, grivo pozlaćena*“, „*Oj, džamijo Kara Đul begova*“ i druge slične pjesme. Vrijeme je teklo. Generacije su se nezadrživo smjenjivale. U Bihoru se odnekud pojavila i harmonika.... A sa njom, stilski drugačiji sevdah i dert, novi izraz, nov običaj i drugačiji sklad muzičkog izraza i kulture...

Školska priredba početkom šesdesetih, frula, Medo Ličina

Ado Softić

MOJ ĐOGATE

Moj đogate grivo pozlaćena
 Jeli ti se gazda oženio
 Jeste evo već nedelju dana
 Od kako je ljubu preteo
 Od onoga ljuta dušmanina
 Preko one gore arnautske
 Pa se sada sprema za mejdana.
 E' će tamo ostaviti glavu
 Pa da žali vas cijeli Bihor
 Što će ostat bez takvog junaka.
 Ljuba plače suze gorke lije
 „Moj đerdane štur anostanuo,
 Do sinoć si o vratu mi bio
 A od sinoć u dušmana moga.
 Lele mene noćni razgovore
 S kim' ću ti se jedna razgovarat
 Ak' se meni dragi ne povrne
 Te me opet ne ogrije sunce.
 Zabilježio Š. Hadrović

Košija na Cigleni foto: Emil Šabotić

RAZVOJ HARMONIKE U EVROPI

Prva harmonika na područje petnjčke opštine stigla je 1935. godine, stogodina nakon početne proizvodnje u radionicama istraživača-konstruktora. Od tada ovaj instrument, što dušu nosi i čarobno zanosi, ima počasno mjesto u srcima radoznalih sanjara, sevdalija i veseljaka. Cijeneci uspomene generacijâ, a radi inspiracije budućim sanjarima, evo nekih detalja o nastanku i razvoju harmonike.

Harmonika je folklorni instrument popularan širom svijeta.

Veoma je prisutna u tradicionalnoj i novokomponovanoj muzici na Balkanu. U klasičnoj muzici, masovnije se koristi od druge polovine 20. vijeka.

Harmonika je polifoni i aerofonski muzički instrument sa klavijaturom ili dugmadima. Muzičar na harmonici (harmonikaš) rukama širi i skuplja mijeh čija vazдушna struja prolazi kroz ventile. Ventile kontolišu harmonikaševi prsti pritiskom na dirke.

Tijelo harmonike se sastoji iz dvije drvene kutije, povezane mijehom. Veličina i težina harmonike varira u zavisnosti od njenog tipa, broja registara i basova. Sâm pritisak na dirke se ne koristi kao izražajno sredstvo, niti se njime kontroliše jačina zvuka, već se za to koristi

isključivo pumpanje mijeha. Razlikuju se tri osnovne vrste harmonika: klavirska harmonika, hromatska sa dugmetima i dijatonska harmonika.

Ručna izrada harmonike

Harmonika, kakva danas postoji, nastala je istraživanjima i razvojem u raznim dijelovima svijeta tokom posljednja dva vijeka.

Hroničari bilježe da harmonika potiče od tradicionalnog, starog muzičkog instrumenata, porijeklom sa dalekog istoka, koji se zove SHEN /eng. CHENG/. Stalnim usavršavanjem, razradom i primjenom ideja više stotina inventivnih konstruktora, koji su svoj život posvetili i ugradili u razvoj ovog instrumenta, nastala je savremena harmonika. Recimo, među svjetski poznatim kompozitorima, izvođačima, na BANDONEONU, tipu harmonike koji je zastupljen u Argentini, ističe se ime Astora Piazzolla.

Smatra se da je prvu harmoniku konstruisao Kristijan Fridrih Ludvig Bušman 1822. u Berlinu. Harmoniku je patentirao Ciril Demian, 1829. u Beču. Njegova harmonika je imala tastere samo na jednoj strani, dok je druga služila samo za razvlačenje.

Harmonika se od samog početka pa do danas proizvodi prvenstveno tehnologijom ručne izrade. Kada se govori o industrijskoj proizvodnji harmonike, misli se na maloserijsku proizvodnju pojedinih dijelova -prvenstveno, na proizvodnju čeličnih jezičaka, za stvaranje tonova oscilovanjem. Taj vid industrijske proizvodnje, osvojio je Matias Honer (Matthias Hohner) u svojoj fabrici harmonika u Trossingenu, u Njemačkoj, 1857. godine.

Deceniju kasnije, harmonikom se intenzivno bave i dva Italijana.

Paolo Soprani počinje proizvodnju harmonika 1872. godine u Kastelfidardu, malom italijanskom gradu, nedaleko od Ankone, a **Mariano Dalape** (Mariano Dallape) u Stradeli kraj Pavije, južno od Milana, 1876. godine, takođe u Italiji. Po zaključku Prof. dr Ljubomira Lukića, ova tri imena

predstavljaju ličnosti od epohalnog značaja za istoriju razvoja i proizvodnju harmonika u svijetu. (Knjiga „Harmonika, fascinantna priča“). Zanimljivo, Mariano Dalape i Paolo Soprani živjeli su u isto vrijeme u Italiji. Bili su savremenici, ali se nijesu lično poznavali i nikada se nijesu sreli. Obojica su svoje prve ideje razvijali kroz unapređenje i razradu patenta Bečlije Kirila Demijana. Dalape i Soprani su stalnim usavršavanjem harmonika dobijali nove inspiracije i vrlo uspješno koristili znanja i iskustva od drugih inventivnih stvaralaca u izradi muzičkih instrumenata sa svih prostora svijeta. Zahvaljujući tome, uspjeli su da trasiraju pravac razvoja i dizajna modernih harmonika.

Harmonika u klasičnoj muzici

Razvoj harmonike kao instrumenta i popularnosti među narodima, pokrenuli su interesovanje kompozitora klasične muzike da pišu muzičke komade za ovaj instrument. Kod izvođača na harmonici veoma je popularan za izvođenje „Bumbarov let“, od Nikolaja Rimskog Korsakova /1844-1908/ i „Turski marš“ od Wolfganga Amadeusa Mocarta /1756-1791/. Ruski kompozitor Petar Iljič Čajkovski /1840-1893/ prvi je napisao 1883. godine komad za harmoniku u svojoj „Sviti broj 2, za simfonijski orkestar u C duru“, gdje koristi četiri harmonike. Petnaest godina kasnije, italijanski kompozitor Umberto Đordano, 1898. godine, koristi harmoniku u trećem činu u svojoj „Fedori“, a Alban Berg u prvom činu svoje opere „Wozzek“, 1921. godine.

Prva originalna kompozicija za solo harmoniku nastala je u Njemačkoj 1927. godine. To je kompozicija „Sedam novih komada“, koju je napisao nemački kompozitor Hugo Herman /1893-1979/.

Jedan od značajnih kompozitora svakako je i Nikolaj Čajkin /1915-2000/. Istaknuti pedagog i jedan od prvih kompozitora Rusije i Evrope koji je uveo harmoniku u muzičku umjetnost i afirmisao je kao profesionalni koncertni i akademski instrument. Rođen je u Harkovu, Ukrajina. Napisao je veoma značajna djela za harmoniku, kao što su: „Ukrajinska svita“ (1972), „Koncertna svita“ (1964) i „Dječji album“ (1969).

Ljubitelji umetničke muzike oduševljeno su prihvatili zvuk harmonike, do tada nepoznatog instrumenta, u izvođenju djela eminentnih kom-

pozitora. Tako je ovaj čudesni instrument stekao akademski status i mjesto u djelima brojnih stvaralaca. U narodu, harmonika je mnogo ranije prepoznata po bogatstvu zvuka i tananim prelivima tonova koji izviru kao iz najljepšeg vrela. Iz srca što svira i dušu omađija.

ČUDESNI PUTEVI ISTRAŽIVAČA

Paolo Soprani (Paolo Soprani/1844 - 1918), dječak koji je bajkovito ušao u istoriju razvoja harmonike.

Jedne kišne jeseni, nepoznati čovjek, skitnica, putovao je iz Austrije do italijanskog grada Lorete, noseći sa sobom malu harmoniku. Zastao je da prenoći na jednoj farmi, koja je bila vlasništvo bogatog farmera Antonija Sopranija (Antonio Soprani). Farmerova djeca bila su očarana vidjevši harmoniku, a posebno njegov najstariji sin. On je molio oca da ubijedi iznenadnog gosta da proda harmoniku. Tako je dječak dobio čudnovati instru-

IBRAHIM PAČARIZ BIOČAK

1852-1922

Ibrahim Salihov Pačariz je rođen 1852. godine u Bioči (Bihor), u imućnoj porodici, koja je imala svoje kule i han, smješten podno Gradine. Predanje

kaže da su Pačarizi nešto ranije imali prezime Hodžić, a prije njega Šestović.

Osnovno obrazovanje koje je započeo u svojoj rodnoj Bioči oko 1860. godine završio je kao najbolji mekteblija u generaciji. Veliki uticaj na njega ostavili su u tim danima imam džamije u Radulićima, Sulejman Dizdarević, koji je povremeno izvodio nastavu persijskog jezika i kaligrafije u Bioči, kao i mula Nezir Muratović, koji je bio glavni vjeroučitelj u biočkom mejtefu.

U gradu Đakovici Ibrahim je završio medresu. Ibrahimovi muderisi (profesori) u medresi bili su Seid-efendija Đakovali i Ismail-efendija. Uz njihovu podršku Ibrahim je sa lakoćom naučio turski i albanski jezik. Nakon dobijanja diplome, Ibrahim Pačariz se vratio u svoju rodnu Bioču, gdje je počeo obavljati poslove imama biočke džamije, a istovremeno i poslove mualima (nastavnika) u biočkom mejtefu.

Pored „Nasihata“ i „Kaside“ Biočak

ment, koji ga je fascinirao. Deječak se zvao Paolo Soprani.

Harmonika, čudan predmet, pokrenuo je znatiželju mladog Paola, koji je otvorio instrument, analizirao njegovu funkcionalnost i napravio drugi po ugledu na stari. Njegova inventivnost, kreativnost, upornost, osjećaj za dizajn i rijedak muzički talenat ugrađen je u stalni razvoj i usavršavanje harmonike. Postao je pionir u istraživanju, razvoju i proizvodnji harmonika u Kastelfidardu, Italija.

Dugo je Paolo Soprani, u maloj priručnoj laboratoriji, ispitivao i dotjerivao muzičke finese i melodijske karakteristike harmonike, da bi sopstvenu proizvodnju započeo 1863. godine. On je pionir i začetnik laboratorijskog istraživanja i tonskog koncipiranja harmonike kao instrumenta. Paolo Soprani je osnivač moćne italijanske industrije za proizvodnju harmonika, koja je počela sa razvojem 1863. godine.

Te godine je Paolo Soprani otvorio prvu radionicu za proizvodnju harmonika u Kastelfidardu, kraj Ankone, u Italiji. U ovoj radionici je 1897. godine proizveo svoju prvu klavirsku harmoniku koju je i nazvao "Harmonika".

je autor još osam književnih radova, od kojih je njih sedam napisano na bosanskom i jedno na albanskom jeziku.

Izbijanje Prvog svjetskog rata 1914. godine primoralo je Ibrahim efendiju da se sa porodicom odseli u Peć. No, ni u ovom gradu ovaj bihorski alim ipak nije pronašao traženi mir.

U Gostunu će, kao novom prebivalištu, Ibrahim efendija dobiti i nadimak Biočak, po rodnom i zavičajnom mjestu Bioči.

Osjećajući ipak da je Gostun mjesto posve zabačeno, Ibrahim Biočak je donio odluku da svoj rad nastavu u susjednom Brodarevu, gdje je prihvatio službu imama u mjesnoj džamiji. U to vrijeme Ibrahim efendija je bio oženjen Zejnom Hadžibulić

(prije nje ženio se dva puta, prvi put od porodice Beganovića, dok mu je druga žena bila Muhra Sijarić iz Godijeva), i sa njom imao dva sina – Sulejmana i Ešrefa.

Zajedno sa grupom svojih komšija, među kojima su bili Ramo Mujezinović, hadži Abaz Balićevac, Sulejman i Bećir Kriještorac, Ibrahim efendija je bio uhapšen 16. decembra 1922. godine, pod optužbom da je bio jatak Jusufu Mehonjiću i njegovoj družini.

Na mjestu zvanom Jasen, međutim, uslijedio je krvavi zločin u kome su uhapšeni, bez suđenja bili pobijeni, a da njihova krivica nije bila dokazana. U trenutku kada su ubijanja počela, Ibrahim efendija, iako starac,

Nju su napravila dva talentovana majstora - Matija Beraldi (Mattia Beraldi) i Rajmondo Pjatanesi (Raimondo Piatanesi), koji su u narednih 60 godina ugradjivali svoju kreativnost i inventivnost u nove modele harmonika. Fabrika Paola Sopranija danas ne postoji i ne proizvodi harmonike pod tim imenom. Vlasničke transformacije kapitala dovele su do udruživanja manjih fabrika, dijeljenja velikih na manje ili, pak, do otvaranja niza novih fabrika harmonika u Kastelfidardu.

Od nekadašnje fabrike harmonika Paola Sopranija, ostao je građevinski objekat u Kastelfidardu, koji i danas plijeni trajnom arhitektonskom ljepotom.

Turisti i svi ljubitelji harmonike, koji prolaze pored Loreta, imaju prijatnu mogućnost da se zaustave kod kuće na imanju Antonija Sopranija. Na mjestu gdje se, iznenada, jedne večeri, pojavio skitnica sa fascinantnim instrumentom. Da osjete duh stvaralaštva i bliže upoznaju život i djelo legendarnog Paola Sopranija.

je pokušao da pobjegne, ali u tome nije uspio. Njegovo tijelo, zajedno sa ostalim ubijenim, pokopano je u njivi, kraj puta koji je iz Čelišta vodio za Jasen.

Pogibijom Ibrahima Pačariza Biočaka ugašen je život jednog plodnog aljamiado književnika sa područja Bihora, čije se književno djelo, uz djela Sulejmana Tabakovića, Arifa Brkanića Sarajlije, Nazifa Šuševića i Saliha Gaševića i danas ubraja u sam vrh književnosti Bošnjaka-muslimana, koja je nastajala na prelomu XIX u XX vijek.

Pačariz je stvorio dva prozna djela: „Nasihati“ („Savjeti“), koje je napisano arabicom na bosanskom jeziku, zbog čega se ubraja u djela aljamiado književnosti (izraz potiče od arapskih riječi al-'ağam, što znači stran, tuđ; Izraz aljamiado je španski i izgovara se alhamiado, zbog čega se često izraz može čuti u izgovoru i kao aljhamijado) i djelo „Kasida“, koje sadrži autobiografske crte. U tom djelu Biočak potencira na lijepom vaspitanju i ponašanju ljudi u društvu, a u skladu sa principima koje zagovara islamska religija. „Kasida“ je djelo koje ima uvod, glavni dio i poruku, odnosno ukupno šesnaest strofa.

Sait Šabotić

Mariano Dalape (Mariano Dallape) rođen je 1846. godine, u selu Kavedine, kraj Brusina, u sjevernoj Italiji u pokrajini Trentino. Kada je imao 20 godina napustio je rodne planine Tirola i krenuo na jug u Italiju, tražeći svoju životnu sreću, kao i mnogi drugi mladi ljudi iz tih krajeva u to vrijeme. Našao je posao na obalama Sredozemnog mora, u Đenovi, u vrijeme izgradnje velike luke. Radio je kao magacioner u skladištu eksploziva. Jednog kobnog dana došlo je do eksplozije, koja mu je odnijela nogu.

Hrom, nesposoban za fizičke poslove postao je višak vlasniku firme. Mariano Dalape je morao da se vrati u rodni Trentino. Put povratka u rodni kraj bio je dug i težak. Nije imao novca za prevoz, hranu i prenoćište. Imao je samo staru austrijsku harmoniku, na kojoj je uspješno svirao. Ona mu je omogućila da zaradi nešto novca, svirajući za prolaznike na trgovima gradova kroz koje je prolazio putujući prema zavičaju. Kada je stigao do Stradele, harmonika je prestala da svira, jer su se neki unutrašnji metalni djelovi, za njega tada potpuno nepoznati, polomili. Mariano je rastavio harmoniku, vidio njenu konstrukciju, pogledao polomljene djelove i počeo da ih popravlja. Uspio je da uradi popravku tako dobro, da je dobio skoro nov instrument, sa preciznijim mehaničkim djelovima i prijatnijim tonovima od onih koji su bili prije popravke. Tokom popravke, dobio je neke nove ideje i osmislio rješenja, pa postepeno dizajnirao potpuno novi instrumenat sa pravim bogatstvom tonova.

Rezultat, tada nepoznatog, Mariana Dalapea u Stradeli bio je senzacionalan i njegov uspjeh je odjeknuo širom svijeta. Postao je legenda. O njemu piše u italijanskoj muzičkoj enciklopediji, u poglavlju "Harmonika" i sljedeće:

"... ključna ličnost koja je uspjela kroz seriju briljantnih inovacija da promijeni arhaičnu harmoniku i kompletniju i kompleksniju dijatonsku harmoniku, rođena je u Trentinu i odrasla u Stradeli. Njegovo ime je Mariano Dalape". Stvorio je kompaniju koja, od osnivanja 1876. godine pripada porodici Dalape.

Matias Honer (Matthias Hohner / 1833 – 1902) najveći je biznismen u industrijskoj proizvodnji harmonika.

Trend razvoja i proizvodnje harmonika od 1857. godine, dramatično se mijenja, kada je mladi saj džija Matijas Honer (Matthias Hohner) počeo profesionalno da proizvodi usne harmonike u Trosingenu u Njemačkoj. Matias Honer nije imao muzički talenat i tehničku inventivnost za muzičke instrumente, kao što su imali Dalape i Soprani, ali je umio da okupi ljude sa tehničkim znanjem i majstorskim iskustvom i da ih preduzetnič-

ki organizuje. Bio je nesumljivo najveći biznismen u oblasti muzičkih instrumenata svoga vremena. U svojoj kući, uz pomoć svoje porodice i nekolicine radnika, proizvodio je 650 instrumenata godišnje. Ubrzo je povećao broj radnika i razvio masovnu proizvodnju. Shvatanje marketinga mladog Honera pokazalo se presudnim u plasmanu i razvoju harmonika, tako da je svojim proizvodnim stilom i imenom prekrpio vrlo brzo ukupno svjetsko tržište.

Prenio je harmoniku u Sjevernu Ameriku 1862. godine i taj potez mu je donio status vodećeg proizvođača harmonika u svijetu.

Honer je 1887. godine proizvodio više od jednog miliona usnih harmonika godišnje. Zahvaljujući Matijasu Honeru, Trosingen je postao industrijski, obrazovni, koncertni i umjetnički centar ljubitelja harmonike u Evropi.

Na svjetskoj izložbi harmonika u Čikagu 1903. godine, Honer je dobio zlatnu medalju. Firma Honer ("Hohner AG") uspješno posluje u Trosingenu, u Njemačkoj. Proizvodi više od 90 različitih modela harmonika, sa različitim dizajnom, stilovima i rješenjima koja omogućavaju izvođačima slobodu izražavanja u svim vrstama muzike - od klasike do džeza, bluza, kantri-roka i tradicionalne narodne muzike širom svijeta.

HARMONIKAŠI U JUGOSLAVIJI

Razmah harmonike u Jugoslaviji, krenuo je tek poslije Drugog svjetskog rata, što potvrđuju godine stvaranja najvećih majstora na ovim prostorima.

Zaim Imamović (Mrkonjić Grad, 26. august 1920. - Sarajevo, 2. februar 1994.) bio je bosanskohercegovački interpretator sevdalinke. Bio je tekstilni radnik (1936. u Sarajevu) kada je pristupio MKUD "Gajret", u kojem je pored pjevanja

u horu nastupao na zabavama Društva prateći se sam uz harmoniku.[1] Prava njegova karijera počinje 10. aprila 1945. godine. Tada pristupa Radio stanici Sarajevo. Svojim glasom i osjećajem opija slušaoce.

Radojka Živković (Globoder, 24. avgust 1923 — Beograd, 14. avgust 2002) je bila poznata srpska harmonikašica, kompozitor mnogobrojnih kola i solista Radio Beograda. Početkom avgusta 1935. godine u Kragujevcu je održano prvo jugoslovensko takmičenje harmonikaša. Te večeri, dvanaestogodišnja devojčica Radojka Tomić, osvojila je sve simpatije publike i za interpretaciju,

Prvu nagradu stručnog žirija. Do početka Drugog svetskog rata imala je brojne nastupe širom Srbije. Od 1941. Radojki se pridružio njen budući suprug Milutin Tine Živković. On nije bio samo druga harmonika u duetu i ansamblu „Živković“ već je organizovao i osmišljavao snimanja, koncerte, turneje i aktivno učestvovao u estradnom životu Beograda. Njihova kuća u Lamartinovoj ulici broj 20 bila je poznato stecište pjevača i svirača.

Miodrag Todorovic KRNJEVAC, “Osnivač harmonikaškog života u Srbiji, rođen je 10. februara 1924. godine u Ratarima. Nadimak je dobio po ocu Aleksandru Todoroviću koji je rođen u selu Krnjevu.. Bio je kompozitor koji je imao veliki smisao za konponovanje narodne muzike.

Jovica Petković, čuveni harmonikaš nedostižne tehnike, tekstopisac i aranžer. Rođen je 1. septembra 1927. u Smederevu, preminuo 2010. Učenik je Dragomira Misića Keca, koji je umro 1948.godine. Petković slovi za jednog od najboljih harmonikaša u nekadašnjoj Jugoslaviji. Preko trideset godina vodio je orkestar RTV Sarajevo i pratio velikane sevdaha poput Safeta Iso-

vića, Zaima Imamovića ili Beba Selimović, Zehra Deović, Nada Mamula...

Ismet Alajbegović Šerbo (1925-1987) je bosanskohercegovački harmonikaš, kompozitor mnogih narodnih pjesama i poznavalac sevdalinke. Godinama je svirao po sarajevskim kafanama i selima, a 1945. godine postao jedan od prvih muzičara Radio Sarajeva. Sa Zaimom Imamovićem svirao je u duetu harmonika Alajbegović-Imamović, da

bi se kasnije Imamović izdvojio u prvu veliku pjevačku zvijezdu sarajevskog radija, a Alajbegović postao vođa orkestara, aranžer i autor. Kao jedan od neprevaziđenih poznavalaca sevdalinke, Alajbegović je učinio mnogo na harmonizaciji te pjesme. Izgradio je poseban stil na harmonici, bez virtuoznih pasaža i vrtoglavih kola koja su kasnije proslavile harmonikaše kao što su Jovica Petković i drugi. Šerbo je ostao vjeran sevdalinci, onakvoj kako su je pjevali stariji pjevači - poravno, bez napora, uvijek se oslanjajući na melodiju pjesme kao na osnovu improvizacije. Moglo bi se čak reći da je Šerbino sviranje (ako izuzmemo harmonijsku potku koju daje harmonika) od svih harmonikaša ponajbliže pratnji sevdalinke. Šerbina harmonika nije ona bučna mešina zbog koje bi pjevač morao vrištati. Takvo sviranje harmonike prije Šerba naprosto nije zabilježeno. Podstaknut uspjehom autorskih radova Jozice Penave, Jovice Petkovića i Zaima Imamovića, Šerbo je i sam komponovao sevdalinke. Neke od njih rađene su na brzu ruku, za festivale narodne muzike. Neke su, opet, izuzetno uspjele kreacije, stilski izuzetno bliske tradicionalnoj sevdalinici. Šerbova specijalnost bila je ipak harmonija i iznalaženje inovativnih harmonijskih rešenja koja su uvijek zadržavala lagani bosanski narodni melos utemeljen sevdahom.

Omer Pobrić, maestro bosanske sevdalinke i jedan od njenih najznačajnijih

kompozitora, rođen je u Tešnju 1945. godine, gdje je završio osnovnu školu i proveo svoje djetinjstvo. Srednju školu je završio na Ilidži, pokraj Sarajeva. U Sarajevu je apsolvirao na Prirodno-matematičkom fakultetu, odsjek biologija-hemija.

As do asa – Jovica Petković (levo) i Ismet Alajbegović – Serbox (desno)

Šarenike iz petnjčke bašče, 1937. god.

Harmonikaši Halit Nurković i Tufo Babić

Harmonikaš Suko Muhović sa svadbarima

VEČE HARMONIKE U PETNJICI

VEĆE HARMONIKE U PETNJICI

U kontekstu nove administrativne situacije u Crnoj Gori, gdje je nastala još jedna opština, opština Petnjica, ukazuje se neophodna potreba stvaranja institucija i institucionalnog djelovanja. Veće harmonike je jedan od tih puteva kojima treba da krene buduća administracija u opštini Petnjica.

Od sviralje do klavijature

U petnjičkom Domu kulture, 20. decembra 2013. godine, održano je prvo „Veće harmonike“, na kojem je učestvovalo desetak zavičajnih harmonikaša i gostiju iz susjednih opština. Među njima su bile legende harmonike iz ovoga kraja kao što su: Tufo Babić, Rafet i Zejto Skenderović, Isad Šabotić i sedamdesetogodišnji Vejsel Ćeman, najstariji živi harmonikaš iz petnjičkog kraja, kao i najmlađi među učesnicima, dvanaestogodišnjoj Elvir Hodžić.

Elmaz Hajdarpašić

Tufo Babić

Diko Škrifelj

Veće harmonike, avgust 2014.

Zašto Veče harmonike u Petnjici?

Dolazili smo na svijet spontano, i živjeli svoje živote onako kako smo

Šemsudin

znali i umjeli, zavisno od vaktā u kojem smo se zatekli i u kojem smo bitisali. U svakom su se vremenu u Bihoru radjali talentovani pojedinci. Generacije su se navikavale na njih i živjeli sa njima. Malo su ih znali cijeniti. A oni su jedan po jedan, odlazili sa ovog svijeta tiho i skromno. Nestajali su pred našim očima i zaboravljeni. Ovo je bila prilika da se svi prisjetimo bar jednog dijela naših muzičara. Da upišemo za sva vremena podatke o

umrlim i živim harmonikašima bez kojih nije bilo veselja u Bihoru. Naravno i to, zašto su, gotovo svi ostavili svoju veliku ljubav - harmoniku. Neki su otišli u trgovce, taksiste, poljoprivrednike i sl. Život ih je otjerao na marginu. Skoro da su zaboravljeni.

Kada smo počeli tragati za njihovim kazivanjima, njihovim sjećanjima i fotografijama, u svima smo vidjeli prkos vremenu, lični i porodični ponos, plemenski prestiž, nacionalni preporod. U najmanju ruku, rekli bismo uključivanje „na zor“ u savremene tokove života. Njihovi enormni naponi u lošim uslovima, ostavili su duboke i neizbrisive tragove. Na nama je da ih prepoznamo i kroz stvaranje novih institucija postavimo na mjesto koje zaslužuju. U tom smislu je i nastala ideja za „Veče harmonike u Petnjici“. Ako su „naši momci“ u to vrijeme, u bilo čemu pokazali talenat i odvažnost onda je to smjelost da se „uhvate u koštac“ sa novim oblicima kulturnog stvaralaštva koje je stidljivo dodirivalo rubove Bihora. Odněkuda i nekako su se „probijali“ ti novi zvuci koji su zamjenjivali zvuk gusala, sviralje-frule, zurle, goča, tarabuke.

Kroz vijugava bespuća Bihora i bihorskim planinskim vrletima pronosio se glas o harmonici. Prvu „muziku“ (harmoniku) u Bihor donio je rahmetli Šemso Skenderović daleke 1935. godine. Njeni opojni zvuci su podsticali sve više mladih da se „zagnaju“ tom novom izazovu, tom kulturološkom fenomenu.

Rafet Skenderović i Isad Šabotić

Bilo je to svojevrsno viteštvo. Mnogi su još uvijek svjedoci toga. Jedno od kazivanja bihorskih harmonikaša će biti objavljeno kao priča u zborniku Festivala priča Zavičajne staze - Bihor 2013.

U međuvremenu, o tim momentima-herojima niko nije brinuo. Oni su smjelo i s ponosom „uprtili“ harmoniku na grudi i počeli mukotrpno učiti prve taktove za upisivanje u bihorske legende. Koliko je generacija izraslo uz ove divne lju-

Profesori harmonike **Sulejman Beća Kujević**, Rožaje i **Almir Martinović** iz Bijelog Polja, bili su oduševljeni neobičnim koncertom i okupljanjem harmonikaša: - Kada su počeli izlaziti na binu vaši stari harmonikaši, sa svojim vremenim ali očuvanim harmonikama zadrhtao sam

od nekog čudnog ali divnog osjećaja koje me obuzelo. Pitao sam se da li je ovo moguće. Zaista, izuzetno plemenita manifestacija i pažnja prema onima uz čiju su se svirku mnogi radovali, kazao je Martinović.

Poznati kompozitor, aranžer i maestro na harmonici, **Sulejman Beća Kujević**, reče da je sa mnogima iz Bihora svirao ali je ovo veče bilo nešto posebno.

- Kažu da su sve pite, pite, samo je burek PITAC. Tako je i sa instrumentima, svi instrumenti su instrumenti, samo je harmonika MUŽIKA.

Ovo je izuzetan primjer poštovanja ljudi i narodne tradicije, koja je izvorište dragocjenih motiva za svakog stvaraoca.

de- harmonikaše? Koliko je generacija uživalo u njihovom-mukotrpano stečenom umijeću? Koliko je svadbi, koliko svatova, koliko je naših dičnih nevjesti ispraćeno i dočekano uz harmoniku? Da ne pominjemo, vrijeme u kojem smo naše najbolje sinove ispraćali u vojsku. - Zamislite svadbu u Bihoru, nekada.

U musafirskoj sobi na sredini stolica, na njoj svirač frule (sviralje) svira. Ne žali se. Svira koliko zna i umije. A svu noć oko njega igraju momci i djevojke, patos da probiju od snage mladalačke, od ašika, od derta. Kasnije je na tu stolicu došao „naš harmonikaš“ i činio isto to, iz sve snage i srca, koliko je znao i mogao. I opet su „podovi propadali“ pod naletom mladosti i ašiklija, mlađih i strarijih. Taj vakat pamte naše starije generacije, a mladi danas uživaju u drugačijim – novijim oblicima kulturnih dostignuća. Bila je ovo prilika da se prisjetimo svih naših harmonikaša, da im se na neki način počnemo institucionalno oduživati za ono što su nam pružili. Povod da našoj omladini približimo dio atmosfere u kojoj su im rasli roditelji sa svim što se može prepričati i i vidjeti na rijetkim fotografijama koje su nekako „pretekle“. Harmonikašima su te večeri uručene zahvalnice za njegovanje, očuvanje i razvoj muzičkog stvaralaštava u Bihoru, koje su znak poštovanja i pamćenja, ali i nagovještaj institucionalne brige o tradiciji i još kvalitetnijem razvoju muzičke kulture u novoj opštini.

Zbog toga su harmonikaši, naši nezaboravljeni junaci opet ove večeri sa nama. Hvala im!

Veće harmonike 2013.

Veće harmonike 2013.

Bista ispred OŠ "Mahmut Adrović"

Tufo Babić, Anita Latić

Rafet, Tufo i Aziz

Iljaz Međedović

Aziz Rastoder prima zahvalnicu

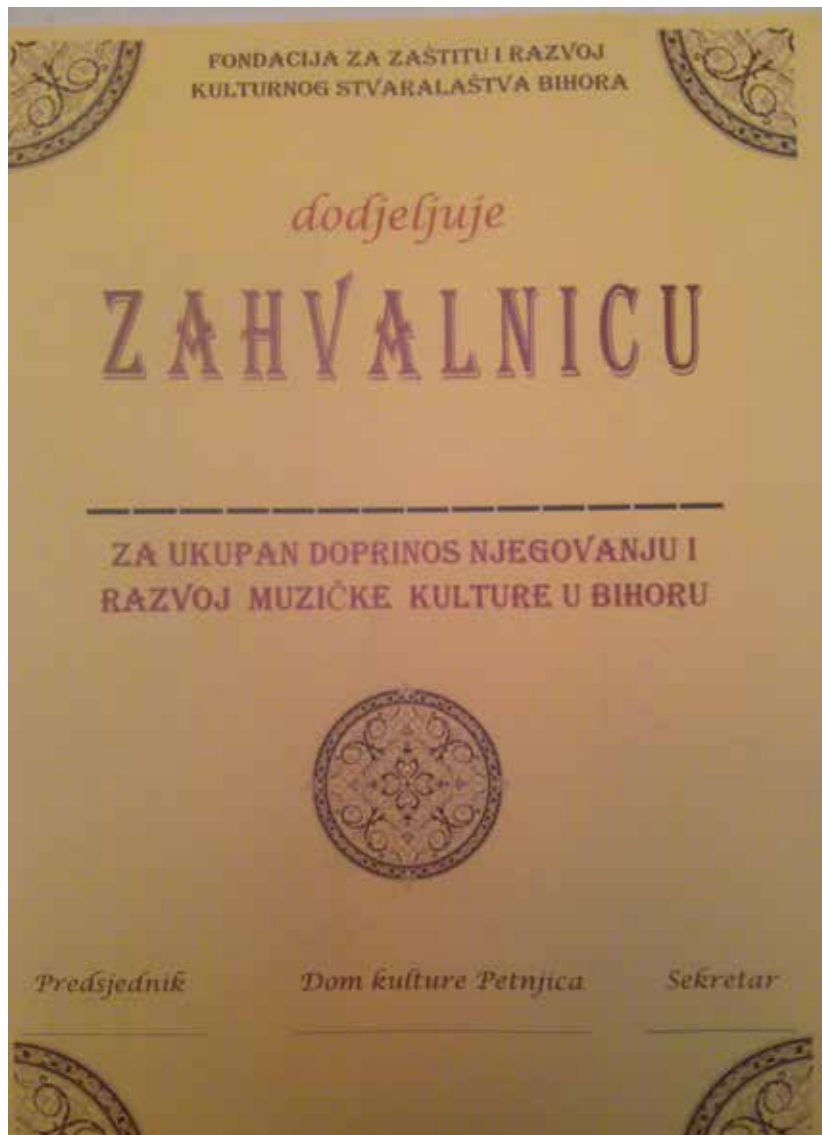

Almir Martinović

Šemsudin, Mirsad, Vejsel Ćeman, Rafet, Isad

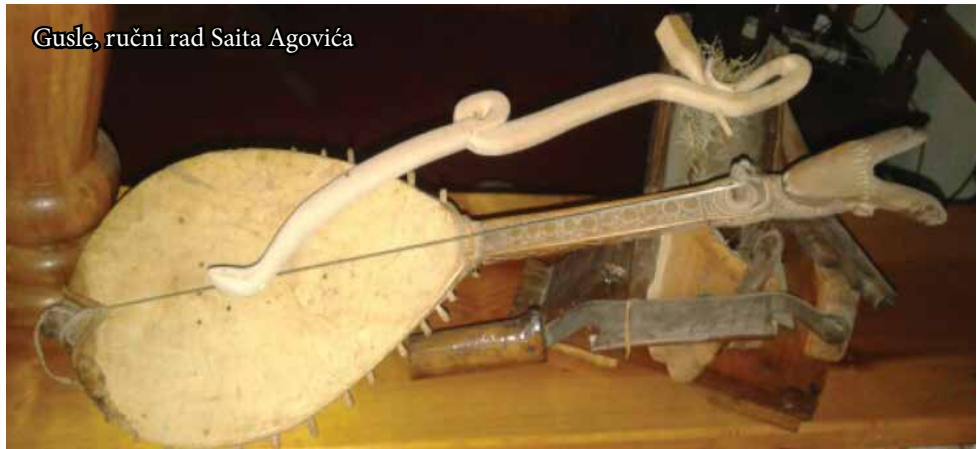

Inicijatori osnivanja fondacije za zaštitu i razvoj kulturnog stvaralaštva

Frula

Frula

Goč

Timpan

Def

Zurla

Klarinet

Usna harmonika

Harmonika

Elmaz Hajdarpašić, priča o nekadašnjim veseljima

Akteri II večeri harmonike u Petnjici

Hajdarpašić

Račić

V. Čeman

Braho Ledinić, Džemal i Haris Dacić

A. Rastoder

Safet Sijarić i Elmaz Hajdarpašić

Isad Šabotić

Tufo Babić, Senada Hadrović, Mirsad, Elmaz

Isljam Ćeman sa ćerkom Adelom

Branko Babović sa harmonikašima u Petnjici

Fadil Ličina pokazuje Riadu R. prve taktove

Šemsudin, Draško Došljak, Safet Sijarić...

Zejto

Brojna publika je pozdravila harmonikaše

Haris

Dino

Tufo, Šemsudin, Elmaz...

Drugo veče Bihorske muzike, 5. avgusta, 2014.

Braho Ledinić, Džemal Sinanović i Haris Dacić

Isad Šabotić u pratnji kompletnog sastava harmonikaša

Štafeta mladosti u Petnjici 1982.

Gornja Vrbica; prvičani kod Hasa (Šemovog) Agovića

Ado Softić

Mevlud u Petnjici šesdesetih godina

Priča - HARMONIKAŠ

Napunio je osamnaest godina. Ukafili su ga. To je značilo da je došlo vrijeme da služi vojsku. Sada ovu novu, crnogorsku. Tri godine. Tri godine od kuće, od svojih najbližih, od sela, od Bihora. Rekli su mu da će vojsku služiti u Bosni, u Visokom blizu Sarajeva. Spremili su ga. Sve što je ponio bilo je nešto odjeće, jedan pšenični hljeb, kotur pite i nešto tvrdog, dobro iscijedjenog sira. Da mu se nađe uz put.- Daleko je to , ta Bosna. Ko zna kada će stići - govorila je zabrinuta i žalosna majka. Otac se ponosio. Osamario je svog i pozajmio još jednog konja kod rodjaka te ga pratio niz Bihor, kroz Petnjicu i Bioču, dolje niz Lim do Akova, gdje su se trebali naći sa drugim ukafljenicima i odatle skupa vojnim kamionom za Bosnu, za to Visoko.

Usput su rijetko pričali, tek bi po neku prosunuli da razbiju sutnju. A i o čemu bi kad se sve zna. Biće tri godine, doći će kući jednom ili nijednom za to vrijeme, a kada se vrati biće pravi čovjek. Čeka ga ženidba, i poslije je cijeli život pred njim.

U Akovo su stigli oko podne. Prolazili su čaršijom punom naroda. Kopita konja su odzvanjala po kaldrmom pokrivenim ulicama. Činilo mu se da je stigao na kraj svijeta.

- Varoš je ovo sine, junačino moja, Akovo je ovo, he, he, nije šala... Vidiš li? - razdragano je govorio otac. - A tek tamo, u to Sarajevo... He, brate, šta tek tamo ima, ćimbiler! - Sve ćeš to da vidiš, da prođeš, pa da nam pričaš kad se, akobogda, vratiš zdravo i veselo.

Bili su sami. Druge je ukafljenike pratila manja ili veća gomila ljudi, rodbine i znatiželjnika. Pored jednih je svirala zurla, pored drugih kaval, a neki su imali i goč. Bilo mu je neobično i veselo. Vidjao je po Trpezima i Bihoru ponegdje na svadbama i ispraćajima askera ove instrumente, ali nikada ovoliko na jednom mjestu. Narod se veselio, neki su igrali kola. Bilo je tu i truba, onih srbijanskih, odnekud. Neko je guslao krajišnice. Kada su stigli do sredine varoši, sa puno dućana gdje su se okupljali svi koji su pratili vojnike, prvi put je vidio neobičan instrument na kojem je za njega neobične zvuke proizvodio crnomanjasti mladić, tek nešto stariji od njega.

-Šta je ono - otelo mu se iz ustiju. Nije bilo odgovora. Privezali su konje za kolje kojim je bilo ogradjeno groblje u blizini i pridružili se velikoj gomili ljudi. Otac ode da se raspita kod koga se i gdje prijavljuju vojnici, a on priđe mjestu gdje je ugledao neobičnu stvar na kojoj je svirao mladić. Prišao je sasvim blizu i promatrao sa divljenjem i čudjenjem sve to što se dešavalo pred njegovim očima. Igrala su se kola, po nekoliko njih, ali je najveće bilo ovdje, oko ovog mladića.

- Živio muzikant! - uzviknu neko sa ushićenjem, pridje mladiću i zadenu mu pare za mijeh koji je rastezao i skupljao.

E, vala, neka je. Svaka mu čas'! -Nema, brate, bez ove muzike ništa - dodade čovjek osrednjih godina.

-Jes', vala, čudo ti je ova muzika, što jes' - jes'! - nema bolje - dodade drugi.

- A baška ova momčina, ovaj Medjedović, harmonikaš... Umije on sa narodom, vidiš li?! Kako se ono zvaše? Iljaz, jes', jes', Iljaz.

(Tako se Šemso Skenderović, prvi harmonikaš u Gornjem Bihoru, 1932. godine u Bijelom Polju sreo sa harmonikom i harmonikašem.

***

Nakon povratka iz vojske, prvo sto je učinio bilo je da ostvari svoj san, da postane harmonikaš. Malo novca što je sačuvao u vojsci nije bilo dovoljno za harmoniku. Ubijedio je oca da proda nešto stoke i kupi to čarobno sanduče. Sa gomilom para otišao je u Bijelo Polje, da nadje Iljaza Međedovića.

Od njega je kupio harmoniku, naučio osnovno, kako se na njoj svira i zadovoljno se vratio svojoj kući, u bihorsko selo Trpezi.

Sa kakvom su se samo snagom i željom mladi Bihorci „zagonili“ da nabave muziku i da postanu muzikanti. U vremenu kada je nastao vakuum i u sferi kulture, kada je sa odlaskom Turske uprave odlazilo sve, pa time i tradicionalni oblici zabave i instrumenti (gusle, zurla i goč), počeo se u Bihoru otvarati prostor za nove oblike zabave na raznim okupljanjima-saborima, a ponajčešće svadbama i, kasnije, u doba SFRJ, na ispraćajima vojnika.

Kako je prva „muzika“ došla u Gornji Bihor, znao je samo Šemso Skenderović, koji je, ujedno, i prvi Bihorac koji je nabavio „muziku“. U početku „više za sebe“ svirao je po obroncima trpeškog brda Goleš. Zalazio bi Šemso, po svom ćeifu, u obližnje šumarke, u hrašće i ničim ometan „svirao“ svoju muziku onako kako je osjećao i umio. U početku je to bilo neobično. Seljani su se seirili. Govorkali ovo ili ono, ali se svima dopadalo to što je proizvodila ta „muzika“ koju je Šemso sve bolje umio da svira. Tonovi su bili umilni, topli, opojni. Nijesu to Bihorci znali najbolje da opišu, ali su sve više voljeli da slušaju kada Šemso po nekom svom osjećaju „uzme muziku“ i zasnira. Počeli su ga zvati na posjetke. Molili ga da zasnira, k'o što su nekada molili guslare da zaguslaju. I Šemso je svirao. Sve češće i sve vještije. Narod se stopio sa muzikom. Ubrzo se nije moglo zamisliti neko veselje bez „muzike“. Pjevale su se nove pjesme, sevdalinke. One koje su tada znali. A znali su ono što se sa rijetkih radioaparata tada moglo čuti: sevdalinke Safeta Isovića, Zaima Imamovića, Zehre Deović, Nade Mamule; kola Ismeta Alajbegovića – Šerbe, kasnije Branimira Djokića, Omera Pobrića... Nastajao je jedan novi ambijent u Bihoru. Narod se počeo zapošljavati po beranskim i inim fabrikama i sve se više sretao sa novim oblicima kulture. Od svega toga novoga, najbolje se u Bihor „primila“ muzika, tj. harmonika. Harmonikaši su „na brzu ruku“ učili sviranje, (niko nije učio note!), i nove pjesme koje je narod tražio.

„... Moj dilbere... kud se šećeš...“ orilo se Bihorom.

U sitne sate, kada se svi na sijelu ili svadbi umore, muškarci bi zapjevali, onako u glas, starinski - na suho, bez muzike:

„... Moj đogate, grivo pozlačena...
ade, jeli ti se gazda oženio...?“

Kada bi oni zastali, djevojke bi nastavljale:

„... Moj đerdane šturan ostanuo,
do sinoć si o vratu mi bio,
a od sinoć u dušmana moga, jadnoj...“

I tako se u Bihoru rađalo jedno novo vrijeme. Emancipacija, kako se to modernije govorilo, išla je naprijed. Harmonika je postala nezamjenjiva zabava. Nicali su harmonikaši kao pečurke. Narod je ocjenjivao kakav je ko. Ko umije, a ko ne umije da svira. Ko najbolje pjava i zabavlja.

Šemsudin Hadrović

ČAROBNI ZVUCI I SANJARI

Mahmut Adrović je rođen 10. septembra 1915. godine u selu Laze, od oca Ibrahima i majke Mejre, rođ. Prentić. Završio je Medresu Kralja Aleksandra u kojoj je bio aktivan član muzičke sekcije kao odličan svirač na usnoj harmonici. Studirao je prava u Beogradu i bio član Komunističke partije. Poginuo je sa bratom Sabitom 1943. godine u Lješnici Njegovo ime nosi osnovna škola u Petnjici.

HARMONIKA IZ MEDRESE

Osnovnu školu **Mahmut** je završio u Petnjici 1928. godine, a onda, po želji roditelja, upisan je u Đakovačku medresu da uči za hodžu. Nije bio zadovoljan tom školom, pa je sam produžio u Skoplje i upisao se u Veliku Medresu Kralja Aleksandra, koju je završio 1936 godine - pamte vremešni rođaci.

Kao uspješan đak, među ostalim obavezama i aktivnostima u medresi, bio je član muzičke sekcije. Tu je počeo i naučio da svira usnu harmoniku. Sa folklornom sekcijom je obišao sva značajnija mjesta u Makedoniji. Za vrijeme održavanja predstave u Tetovu upoznao se sa pjesnikom Radovanom Zogovićem, iz Murine (Andrijevića), koji je kasnije pisao o „Medresantima“, koji su prikazivali veoma uspješno predstave „Hadži Loja“, Revizor“ te svirali violinske, tamburaške i džez numere. Izvodili su horske i solo kompozicije. „Poseban utisak ostavilo je gostovanje „Medresanata“ u Risnu i drugim mjestima Boke“ - zapisao je Zogović.

Svoje umijeće Mahmut je želio da pokaže i u rodnom kraju. U vrijeme ferija donio je usnu harmoniku u Laze i na jednom od porodičnih posije-

la zasvirao. Mislio je da će ukućane, pa i starog baba, prijatno iznenaditi. Umjesto radosti dočekala ga je srdžba rahmetli Ibrahima koji je dohvatio cjepanicu, pokraj šporeta, da sinu prekрати šejtanluke.

- E nećeš, vala, kaurski sine! Poslao sam te da postaneš hodža, a ne da učiš te šejtanluke – vrisnuo je starac. Mahmut je kroz vrata pobjegao napolje. Kako se više nije usudjivao svirati pred rodbinom u selu, živahni momčić je našao zgodno mjesto da vježba. Sjetio se da u blizini ima jedan bunar, koji ljeti potpuno presuši, tako da je pogodan za muziciranje. Krišom je napravio pajantu (podest) od gredica niz koju se spuštao s prvim akšamom. Poslije napornog ljetnjeg rada stariji su ulazili u kuće na počinak, a on u svoje skrovište sa harmonikom. Kradom se provlačio kroz bašču, spuštao u bunar i svirao. Niko u selu nije znao šta se to i odakle čuje, ali su se čudili, seirili i strepjeli. Sumnjali su da to negdje vile sviraju ili se, ne daj Bože, igra „džinsko kolo“. Starije žene su iznosile ugljevlje kako bi odagnale sihire i šejtane, što dalje od kuća. Mnogi su bili ubijedeni da se tu šejtan ozbiljno umiješao i niko se nije usuđivao da po mraku, dok se čula svirka, ode do bunara. Čuvši zabrinuta nagađanja seljana i nagovještaj da bi u bunar trebalo baciti zapaljene lučeve cjepanice, Mahmut je sakrio harmoniku do povratka u Skoplje.

Nakon završene medrese, Mahmut je studirao prava u Beogradu. Od tog perioda njegovo prezime **Hadrović**, u dokumentima, gubi slovo H i ostaje Adrović po kojem je poznata i škola u Petnjici. U trenutku izbijanja rata **Mahmut** je bio absolvent prava na Beogradskom univerzitetu. Po zadatku Komunističke partije upućen je u rodni kraj i bio jedan od pokretača ustanka 13. jula 1941. godine, na području Berana i Petnjice.

Sa područja Bihora, u oslobađanju i konstituisanju nove vlasti u Beranama učestvovali su: dr Mehmed Meho Hodžić (rođen 1912, završio Medicinski fakultet pred rat), Mahmut Adrović, absolvent prava na Beogradskom univer-

-Prvi sreski NOO izabran je 21. jula 1941. godine u Beranama[3], pod imenom Narodni odbor oslobođenja. Tom prilikom donijeta je rezolucija kojom je postavljeno da cjelokupnu civilnu, sudsku i vojnu vlast preuzima narod.

zitetu, Mule Musić, iz Godijeva, student prava na Beogradskom univerzitetu, Džeko Hodžić, student prava, Hivzo Čindrak, iz Mediša, student agronomije, Sabit Adrović, učenik kraljeve Medrese, Selmo Adrović, zemljoradnik, Nazif Huremović, zemljoradnik, i drugi boraci.

Organizatori NOP-a i otpora protiv okupatora i četničkih koljača, bili su stalna meta neprijatelja. Od zasjede, u selu Lješnica, 16. decembra 1943. godine, poginula su braća Mahmut i Sabit Adrović.

Šemso Skenderović, rođen je 1917. godine u Trpezima, od oca Saliha i majke Gace, rođ. Talević. Prvi je svirač na području petnjičke opštine. Kupio je harmoniku 1935. godine, kod Iljaza Međedovića u Bijelom Polju. Prema dostupnim saznanjima, brzo je stekao popularnost i ostavio dubok trag kod mladih koji su prigrlili novi muzički instrument.

S HARMONIKOM U PARTIZANE

Šemso je bio daleko od rijetkih muzičara koji su 1935. godine svirali harmoniku, ali je talentom i upornošću brzo naučio da na harmonici svira kola, izvođena frulom i klarinetom. Uspio je da na harmonici prati melodiju starih narodnih pjesama koje su na porodičnim veseljima pjevane uglas. Time je osvajao pažnju meraklija i organizatora veselja. Kako je bio jedini harmonikaš u čitavom kraju „mnoge svadbe su domaćini zakazivali onda kada Šemso kaže da je slobodan da svira“ - pričali su nam rahmetli Šefkija Skenderović i Ćerim Huremović.

U vrijeme Drugog svjetskog rata, pridružio se partizanima i u raznim prigodama svirkom podizao revolucionarni elan. Bio je omiljen među drugovima, a u narodu još popularniji. Svirao je kasnije učesnicima radnih akcija koje su bile veoma značajne za obnovu zemlje, na saborima i drugim veseljima. U tim poslijeratnim godinama pridružio mu se brat **Rušo**, ali se u narodu pričalo o harmonikašu Šemso. Aktivno je svirao sve do 2001. a umro je 2005. godine.

Ostavio je brojnu, muzički nadarenu, porodicu. Sinovi Rašo, Faiz, Rafet i Selmo su nastavili očevim stopama. Značajnije rezultate Rafet je ostvario u Bihoru, a Selmo u Luksemburgu. Muzičku tradiciju Skenderovića uspješno nastavlja i Rafetov sin Seudin-Sejo, koji svira harmoniku i klavijature.

Iljaz Međedović je rođen 1915. godine na Obrovu, opština Bijelo Polje, od oca Isljama i majke Džemilje rođ. Hajdarpašić (u matične knjige upisan je 1917). Od kuće je otišao sa nepunih trinaest godina, a u rodni kraj se vratio nakon nekoliko godina kao zabavljač u međunarodnom cirkusu, koji je obilazio gradove u Srbiji, Bugarskoj, Grčkoj i Albaniji. Ne zna se kako je naučio da svira, ali je bio jedan od najpopularnijih svirača i pjevača iz bjelopoljskog kraja. Prisustvovao je dženazi Kemala Atatürka u Ankari, Turska.

PEHLIVAN

Pehlivan Iljaz je bio čudo za svoj kraj. Vanredno obdaren da svira i pjeva. Svi su voljeli da ga slušaju i gledaju; bio je izuzetno popularan.

- Od kuće na Obrovu, preciznije iz Bijelog Polja otišao je kao dečkić. Niko nije znao gdje, a kada se, nakon nekoliko godina pojavio sa velikim cirkusom, izvodio je akrobacije da su se svi čudili - priča ugledni profesor u penziji, bliski Iljazov rođak, Tule Međedović. Sjeća se Tule kako je taj cirkus prvi put vidio 1936. godine na stadionu u Nikoljcu.

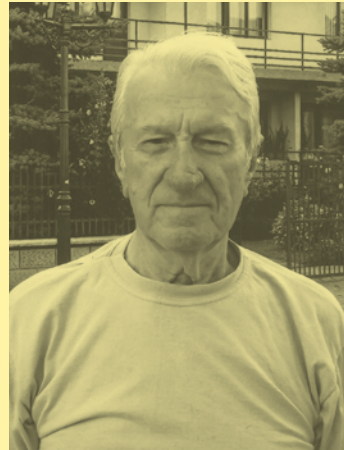
- Otac nas je odveo da gledamo „našeg pehlivana“. **Pehlivan je neko ko zna da zabavlja.** Počele su cirkuske igre sa životinjama i plamenom, a onda su gromoglasno najavili neustrašivog Iljaza. Našeg Iljaza. Našeg pehlivana. Pojavio se gore visoko i krenuo da hoda po žici koja se jedva primjećivala, a nama je dah zastao. Bio je tada samo naš. „Niko na dunjaluku ne može da hoda po žici, kao naš pehlivan“, razmišljali smo i

bili ponosni na Iljazu.

-Igrajući se, prešao je na drugu stranu. Nekoliko puta mi se učinilo da će da padne. Tada bih zatvorio oči da ne gledam kako stoji na jednoj nozi i klata se gore na žici. Ali kad bih otvorio oči, naš pehlivan je bio na sredini žice - nastavlja Tule.

-Tu nasred žice - sjeća se ugledni profesor - saigrači su pehlivanu Iljazu dobacili neku stoličicu. On je prihvati, namjesti na žici i sjede. Potom mu dobaciše stočić i pivo. Sve je to Iljaz polako namjestio na žicu i počeo da pije pivo. Onda je otišao žicom na neku ploču sa strane. Prolomio se aplauz i vriska, a naš pehlivan krenu u suprotnom smjeru preko žice, noseći harmoniku na grudima. Razvukao je harmoniku, a mi nijesmo mogli da vjerujemo da te lijepe zvuke proizvodi naš Iljaz. Taj cirkus je gostovao u Srbiji, Bugarskoj, Grčkoj, Albaniji... I ponovo došao u Bijelo Polje - sa sjetom i ushićenjem priča profesor Tule.

- U poslijeratnom periodu, Iljaz je povremeno dolazio u zavičaj kao poznati harmonikaš i pjevač na svadbama i kafanskim zabavama. Pravio bi džumbus nekoliko dana i otišao dalje. Sa suprugom Maricom nije imao djece, pa se u zrelim godinama kratko vratio u Bijelo Polje. Oдавde je otišao u Sarajevo krajem pedesetih i tamo zasnovao drugi zvanični brak sa Rabijom, iz ugledne begovske porodice. Umro je 1990. godine - završava ovu interesantnu priču o pehlivanu Iljazu, Tule Međedović.

Tule Međedović je rođen 13.marta 1929.godine. Kao inženjer radio je u industriji „Novi Travnik“ od 1958. do 1968. godine, a potom u Srednjoj stručnoj školi u Bijelom Polju, gdje je 1995. godine penzionisan.

POKLON IZ TURSKE

Na Tuleva sjećanja nadovezao se penzionisani komercijalista **Avdulah Avdo Bećirbašić**, bliski Iljazov rođak po majčinoj liniji.

- Moja majka Malića i Iljazov otac Isljam su od iste majke, a od dva oca - priča **Avdo**.

- Posljednji put sam ga vidio 1988. prilikom posjete, u Sarajevu, na Semizovcu gdje je imao vikendicu. Nije ga bilo kući, ali je brzo stigao iz redovne vožnje biciklom. Obradovao se, pa, da bi nam pokazao u kakvoj je formi, na sred dvorišta izveo je stoj na glavi. Volio je da se pokazuje. Kada je umro, nijesmo mogli da vjerujemo, bio je izuzetno vitalan - prisjeća se Bećirbašić.

- Ostale su brojne dogodovštine koje se i danas prepričavaju. Jedne prilike, u Sarajevu, sretnem Šerba Alajbegovića, poznatog jugoslovenskog harmonikaša koji je često sarađivao i družio sa Iljazom. Pitam ga: „Šta mi radi bratučed“?

- Dobro je, ide u džamiju da okaje grijeha. No se bojim, neće stić', ima ih plaho. A možda je i bolje tako, no ka ovo ja cijeli život uredan - kroz šalu mi je rekao Šerbo.

- Iljaz je služio vojsku u vrijeme Kraljevine Jugoslavije. Kada je umro turski predsjednik Atatürk, 1938. godine, poslali su jednu četu na dženazu u Ankaru. Među odabranim, viđenim momcima, bila su tri Bjelopoljca: Iljaz Međedović, Idriz Karahmetović i Aljo Begović. (Aljov sin Ahmo Begović, bio je među prvim inženjerima građevine u Bijelom Polju, a njegove unuke su već poznati ljekari). Te naše vojnike u Ankari dočekaao je Vehbo Dizdarević. On je ranije sa porodicom odselio u Tursku. Izašli su da prošetaju čaršijom i među dućanima Iljaz je primijetio izlog muzičkih instrumenata. Ljubazni trgovci su mu dali da proba harmoniku, a on je toliko oduševio svirkom, da su mu gazde dućana na kraju poklonile harmoniku. Naš pehlivan je znao da omađija ljude - sa ponosom priča Avdo.

- Tu u ovom naselju, pored Lima, živjeli su njegovi kumovi Lješnjaci, kuća do kuće sa pop-Simom Basekićem. Ženio se njegov jaran Mišo Lješnjak, a svirao je jedan svadbarski muzikant Zito Šemović. U neka doba,

odnekud se pojavio Iljaz i pomamio svadbare. Svnu noć se pilo, pjevalo, igralo... Iljaz se, iza ponoći, popeo na džanariku, koja je iz pop-Simovog dvorišta navedena prema prozoru gdje su u đerdek (prva braćna noć) svedeni mladenci. Odatle je svirao sve dok mu mladoženja nije kroz prozor dobacio bocu pića. Imao je šerluka za svaku priliku - zaključuje Avdo.

Drugi svjetski rat ga je zatekao u Albaniji, gdje su ga uvrstili u program gostovanja Milanske skale u Tirani. Zbog toga je kasnije, 1947. godine naručio novu "Dallapu" dugmetaru iz Italije, tako da mu je stigla u luku Drač. Tu harmoniku je čuvao za nastupe, a druge koristio za svadbe, kafanska i druga veselja. Govorio je turski i albanski kao maternji. Mijenjao je gradove, države, žene. Sa ovom Maricom je dolazio kod nas i ona mi je poklonila neke sveščice sa finim papirom iz Beča, što ovdje niko tada nije imao. U Beču je živjela njena sestra. Nešto kasnije, iz Skoplja, gdje su tada živjeli njih dvoje, ode Marica kod sestre na mjesec dana u Beč. Vratila se koji dan ranije, zatekla je drugu ženu u spavaćoj sobi sa Iljazom i tu je bio kraj njihovog braka. Sa drugim ženama nije imao kad da se vjenčava, dok nije sreo hadžinicu Rabiju iz Sarajeva. Mnogo fina žena, sa njom me upoznao čim sam došao na studije 1961. kao i sa mnogim poznatim ličnostima ondašnjeg Sarajeva - priča Avdo. - Jednostavno, on je kao magnet privlačio ljude i nekom toplinom zasluživao njihovo poštovanje.

Iljaz počiva na sarajevskom mezarju Vlakovu, a lijep mezar uredio mu je sinovac Kemo, ispričao nam je krepki Avdo Bećirbašić, u Bijelom Polju februara 2015. godine.

Kemal sa Iljazovom harmonikom. Rađena je u Italiji 1947 godine. -Sa njom je moj amidža palio i žario. Ona je u njegovim rukama pričala!

Iljazov bratanić **Kemal Međedović** (1957) čuva "Dalapu" iz Italije kao dragocjenost. Uspomenu na velikog pehlivana iz Bijelog Polja. Poslije njegove dženaze, hanuma Rabija me pozvala i rekla da je ovu harmoniku namijenio meni, a drugu je u amanet ostavio Šefketu Međedoviću. Njih dvoje nijesu imali djece pa je amidža Iljaz svu ljubav poklanjao meni i drugoj djeci od braće. Čim bi stigao, mi

bi se okupili oko njega ka pilići - priča Kemal.

-To je bio veseljak kakav se rijetko rađa. Znao je nekih starinskih pjesama, bog zna koliko, ali je redovno pjevao i onu o Ismihani, kako je on pjevao, prisjeća se Kemo. ... Volio je da ga slušaju, a uz pjesmu vrlo često bi ispričao neku anegdotu. Govorio je: "Ne sviram ja samo za sebe, nego i vama da napravim merak". Dešavalo se, u kasnijim godinama da ne može da se sjeti nekih stihova. Okrenuo bi se hanuma Rabiji; "Kako ono beše ova pjesma?" Ona je bila dama, obrazovana i divna osoba, iz begovske porodice.

- Imena ljubavnica ne zaboravljaš, a pjesme ti izmiču - rekla bi Rabija i nastavila stihove iz pjesme.

- Silvana Armenulić je počela da pjeva sa njegovom kampanelom - pričao nam je je Iljaz, kao i to da su ga više puta nudili da snima ali on nije htio. Zašto - ni danas mi nije jasno - zaključuje Kemal, ponosan na svog amidžu i njegov ugled kod ljudi sa kojima se srećao u svim sredinama gdje je Iljaz Međedović-pehlivan boravio i živio.

Banja Luko na Krajini hvala
Niko ne zna ničijega hala.
Umihana Hadži Jusufova
Na Vrbasu đugum ostavila,
Aspurliju za vrbu svezala,
A nanule vodi okrenula,
Nek' svak misli da se utopila.

Iljaz u anegdotama

Iljaz je često boravio u Turskoj. Jedne prilike pitao ga je neki aga u Stambolu za koje još gradove zna. Kada mu je Pehlivan nabrojao gdje je sve boravio, pjevao i svirao, Turčin je začuđeno rekao: „Aman, efendija, ja živim u ovoj državi, a nijesam ni pola od tih gradova vidio“.

„Nećeš ih ni vidjet! - Ti tvoje pare štetiš, a ja ih trošim“ - odgovorio mu je Iljaz.

Imućna braća Tule i Haso Burdžović, spremili se za dugo putovanje na hadž. Pitali Iljaza da ide sa njima.

„Spremili smo - kažu - kombi sa ležaljnkama, samo nam fali još jedan. Zbog para ili onako? - pitao je Iljaz.

-Haj, ne šali se, Pehlivane... Nije hadž za ćosanje...

- Ne šalim se, no se pitam jeste li vi spremni za taj božji amanet. Možete l' održat' poslije... Ja još nijesam spreman, ne bih da ponavljam - sumnjičavo prekrati Iljaz.

Bajra (Zukova) Hadrović, rođena 1926. god, u Vrbici, preselila 2013. Prva bihorka koja je službovala u prijestonici Cetinje kao sekretarica ministra za kulturu Sava Joksimovića, 1948 - 49 godine. Stanovala je u ulici Njegoševa br 9.

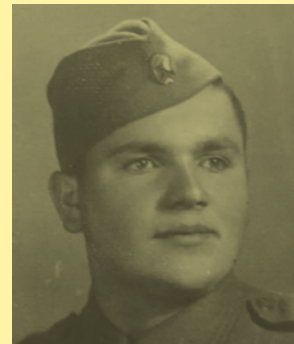
Pripadala je krugu SKOJ-evaca koji su organizovali prve poslijeratne priredbe u petnjičkom kraju 1945/46. godine.

Sait Agović (1928-2005), guslar i poeta, poznat je po tome što je satima mogao da govori u stihu o raznim događajima. Posthumno je objavljena njegova zbirka epskih pjesama "Trag u zemanu". U rukopisnoj zaostavštini ima i dva romana - kazao nam je Saitov sin Vejsel.

"Po snazi se pod'jeliše ljudi
Na silnike i na potčinjenike
Obje strane ljudskoga ishoda
Za tirjanstvo jedni se vježbaju
Dokle drugi, životnu odbranu
Obje grane čovječjega roda!
...

Bez sile je nemoguća pravda,

A bez pravde sila je nasilje..."

Sait Agović

Medo

Medo Škrijelj, rođen 1928. u selu Javorova.

Odmah polsije oslobođenja 1945. godine, u Trpezima je formirano kulturno umjetničko društvo „DJUDJ“ - prisjeća se Medo.

Imali smo folklornu, muzičku i dramsku sekciju sa zadatkom da pripremamo priredbe za narod. Bilo je dosta omladine. Pošto sam ja volio da pjevam, mene su rasporedili u muzičku sekciju. No, kako su tada svi željeli da se istaknu, ja se sjetim harmonike i svirke Šemsa Skenderovića. Često sam ga slušao i to mi je dosta pomoglo. Kupim harmoniku i počnem da sviram, da rastežem i nabadam pa šta ispane - sa osmjehom konstatuje Medo. Organizovali smo priredbe u svim mjesnim zajednicama opštine Petnjica. Davali dramske komade, recitacije... i nakon toga igranka. Svirala je harmonika, frula - ko je šta znao. Omladina je bila puna poleta, žara, nadanja, radosti... Važio je moto „Igranka bez prestanka“. Tu su se upoznavali momci i djevojke, od kojih su mnogi, kasnije stupili u brak. Tako je bilo i sa mnom - priznaje Medo, zagonetno zastajkujući u priči. Nedugo poslije ženidbe, odustao sam od sviranja i prodao harmoniku Diku Škrijelju iz Javorove.

Medo Škrijelj je malo radio kao šumar na području Petnjice, a radni vijek je proveo u beranskom Prevozu kao vozač. Od sredine sedamdesetih živi u Baru, gdje smo ga posjetili - u oktobru, 2014. godine.

Halem Agović je rođen 1930. godine, u brojnoj porodici u Gornjoj Vrbici. Priča se da je od djetinjstva pokazivao interesovanje za sve što je moglo biti novina za sredinu u kojoj je živio. Tako se u mladalačkom dobu intenzivno počeo baviti muzikom. Nabavio je **zurlu** i vrlo brzo počeo svirati na svadabama i saborima, u pratnji mladića koji su znali ritmično udarati u tarabuku ili goč. Krajem šesdesetih i početkom sedamdesetih, mnogi pamte Hale-

Halem

ma kao svirača oko kojeg se okupljao veliki broj meraklija za igru, na čuvenom saboru Lađevac, tradicionano 2. avgusta. Tih godina, prirastao je njegov sin Rafet, dječak koji je odlično udarao tarabuku i mehtere, kako se u narodu govorilo za goč.

Sredinom sedamdesetih Halem, je prestao da svira, jer su ga mnogi prepoznali kao **ćirameta** - vidovitog čovjeka. Kod njega, u Vrbicu, dolazili su ljudi i žene iz raznih krajeva ondašnje Jugoslavije da nađu utjehu i lijek. Preselio (preminuo) je 1989. godine.

Halem Agović

Hakija

Hakija Huremović, rođen 1931. godine, u Trpezima. Veoma rano je počeo svirati harmoniku. Uzor mu je bio Šemso Skenderović, ali se nije ozbiljnije bavio muzikom. Volio je društvo i kafanu. Tada bi svirao i lijepo je pjevao. U tome je potrošio svoj nesporni muzički talenat.

Jusuf Muratović, rođen je 20. avgusta 1934. godine, Johova Voda, Trpezi. Od ranog djetinjstva svirao je frulu. No, kada je čuo i vidio harmoniku kod Šemsa Skenderovića, poželio je da bude muzikant - kako se tada govorilo. Ubijedio je roditelje, da prodaju nešto živo (kravu, ovce) da mu kupe čudo od muzike. Pažljivo je posmatrao Šemsa dok svira na svadbama da bi, čim se osami, up-

Jusuf

orno tažio odgovarajuće tonove na svojoj harmonici. Vrlo brzo je savladao popularna kola - pjesme koje su se najčešće tražile na veseljima. Praktično samouk, dobro je razumio mlade koji su kretali sličnim putem, pa je mnogima, kasnije pomogao da nauče prve akorde. Njegov najbolji učenik je Rušo Muratović iz Petnjice. Sa njim se intenzivno družio i uvijek bavao sviranje u duetu.

Rušo i Jusuf Muratović

BOKSER

Jusuf u radničkom naselju

- Jusuf je završio srednju hemijsku školu u Banjaluci - ispričao nam je njegov bliski rođak Fehmo Muratović. Sa Elezom Šabotićem trenirao je boks, u čuvenom klubu Slavija iz Banjaluke i bio jedan od perspektivnijih takmičara u amaterskoj konkurenciji. Nakon školovanja, radio je kao hemijski laborant u beranskoj fabrici „Celuloza”, do 1971. Te godine, sa porodicom, odselio je u Vitimiricu, kod Peći. U porodičnom krugu znaju da je neposredan povod za selidbu bila svađa sa direktorom “Celuloze”.

- Direktor (M.B.) optužio je Jusufa - predsjednika sindikata, za radničku opstrukciju, što je ovoga, bezbeli, uvrijedilo, te ga je na radničkom zboru ošamario. Brzo poslije dolaska u Vitimiricu, pozvan je na svadbu kod izvjesnog Avdije Puza, u Peći. Tom veselju prisustvovao je i Avdijin kum, general, Ilija iz Beograda. Svadba je bila izuzetno bogata i naš Juka se pošteno trudio da bude veselo - priča Fehmo. - “Znao je Juka da pogodi, a će bi zasvirao vranjanske - tu je nastajao ršum”. Kada se veselje završilo, taj general je pitao Jusufa šta radi i bi li došao da živi u Beogradu. Naravno. Juka je mislio da je to onako - u ćefu, da od toga nema ništa. Kad, da vidiš, za petnaest dana stiglo mu je pismo da se javi na posao, u Fabrici guma. U Beogradu je radio 15

- Direktor (M.B.) optužio je Jusufa - predsjednika sindikata, za radničku opstrukciju, što je ovoga, bezbeli, uvrijedilo, te ga je na radničkom zboru ošamario. Brzo poslije dolaska u Vitimiricu, pozvan je na svadbu kod izvjesnog Avdije Puza, u Peći. Tom veselju prisustvovao je i Avdijin kum, general, Ilija iz Beograda. Svadba je bila izuzetno bogata i naš Juka se pošteno trudio da bude veselo - priča Fehmo. - “Znao je Juka da pogodi, a će bi zasvirao vranjanske - tu je nastajao ršum”. Kada se veselje završilo, taj general je pitao Jusufa šta radi i bi li došao da živi u Beogradu. Naravno. Juka je mislio da je to onako - u ćefu, da od toga nema ništa. Kad, da vidiš, za petnaest dana stiglo mu je pismo da se javi na posao, u Fabrici guma. U Beogradu je radio 15

godina i bio član KUD-a "Abrašević". Kao penzioner, svirao je samo u rijetkim porodičnim prilikama - prisjeća se Fehmo, ponosan na svog amidžu. Zbog toga je u Vitimirici, Jusuf upamćen kao dobar komšija i prijatelj, a manje kao svirač. Preselio (preminuo) je 2008. godine.

Džanko i Zaim Agović

Džanko Agović, rođen je 1936. od oca Hajra, i majke Leme, rođ. Muratović. Svirao je harmoniku samo 5-6 godina, ali je upamćen kao harmonikaš koji je na dugmetari izvodio sve melodije "kao od šale". Nije poznato gdje je kupio harmoniku, ali je upamćen kao muzikant koji je sa pjevačem Zaimom Agovićem oduševljavao narod na svadbama i drugim veseljima. Slušao je druge i sam učio da svira. Pjevali su stare i na svakom veselju donosili po neku novu pjesmu.

Nakon jedne svadbe, u jesenjim danima 1957. godine, Džanko je stigao kod svoje kuće sa zdravstvenim tegobama koje su se tokom noći uvećavale. Dan kasnije prebačen je u beransku bolnicu. Uprkos ljegarskoj pomoći brzo je preminuo. Nije stigao da se oženi i ostavi potomstvo. Kod njegovih bratanića i naroda živi uspomena na izuzetno naočitog, vedrog mladića sa harmonikom, koja je u njegovim rukama svirala najljepša kola i pjesme. Na žalost, nijesmo uspjeli da pronađemo fotografiju sa Džankovim likom.

Zaim

Zaim Agović, rođen je 1937. godine u Orahovu, od oca Elmaza i majke Rahime, rođ. Adrović. Još kao dječak zapažen je po izuzetnim vokalnim sposobnostima koje su do punog izražaja došle tokom druženja i pjevanja u pratnji Džankove harmonike. Iznenađujuća smrt Džanka Agovića potpuno je promijenila i

Zaimov život. Zaposlio se u rudniku mrkog uglja "Budimlja" u Beranama i nakon jednog odrona u tunelu rudarskog kopa stradao 19. oktobra 1967. godine.

Ostavio je suprugu i malodobnu djecu: sina Muriza i ćerku Seminu. (zabilježio Izet Agović)

Elmaz Hajdarpašić, rođen je 1937. godine u Vrševu, od oca Hamdije i majke Hane, rođene Hećo. Od malih nogu svirao je frulu i usnu harmoniku; kasnije, od Nikšića do Novog Pazara, pjesmom i svirkom zabavljao narod na raznim veseljima od 1953. godine. Žali što su mu svirači sa pojačalima preuzeli veselja. Rado svira za društvo i prijatelje, naročito svoju pjesmu o Petnjici.

VRELA BISTRA, OKOLO ŠUMARCI

-Mog amidžu, Sulja, Italijani su zarobili 1943. godine i oterali u Minhen. Kada se, poslije rata, vratio sa robije, donio je jednu usnu harmoniku, na kojoj je malo svirao i poklonio je meni - prisjeća se Elmaz Hajdarpašić.

Čuvajući ovce po Vrševskim Brdima, stalno sam u njedrima nosio tu usnu harmoniku i sviralju, da razbijam dosadu svirkom. Nasumce, ali se to dopadalo drugim čobanima. Kada sam stasao, otišao sam u Nikšić 1952. da radim u Željezari. E, tu sam, pored ostalog, naučio da sviram pravu harmoniku „po sluhu“ i slušajući neke svirače. Drugih mogućnosti za učenje nije imalo - pojašnjava Elmaz.

- Nije imalo radija, niti televizije. Slušao bih kako drugi sviraju i onda ponavljao u sebi. Čim sam prve pare zaradio kupio sam jednu polovnu harmoniku. Išlo mi je dobro. Društvo me, u radničkim barakama, onako radi rasonode, kada dođemo sa napornog posla, pjesmom podržavalo tako da sam za nekoliko mjeseci postao pravi svirač. Počeli su da me zovu na radničke- omladinske igranke, priredbe, na sve strane. Onda su me premjestili da radim na Perućici, gradila se velika brana i tu je bilo puno radnika i akcijaša. Radilo se udarnički, a povremeno se i veselilo. U proljeće 1957. godine, taman prije odlaska u vojsku, u jednu salu za društvenog doma, gdje su pravljene igranke za radnike i akcijaše, došli su

---

* (Velika HE „Perućica“, u prvoj fazi izgrađenosti puštena je u pogon 1960. godine.)

Radojka i Tine Živković. Poznati harmonikaši. Ja sam započeo svirku: igralo se, plesalo... a onda su oni preuzeli. Na kraju smo zajedno opleli nekoliko kola. Radojka je bila iznenađena mojim pjesma i svirkom pa me pitala: "Hoćemo li da se slikamo zajedno"? Voljela je da se pokaže, a bogami i ja, te sam ovu sliku sačuvao za uspomenu, kroz široki osmjeh ispričao je Elmaz u Petnjici, avgusta 2014.

Harmonikaši Radojka Živković i Elmaz Hajdarpašić

Prije mene, u Bihoru, svirao je samo Šemso Skenderović. Nije bilo

harmonikaša. Kasnije su došli ovi - Tufo Babić i drugi. A ja sam i u vojsci usavršio sviranje. Kada sam se vratio iz JNA, 1960. godine u Vrševu, odmah su me zvali na svadbe, priredbe, ispraćaje... Prvo tu, među rođacima, a onda na sve strane. Došao bi tako „zvač“ iz sela.

-Selam ti je taj i taj, po imenu - rekao bi zvač - zove te na svadbu i u svatove, da sviraš. Kada se svadba završi stari svat bi turio harmoniku na sred sobe da svadbari opeškeše muziku. Skupilo bi se lijepih para - prisjeća se Elmaz. - Odmah sam nabavio konja koji ne preza od svirke, da idem sa svatovima, gdje treba. Tada se u svatove išlo samo na konjima. Sela raštrkana, putevi uski, vrletni, a svatovi, bogme, često mahniti. Pucaju iz pištoljâ, da se posatiremo od plašljivih konja. Nastala bi trka i skakanje da te strah uhvati. Još gore kad bi pucali pištoljem iz kola, dok igraju. Da te Bog sačuva! Imao sam sreće, da se nikada nije desila neka nesreća - sa zadovoljstvom ističe naš muzikant.

- Nema mjesta u Petnjičkoj okolini gdje nijesam svirao. Tih godina se nijesu sastavljali muškarci i žene u kolu. Svadbe su trajale po dva i tri dana. Jagmili su se ljudi, ko će više da naruči kola da igra njegova akreba,

pa bi zbog toga izbijali nesporazumi. Trudio sam se da sve to izgladim i pomirim, da ne bude većih problema.

Svirao sam u omladinskim domovima, na zabavama koje su se zvale „ig-ranke“. Po saborima, ispraćajima u vojsku, svugdje sam svirao i razveseljavao narod. Imao sam osjećaj za muziku koja se traži u nekoj prilici. Tako da sam u okolini Bijelog Polja i Berana više svirao šlagere za ples, a u ovim planinskim selima starinska kola. U svemu tome je bilo puno šale, veselja, henge i smiješnih događaja.

Dode jedne prilike zvač, veli: - Selam ti je taj i taj Muratović iz Jasikovica kod Petnjice. - A jel' on ukrao đevojku ili hoće svatove – pitam ja. Ukrao je, samo na svadbu da mu sviraš.

Odem ja u rečeni dan niz Radmance, kroz Petnjicu, preko jednog mostića, dvije grede, stignem pred kuću, u pristranku, sa kamenom izbom u donjem dijelu a gore čatma. Uvedoše me u sobu, popismo šerbet i poče veselje. Omladina se hvata u kolo, a pod se sve više ljulja. Biju onim cokulama sa radnih akcija ne haju. Tada se išlo na izgradnju pruge, pa su mnogi imali one cipele sa debelim đonovima i klinovima odozdo. Sviram ja, a omladina ljulja li ljulja. Toh! Puče patos i sve se sruči u izbu. Srećom ja sam bio pri kraju te ne padoh, jer ko zna šta bi bilo sa harmonikom. Izvukoše se na jedan brežuljak, malo ugruhani, ali niko nije povrijeđen. Vijećamo šta ćemo, kad domaćin iz susjedne kuće zove momke da mu pomognu da unese direke da potkoči grede u svojoj kući. Kada su to završili, on meni kaže. "Sviraču, hajde slomi ovu kuću, ako ti basta!" – komičarski slikovito pripovijeda Elmaz.

Iz Vrševa, moja porodica je 1968. godine odselila u selo Poljica kod Sjenice. I tamo sam nastavio da sviram. Isto su me zvali na razna veselja, sve dok se nijesu pojavila „pojačala“ na struju. Od kako su postali ovi svirači sa pojačalima, ja sam ti kapitulirao. Nijesam mogao više da sviram na veseljima, sem za svoju dušu i prijatelje - žali se Elmaz, željan svirke kao da je u mladalačkim danima.

- Ja imam poseban stil sviranja. Pogađao sam ono što je narod volio u Sandžaku. Starinske pjesme, kasnije i sevdalinke. Druge muzike u Sandžaku tada nije ni bilo.

Prva kola su bila: curica, šestarak, moravac, žikino kolo, čačak, alaturka, đačko kolo i tako dalje. Svadbe su organizovane po kućama. Nije bilo hotela.

Okupili bi se svatovi ispred mladoženjine kuće i poređali: na čelu svatski starješina, on komanduje svatovima i svim tim poslom. Poslije njega ide čauš-bajraktar, pa ostali svatovi. Svirač po sredini. Kada bi se približili djevojačkoj kući, „puštala“ bi se „košija“, takmičenje, ko će prvi da stigne do djevojačke kuće. Prvi bi dobijao neki dar od domaćina, samo je mnogo važnije što se o tome pričalo.

Svatovi su predavali konje da ih drugi vežu, napoje i nahrane, uglavnom momci koje su prijatelji odredili. Ako su lijepi dani, bez padavina i zime, svadba se održavala napolju, u bašči, đe bi domaćini postavili klupe i stolove od običnih štica-dasaka.

Tu se, uz gozbu i veselje ostajalo po nekoliko sati, dok đeveri ne prihvate nevjestu. Njen izlazak iz kuće, čekao se zapetim pištoljima i sa jedne i sa druge strane, jer se vjerovalo da će djeca ličiti na onu stranu koja „ugrabi“ prva da ispali metak u trenutku kada nevjesta prekorači prag rodne kuće.

-U povratku sa nevjestom, svatovi su obavezno mijenjali makar dio puta, kako bi snaha bila privrženija svom novom domu.

PETNJIČKA VRELA

Procvjetala vrela okolo Petnjice,
na sve strane cvatu ljubičice.

Proljeće ih izmamilo rano,
dođi, draga, pa da uživamo
Vrela bistra!

Vrela bistra, okolo šumarci
Zelene se!

Zelene se maleni proplanci
Lipa, bagrem, rumene ružice,
sve to cvate okolo Petnjice.

Tu se pije i peku se janjci,
oko vatre griju se Petnjaci.

Odjekuje stara sevdalinka:

“Oj, Lješnjice, vodo plemenita”.

-Kada bi se približili mladoženjinoj kući, ponovo bi se „puštala košija“, za muštuluk, koji su davali majka i otac mladoženje. Dešavalo se da u toj trci neko padne sa konja i postane tema za šale i henganje. Obično su muštulugdžije dobijali košulju, kao vrijedan poklon.

- Žene i djevojke su čekale ispred kuće, na hajatu, pjevajući dok đeveri uvedu nevjestu u kuću. Svatovi su kratko ostajali ispred kuće, a onda ulazili na večeru. Večeralo se na sofri. Hastala nije bilo. Prvo se stavljao pirijan sa mesom, poslije pite, mantije i na kraju harčalije.

- Kada svi svatovi večeraju, počinje veselje sve do ponoći. Tada se „svode“ mladenci u đerde, a žene pred njihovim vratima pjevaju „var` se momče , ne prevar` se, noćas će te prevariti, a sutra te prekoriti...“.

- Sutradan, dolazi selo da gleda nevjestu. Muški se smještaju na jednu a ženske na drugu stranu. Zagleduju jedni druge, pa ako se neko nekome sviđe eto opet prosaca - svadbe. To su žene najbolje uočavale i šaputale koja je đevojka za kojega momka. Veselje je trajalo do pred noć, a sve zvanice su tokom dana počašćene ručkom – pripovijeda Elma

- Još ovo hoću da vam kažem: mnogo lijepih uspomena nosim iz Bihora i hoću da vam zapjevam moju pjesmu o Petnjici.

Rušo Muratović, rođen je 1938. godine u Petnjici, od oca Rašita i majke Čame, rođ. Kočan.

Kao i drugi dječaci toga vremena, zavolio je čudesne zvuke harmonike i u 16. godini je počeo svirati. Jako talentovan, znao je „skinuti“ pjesmu ili kolo samo u jednom slušanju.

Prve pouke dobio je od Jusufa Muratovića, sa kojim je i kasnije rado svirao i pjevao u duetu. Početkom sedamdesetih, otišao je na privremeni rad u Njemačku, što je uskratilo njegov harmonikakški razmah. Rušo je preselio (preminuo) 2008. godine.

Medžid Diko Škrijelj, rođen je 30.10.1940. godine u planinskom selu Javorova, od oca Nedžiba i majke Šahze, rođ. Hadrović. Meraklija i narodni zabavljač, svirao je punih 30 godina po bihorskim i selima susjednih opština. Promijenio je četiri harmonike, sakupio sijaset zanimljivih dogodovština i zapisao preko 200 pjesama koje je su se nekada pjevale na veseljima.

HARMONIKAŠ OSTVARENIH ŽELJA

- Za sve što sam imao volju i merak u životu, ispunilo mi se - priča **Diko**. Želio sam da imam dosta djece, i Bog nam je dao sedam sinova i dvije ćerke. Od malehna sam imao volju za muziku, a prvu sam nabavio kada sam imao 17 godina, kod rođaka Meda Škrijelja. Slaba je bila, troredna dugmetara, nikakvih basova... Mora lijevom rukom da se nagoni. Ama, meni se činila zlatna, pa sam je zorom ugonio u pjesmu. Zima, poseci... Svi su me zvali da pjevam i sviram, tako da mi je to dobro koristilo za vježbu. Njima ćejf, a ja baš nijesam bio zadovoljan. Drugu, bolju, kupio sam kod Ramadana Rastodera iz Radmanaca. Sjećam se koliko sam imao volju, jedva sam čekao da je probam, pa sam od Lagatora prema Boru, jašući na konju svirao i pjevao, ne tragajući što se prsti smrzavaju. Potrefio sam melodiju „Šljivovice ti si meni kriva, ja udovac, a žena mi živa”, pa mi žao da prekinem. Dugmetara sa 16 registara ima dobar zvuk, te sam sa njom svirao nekoliko godina i poslije je prodao Vejselu Škrijelju. Treću muziku kupio sam kod Jusufa Muratovića. Nijesam imao dovoljno para, ali je Hajriz Kočan garantovao za mene, tako da sam mu je kasnije isplatio. Sa tom harmonikom sam obišao skoro sva sela u ovom kraju, od Goduše do Seošnice kod Rožaja. Veselio se narod na posijelima, za rođenja, povodom temelja za kuću, suneta, svadbi, ispraćaja u JNA... Bez muzike ništa se nije brojalo. Po ovim planiskim krajevima, zadugo, sva veselja su bivala uz goč i surlu, a krajem šesdesetih, harmonika je postala glavna. Zato smo, po želji domaćina, često pravili kombinacije -

harmonika, zurla i goč. Ja sam najčešće svirao sa Rahmanom Agovićem koji je dobro svirao zurlu, ponekad sa Abazom iz Rožaja - goč, Halemom Agovićem – zurla, i njegovo dijete - goč. Jedno vrijeme sam vodio sinovca Vejsela da mi pomaže sa harmonikom i da uči, dok se nije osamostalio. Svirao sam u Peći, Spužu kod Danilovgrada, u Rugovi. E, tu sam vidio nešto što je, šuhbeli, posebno zanimljivo.

- Otišli smo za đevojku autobusom do Kućišta, ispod Rugovskih planina, pa odatle pješke uz brdo, puteljkom kroz šumu do nekih valovitih livada. Tu su nas domaćini čekali. Po običaju, redom se ispitaše sa svatovima i muzikantima, a onda nas povedoše još malo naprijed, u jednu udolinu koja je bila prekrivena ćilimima. Oko ćilima je stajalo nekoliko mlađih muškaraca koji su raspoređivali gdje će ko da sjedne, redom prihvatili svatovsku opremu i obuću. Svi se sazuavaju i ulaze na ćilim, ka da je neka velika soba pod vedrim nebom. Po livadi još imaše rose i meni bi muka da se sazuavam, te sedoh na kraj ćilima s nogama na travu. Kad onaj što raspoeđuje veli: „De, Cigo, sazuaj se pa sedni ka ljudi” - Ha, ha, ha! One svatove oko mene podguši smijeh, šapuću mi: “Nijesmo znali da si i ti Cigo”.

Na tim ćilimima smo se veselili, ručali i bili dočekani “samo tako”. U životu nijesam nigdje probao ni jeo pečenje ka kod Rugovaca. Sve su donosili iza jednog brežuljka sa onižim smrčama, tako da nijesmo vidjeli ni kuću niti stan (katun) u blizini. U neka doba puče pištolj u daljini, a nedugo potom, iza brda, pojaviše se sa đevojkom na konju. Povijena, sagnute glave, konju do grive, ka da je neki hadalj il' bônik. Tako je sišla niz one strane do puta gdje nas je čekao autobus. Objasnili su mi kasnije, da je takav običaj u Rugovi. Đevojka tuguje i ne smije da se ispravlja dok je rod prati. Iz Rugove, sa nevjestom, srećno doputovasmo u Braliće, gdje nas je dočekalo dosta svadbara.

- Tih godina, na svadbama, nijesu se miješali muškarci i žene. Znalo se: svatovi idu za nevjestu, vesele se prije polaska, tamo kod prijatelja, naveče kada dođu i to je to. A sutradan, petkom, okupljaju se žene. Ispred kuće bi stajao po jedan od snažnijih muškaraca iz rodbine sa debelom motkom da slučajno ne uđe neki od muškaraca. Stranac, kret, nije smio da se primakne ni blizu kuće. Kasnije, tek neđe polovinom sedam-

desetih, počelo je ovo mješovito: da svadbujaju zajedno, da se u kolo hvataju i muškarci i žene. U početku se strogo vodilo računa da igra svojta jedno do drugoga: sestre, braća, snahe, đeveri... Pa, kada bi se neko uhvatio u kolo mimo toga reda, dešavale su se svađe. Odmah bi bilo: „Šta hoj, ti, u kolo do moje sestre, snahe”? A još ako bi to učinio nezvani svadbar, bez kavge se nije razminjivalo – prisjeća se Diko.

- Četvrtu harmoniku kupio sam po preporuci Tufa Babića u Podgorici. Novu, pravu muziku, koja je tada koštala, ja mislim, sadašnjih 3000 eura. Dobra, samo teška - 14 kila! Nije je lako držat' satima na grudima. Odrla me, ali i poslužila za merak. Tufo je kao dečko dolazio kod mene da mu pokazujem, kasnije, uz radio i gramofon, postao je veliki svirač. Oni su u župi imali struju, radio, a mi ovamo gore ne, pa sam se ja držao onih starinskih pjesama.

Mnogo dana i noći proveo sam na veseljima, pa se nakupilo raznijeh zгода, ama nije sve za priču. Lijepo se veselit kada ljudi znaju šta rade, jedan pokret može sve da utuli. Svirao sam na jednoj svadbi u Kalici, gdje je bio i mnogo dobar pjevač starinskih pjesama Musli Grbo Osmanović. Imao je glas kakav se rijetko rađa. Nije htio da pjeva u drugim selima, pa čak ni u svim kućama u Kalici. Puna soba, sve jedno drugom u krilo. Pjeva Muslija i svi za njim, ama za tri ćeifa. Poče onu "Zaplakala stara majka Džafer begova", a jedan Habib zavika, svom jaranu od malih nogu i bratučedu: „Nu, Arslane otvori taj prozor!" Ovaj se podiže da otvori, a Habib ka njemu, kako je htio da ga pomjeri od prozora lijevom rukom, opali iz pištolja te kroz svoju ruku pogodi Arslana posred grudi. To mi je ostalo ka jedno od najneugodnijih sjećanja. A mnogo je, mnogo lijepih. Imao bih vam pričat danima i noćima o veseljima, dočeku, stimanju, narodu, zaradi. Ja niđe nijesam radio. Samo sa muzikom. Pomalo sa ženom i djecom na imanju. Nešto živo smo držali i, kao brojna porodica, dobro prolazili dok ne počеше svirke sa pojačalima. Čini mi se da sam posljednju svadbu odsvirao neđe 1979/80. godine. Ne brojim ono pomalo za rodbinu i prijatelje. Odmah sam vidio da

za mene više nema posla. Poželio sam i nabavio stolarsku mašinu i vrlo brzo počeo da gradim prozore, vrata i drugo što treba za kuću. Pogledaj ono su moja vrata, (drvena na sobi gdje pričamo). I to sam naučio bez ičije pomoći. Tih godina mi se ispunila još jedna želja. U livadu mi je sama došla jedna pčela tako da se i danas zanimam sa desetak košnica. Volio sam i volim s ljudima, Idem pomalo u lov. Član sam Lovačkog društva od 1969. godine, tako da mi nije dosadno. Jes da su mi djeca prsila po svijetu - od Podgorice do Turske, Njemačke, Švedske, Francuske, ali me svi dobro paze. Posebno snaha i sin koji su ostali sa mnom u Javorovu. Ponekad mi je žao što nijedan od sinova nije naučio da svira, a možda je i bolje. Osman (u Istanbulu) je malo svirao sa mnom, a i ovaj Sadat je imao žicu no im ni događaji nijesu bili s ruke. Drugo je vrijeme. Samo neka su zdravo i da časno stižu do svoje nafake - ispričao nam je **Diko**, (7. januara 2015.) u kući svoga sina na Kakarickoj Gori, kod Podgorice, koja ga, kaže, podsjeća na jedan dio Javorove.

Rasla trava detelina

Tamo dole niz dolove

Kosilo je mlado momče

U košulji bez fermena

Plastila je djevojčica

U košulji bez jeleka...

Muču ga grlo, ali još voli harmoniku i tihanu pjesmu. Reče da ima svesku u kojoj je zapisao preko 200 pjesama, koje je nekad pjevao.

Kaja Ličina (1842-1957), živjela je u Radmancima 115 godina, neki pominju čak i 130 godina.

Kajin suprug, Avdul dva puta je služio u turskoj vojsci (asker) po šest godina kao bedel - zamjenik, za brata Fetaha i njegovog povjerioca.

Rodoslov bratstva Ličina - Fehim i Rifat Ličina.

DRAGULJ MUZIČKE SEHARE BIHORA

KAJA – PJESMA TUGE, LJUBAVI I DIJALOGA

Sofić

Primala se samo kod onih koji su imali sluha i u čijim dušama je bilo mjesta da se skrasi ovaj muzički dragulj od neprocjenjive duhovne vrijednosti.

Narodna lirska pjesma Kaja, koja se godinama, ako ne i vjekovima, pjevala i pjeva na prostoru nekoliko bihorskih sela od Radmanske klisure do Turijaka, s pravom se može svrstati među najljepše dragulje muzičke sehare Sandžaka, Crne Gore, a i bošnjačkog naroda uopšte. Iako se sporo prenosila u druge krajeve – odnosile su je odive kao dio svoje spremne, odnosili je mladi Bihorci iz ovih sela u daleke zemlje u koje su odlazili tražeći mjesto pod suncem – ona je stigla i hiljade i desetine hiljada kilometara daleko od izvorišta sa kojeg je potekla.

A pjesma - k'o pjesma - primala se samo kod onih koji su imali sluha i u čijim dušama je bilo mjesta da se skrasi ovaj muzički dragulj od neprocjenjive duhovne vrijednosti.

Nijesam je prvi put čuo u Bihoru. (Iako sam relativno rano otišao iz ovog kraja, često sam mu se vraćao otvorenih čula.) Najvjerovatnije zato što se dio Bihora u kojem sam rođen nal-

Lirska poezija - skupni je naziv za pjesnička djela u kojima se na emotivno topao i saosjećajan način neposredno izražava čovjekov doživljaj života i svijeta, ali i samoga sebe u svijetu. Kako taj doživljaj često podrazumijeva jednu jedinstvenu zgusnutu emociju, i izraz tog doživljaja u lirskoj pjesmi također karakterizira jaka zgusnutost. Zbog toga su lirske pjesme po pravilu kratke i zasnovane na jednom jedinstvenom osjećanju ili raspoloženju. Lirski izraz je karakterističan po svojoj izrazitoj ekspresivnosti (tj. izraženoj emocionalnosti), koja posebno dolazi do izražaja u ritmičnosti stihovne organizacije i po harmoničnosti pjesničkog oblika. U tom pogled lirika, uz epiku i dramu, predstavlja jednu od temeljnih mogućnosti umjetničkog izražavanja.

azi izvan prostora gdje se najčešće pjevala ova pjesma. Prvi put sam je čuo 1995. u Luksemburgu, od čovjeka koji je rođeni muzički talenat, ali ga je život skrenuo na druge i drugačije puteve – Isaha Ilja Agovića, koji je dobar dio života proveo radeći kao nastavnik u osnovnoj školi u svom rodnom selu Vrbici. Po njegovom kazivanju, on je ovu pjesmu prvi put čuo i zapisao od Fehime Agović (rođena Ličina, u Radmancima), radnice u istoj školi. Fehima je ovu pjesmu donijela iz svog sela Radmanci, gdje se, u njihovoj kući pjevala skoro u svim prilikama. Obično su je pjevali u troje: sestre Nedžiba i Fehima i brat Ahmo.

Helem, odmah pošto sam čuo ovu pjesmu, uslijedila je moja detaljna pretraga po antologijama i drugim zbirkama u kojima su sakupljane lirske narodne pjesme iz Sandžaka, Crne Gore i Bosne, ali je nigdje nijesam našao zapisanu. I sam sam učestvovao u objavljivanju velike Antologije lirske narodne poezije muslimana Sandžaka, koju je, uz svesrdnu pomoć i korištenje ranijih istraživanja jednog broja sakupljača od kojih su neki bili i iz Bihora – Ismet i Hamida Rebronja, a od starijih Mahmut Adrović i Ćamil Sijarić – priredio veliki pisac i čuvar bošnjačke kulture u Crnoj Gori – Husein Bašić, ali ni tu je nisam našao, što znači da je to kulturni raritet – dragulj, skriven među bihorskim brdima.

Od trenutka kada sam čuo ovu pjesmu, zalagao sam se da se snimi, zaštiti i spasi od zaborava. Po tom pitanju, Isah Agović je napravio prve korake: više puta je javno pjevao na skupovima, a u toku je i usnimavanje na CD-u.

Godine 1986. ekipa Radio-Titograda posjetila je selo Vrbicu i, u okviru Emisije za selo, snimila ovu pjesmu. Otpevali su je Fehima i **Isah Agović**. Bilo je to prvo pokaživanje pjesme “Kaja” široj javnosti. Sa bihorskih svadbi i posjedaka otišla je pravo na radio kojega je, u to vrijeme, slušao veliki dio stanovništva Crne Gore.

Do nevjerice začuđuje činjenica da se tada niko nije zainteresovao za ovu veličanstvenu pjesmu!

Sestre, Fehima (1940) i Nedžiba (1942) ćerke Bida i Mulke Ličina

Zahvaljujući senzibilnosti Ruždije i Ramize Kočan i Mirsada Rastodera, po prvi put je otpjevana i na jednom velikom skupu – na manifestaciji „Zavičajne staze“, Bihor 2011. Pred prepunom salom petnjičkog Doma kulture otpjevale su je sestre, od kojih se ova emocijama impregnirana pjesma i širila po bihorskim selima: Fehima Agović i Nedžiba Rastoder. Njihov brat Ahmo Ličina, sa kojim su je nekad pjevale, već godinama nije među živima.

Pjesma Kaja, nepoznatog autora, koju je narod godinama nadograđivao, ima zgusnutu pjesničku formu u kojoj dominiraju odjeci žala i tuge za voljenom djevojkom – zbog koje je njen dragi strpan u tamnicu. Iskazano kroz nekoliko strofa, ispričana je sva tragika onoga koji umjesto sa svojom dragom pod svilenim jorganom, čami u tamnici, toliko dugo da je već i brava na vratima zahrđala. U ovoj pjesmi je posebno izražen misaoni dijalog koji se doima koliko kao ispovijest, toliko i kao optužba. Posebnu pažnju zavređuju i fonetski elementi pjesme koja, iako je lokalna, ni po čem se ne ograničava samo na taj prostor; jer je ona tematski i jezički univerzalna i, uz neznatnu adaptaciju, prilagodljiva različitim izvođenjima. A evo i teksta ove čudesne pjesme:

Kaja

Kajo, mila Kajo,
Pitoma ružice,
Haj, vaj,
Ja za tvoje bijelo lice
Dopadoh tamnice...

Ja ti nisam kriva;
Kriva ti je nana,
Haj, vaj,
Što ti ležiš u tamnici
Tri godine dana.

Na planini, Kajo,
Sazrela je trava,
Haj, vaj,
A na mojoj sobi, Kajo,
Zahrđala brava.

Tamnica je, Kajo,
Sa četiri sprata,
Haj, vaj,
A na mojoj sobi, Kajo,
Čelikova vrata.

Ja ću tvoju sliku
Čuvati na grudi,
Haj, vaj,
Samo nemoj, mila Kajo,
Da te drugi ljubi.

Pruži ruku, Kajo,
Da se rukujemo,
Haj, vaj,
A potome, mila Kajo,
Da se poljubimo.

Krenimo od prvog stiha, u Bosni bi se po običaju reklo: Kajo, bona Kajo... I na Pešteri, a i na Kosovu bi joj se zasigurno dodao drugi pridjev; negdje bi bilo bona, negdje bre a negdje mori, dok je mila, u ovom kontekstu, jezički specifikum kraja. Sintagma pitoma ružice također je idiom iz narodnog jezika Bihora. Na taj način – prevođenjem ruže u ružicu - pojačava se doživljaj ružine boje i mirisa.

Već u drugoj strofi imamo razvoj dijaloga koji pjesmi daje posebnu draž i na najneposredniji način je intimizira; prizivanjem drugog – ženskog glasa, koji još smjesta pokušava da se oslobodi odgovornosti, te pjesma dobija svoj zaplet.

U svakoj strofi, poslije distiha, imamo refren haj, vaj – koji konkretno ne znači ništa ali usporava iskaz čineći ga zanimljivijim i pjevaču (ili pjevačima) omogućava da se pribere i prikupi dah za nastavak pjevanja. Dakle, u ovom slučaju to je vrlo učinkovita poštapalica.

U trećoj strofi imamo dvije potpuno oprečne slike: sazrele trave - žive prirode i najzamrljieg, užasno morbidnog predmeta koji ograničava slobodu onoga koji se nalazi iza – zahrđale brave. Zahrđala je jer se tri godine ne upotrebljava!

U četvrtoj strofi imamo tamnicu od četiri sprata i na sobi čelikova vrata. Moglo se ovdje komotno ritmički ugraditi drugačiji stih, recimo umjesto: ... a na mojoj sobi, Kajo, čelikova vrata, moglo se reći: ... a na mojoj sobi, Kajo, čelična su vrata... Iskaz bi bio potpuno identičan, ali ne i doživljaj, jer – kad umjesto čelična, kažete čelikova – ta ista vrata postaju i tvrđa i utvrđenija, a sam mandal – sistem koji ih zaključava - prosto se stapa sa željezom od kojeg su izlivena. Četiri sprata povećavaju misterij

ju o tamnim kazamatima, koji ne samo što su bez sunca i mjeseca već su još i na spratove, a to je tuga koja se k nebu diže.

Kako bi pjesma poslužila svrsi – narodni pjevač je, vrlo vješto, iskočio iz morbidne situacije i prešao u čistu elegiju. Štoviše, dvije posljednje strofe prelaze u relaksirajući ton, te se pjesma, posve neočekivano, završava “hepiendom”.

Faiz Softić

BIKA IZ TRI VIJEKA

U aprilu 2010. umrla je **Džemilja Kožar** iz Radmanaca, u 121 godini života i iza sebe ostavila oko 170 potomaka. Bila je poznata po pjevanju starinskih pjesama na svim veseljima.

U Radmance je došla, udala se kada je nastupila Kraljevina Crna Gora, pošto je isprošena iz kuće Ramdedovića iz susjednih Lagatora - pričala je Džemilja novinarima, nepunu godinu prije smrti.

“Osam godina nijesam imala dece pa je čovek mislio da me otpusti. Ali, dade Bog te mu rodi’ petoro, dva sina i tri šćerke i od njih imam preko 160 unučadi, praunučadi i čukununučadi. Rastureni su po svijetu, svako traži svoju sreću i nafaku, a stignu bar jednom godišnje da me obiđu. Najstarija Džemiljina ćerka umrla je 2006. u 82 godini života.

- Ovde se živi dugo. Od čega, ne znam. Jela sam sve što i drugi, mlijeko, sir, kajmak, zelje, hranila se žitom. Priča se da je Jusuf Kožar živio 135 godina, govorila je Džemilja, koja je takođe čula da je Najila Kožar živela duže od Jusufa, Kaja Ličina blizu 130 godina, Đula Kožar 120 godina..
- Žnjela sam i vezala i po pedeset snopova na dan. Nosila sam iz vodenice džakove sa po 50 kila brašna. Radila sam to kao od šale - sjećala se starica krhke građe. Ali znala je da pjesmom odagna tugu, i zapjeva na svadbama koje nijesu mogle da prođu bez nje.

Po pjesmama i izuzetnim vokalnim sposobnostima, na porodičnim veseljima, najviše se pričalo i o Kadi Ličina, **Rahimi Adrović** i još nekim muzikalnim ženama. Nažalost, od pjesama koje je Džemil-

Kada

ja pjevala zabilježena je jedna, "Rasla trava djetelina", u TV reportaži, "222 godine života", autora Dragana Jocovića (RTCG 2004.).

Rahima Mama Adrović

Kada (Nuhova) Ličina, udata Rastoder, bila je jedna od najboljih ženskih svirača frule. Svirala je na priredbama i rodbinskim svadbama, samo za žene.

Aziz Rastoder, rođen je 1. aprila 1940. godine u Savinom Boru, od oca Šefkije i majke Elfije, po rodu Škrijelj. Čežnju iz djetinjstva da svira harmoniku ostvario je u poznoj mladosti. Voli druženja uz pjesmu i to mu je bio glavni motiv da svira harmoniku. Od penzionisanja, 2000. godine, živi u Podgorici.

Aziz

ŠTO MENE DA ŠMINKATE?

- Prvi put sam čuo i vidio harmoniku 1950. godine kod starog muzikanta Šaka iz Šaronja. U to vrijeme, naši stari su dosta sarađivali sa mještanima selâ kao što su Suhodô, Ljeskova, Đerekari - preko kojih se išlo prema Tutinu i Novom Pazaru. Iz tih krajeva su često dovodili muzikante za veselja. Čini mi se da je to bio neki momenat od kojeg mogu reći da

sam zaljubljen u svirku i da sam rado bivao tamo gdje se čuju goč, zurla, harmonika... gdje se ljudi vesele! - priča **Aziz**.

- Radio sam nekoliko godina u Sloveniji i odatle 1970. godine otišao na privremeni rad u Njemačku, grad Bochum, Vestfalija. Kao i drugi, teško sam se snalazio bez znaja jezika pa me usamljenost u tuđoj zemlji dodatno motivisala da vikendom tražim zemljake. Kroz ta druženja uz malo šale i pjesme, osjetio sam potrebu da nabavim harmoniku. Uštedio sam nešto maraka i tek 1979. kupio prvu harmoniku. Znao sam da pjevam i uz pjesmu krenem da rastežem, ne vodeći računa da li pogađam melodiju ili ne. Te prve svirke su bile onako, samo za mene. Poslije sam okupljao porodicu, društvo. Nije bilo nikoga da mi pokaže, da me nauči. Sviram pa kom se sviđa, sviđa.

- Ha' se okupi društvo - zovu me. Izmeračimo se, i šta ćeš ljepše! Kad jedne prilike: traži prijatelj da mu sviram na svadbi. Umutio, nema mi druge. A mene sramota. Plašim se: hoću li ja to moć?! Treba ugodit' svadbarima. Svirao sam i pjevao koliko sam znao i umio, tako da su svi na kraju bili zadovoljni. Niko se, da ja znam, nije žalio - šaljivo dodaje Aziz.

- Nije mi to bio cilj, ali sam i kasnije svirao na nekim svadbama, ispraćajima u JNA i drugim veseljima. Od Društva Jugoslovena u Njemačkoj dobio sam zahvalnicu za učešća na priredbama. Njemačka televizija je tada snimala folklor za koji sam svirao. Prije nastupa kažu:

-Hajde, tamo, da te našminkaju.

- Što mene da šminkaju? To je kod nas samo za žene - kažem ja, a oni u smijeh.

-Da ti smanjimo to crvenilo sa obraza. Mora zbog kamere.

- Lijepo je to, ama sam ti mnogo zadovoljniji kada se okupi društvo pa uz mezu krene meračku pjesmu. Zbog toga i danas volim ovu harmoniku. "Rahatluku niđe kraja nema"... Nijesam zaboravio ni sviralju iz čobanskih dana; imam tri različite. Ama je muzika - muzika! Trebalo bi nekako u Petnjici stvarati uslove za mlade, da ne ćoretaju ka' mi - poručuje Aziz, ponosan što njegov unuk, Dženis Rastoder, intenzivno vježba na "dedovoj harmonici". U porodičnoj kući na Starom Aerodromu, svirao nam je frulu, melodiju i harmoniku. (Februara 2015.godine.)

AGOVSKO KOLO

Planinski dio Bihora poznat je po vrijednim domaćinima, koji su odvajkada gajili brojna stada ovaca, dobre pse i konje za košiju - prestižnu trku na Lađevcu i drugim mjestima. Konj, sedlenik je korišćen samo za jahanje, trke i svatove. Porodica Huljka Agovića, iz Kruščice gajila je sedlenike i redovno imala po nekoliko grla. Svi njegovi sinovi, bili su dobre binjadžije, ali je u narodu, Mehmed Agović (1941) upamćen kao najvještiji u kompleksnom odnosu sa izuzetno lijepim, održanim i azginim konjima.

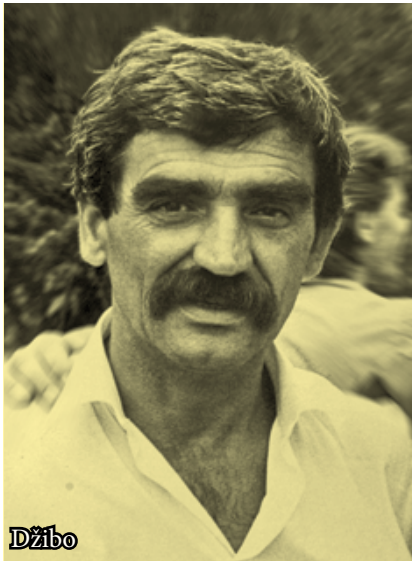

Rahman i Mehmed Agović

Pored toga, osam sinova i dvije ćerke Huljka i Hajrije Agović, bili su veoma obdareni za igru i muziku. Rahman Agović, rođen 1944. imao je zapaženu karijeru narodnog svirača na klanetu-klarinetu, od početka sedemdesetih do 1999. godine. Sa Rahmanom su s vremena na vrijeme, na goču, tarabuci i harmonici svirala i njegova braća Mehmed, Ferid i Rešo. A kada bi se cijela familija uhvatila u kolo, "zemlja je podrhtavala". Iz njihove svirke i igara rodila su se dva autentična kola, "Agovsko kolo" - slično makedonskom "Oru" i "Rijetko kolo", krakteristično po kretanju ulijevo.

Svirači iz kuće Agovića su, nekako, i pojavom odvajali od ostalih Bihoraca. Oštre, gorštačke crte lica oplemenjivao je sanjalački pogled, koji bi bljesnuo vatrom kad god bi im muzika uzburkala mladalačku krv, željnu meraka i sevdaha. Ljudi su ih voljeli i poštovali, a muzika je učinila da budu blagi u ophođenju sa svima, tolerantni, dobronamjerni i vazda nasmijani.

Džibo Tarhaniš, rođen je 1942. godine u Gornjoj Vrbici.

Džibo

Sviranje na harmonici započeo je tek 1972. godine tokom izgradnje magistralnog puta Rožaje - Kula - Peć, preko planinskog prevoja Žlijeb. Od jeseni do proljeća, planiske ćudi često su ostavljale neimare da u radničkim barakama čekaju prestanak padavina. Valjalo je prekratiti dosadu. Drugi su započinjali šale, a Džibo pjesmu. Lijepo je pjevao starinske i nove sevdalinke, tako da su mu drugovi-radnici govorili: „Šteta, Džika, što nemaš harmoniku”. Ponukan tim nagovorima i slučajnim susretom sa čovjekom koji na pijaci, u Peći,

prodaje polovnu harmoniku, Džibo je na gradilište stigao sa muzikom na leđima. Krenuo je “onako nasumice” i dosta brzo naučio da svira i pjeva za društvo. Kao takav, bio je omiljen među kolegama i prijateljima.

Fadil Ličina je rođen 3. maja 1943. godine, od oca Deša i majke Hajruše, rođ. Šabotić. Rano je zavolio harmoniku, a intenzivno svirao na posijelima, seoskim igrankama, prosidbama i svadbama - od 1956. do 1970. godine, kada među prvima odlazi u

Fadil

Njemačku. Tamo je tek 1982. kupio novu harmoniku i nastavio da svira za svoju dušu i društvo. Penzionerske dane provodi u Podgorici, ali rijetko zasnira jer ga “izdaju prsti”.

HARMONIKA UMJESTO NJIVE

- Mali sam bio kad je harmonika ušla u mene - još sam išao u četvorogodišnju školu na Brod (Radmanci). Učiteljica nam je bila Dušanka Kastratović (Folić). Slušao sam neke koji su pokušavali da sviraju, ali kada sam čuo

Hakiju Huremovića iz Trpezi - definitivno sam riješio da i ja nabavim muzike, tako se tada govorilo. Ali to su bile godine u kojima se teško dolazilo da para. Otac je radio u nikšićkom građevinskom preduzeću, a mi djeca smo, s majkom, održavali domaćinstvo. Negdje u jesen,

1956. kupili smo jednu njivu kod rođaka Hadra i dali mu dio para. Nekoliko mjeseci poslije otac je, iz Nikšića, spremio novac da isplatimo zemlju, ali sam ja uzeo te pare i dao ih Raifu Kršiću za harmoniku. Javio sam mu, doduše sa strepnjom, a on mi je rekao: "Neka ti je hairli, sine, ja ću druge pare spremići da isplatite zemlju." U početku nije bilo lako, nema ko da mi pokaže, ali malo-pomalo oporavih za posetke. Onda sam išao na svadbe da gledam i slušam ove bolje svirače: Šemsa Skenderovića iz Trpezi, Džanka Agovića sa Orahova (koji je naprekočas umro) i najčešće Hakiju Huremovića. On je bio dobar muzikant i meni se dopadalo kako svira. Žurio sam kući da vježbam ono što sam čuo i vidio i, bogomi, dobro sam oporavio. Počeše da me zovu na prosidbe, igranke, a poslije i na svadbe. Sviraio sam na veseljima od Goduše, preko Vrševa, Savina Bora do Trpezi i Vrbice. Na igrankama u Petnjici, Lješnici, Radmancima i drugim selima. Sviraio i uživao. Ne kažem, bilo je i lijepe zarade, časti domaćin, nabere se od svadbara. Ali, ja sam sve to radio od meraka. Mnogo lijepih svatova i svadbi sam prošao, ama ponekad i teških. Jedne prilike krenuli smo sa Savina Bora za devojkicu u Lovnicu, iznad Rožaja. Na konjima, preko planina, a ono ti udari kiša, snijeg, jado moj, treba živu glavu iznijeti!

Onda se otvorila mogućnost odlaska na privremeni rad u Njemačku. Prodao sam harmoniku rođaku Mehmedu za kacu džibre od 1000 kg i burilo za rakiju od 150 litara. Otišao sam 5. juna 1970. godine i počeo da radim u Njemačkoj. Novu harmoniku kupio sam tek 1982. godine. Samo za razonodu, za sebe i društvo. Radio sam puno, ali kad bi naveče uzeo harmoniku, sav umor prođe. Posebno kad bi se okupilo društvo, pa se po koja popije, zapjeva i - šta ćeš ljepše.

Bila mi je rasonoda, a sad draga uspomena. Rijetko, rijetko zasviram. Izdaju me prsti, ševrdaju po dirkama i to više nije ona moja svirka - sa sjetom u glasu ispričao nam je Fadi.

(Na našu molbu, svirao je i pjevao januara 2015. godine u Podgorici)

Vejsel

Vejsel Ćeman, rođen je 03.05.1943. godine u Gornjoj Vrbici, od oca Rama i majke Nemke, rođ. Kalač. Kao dječak svirao je frulu, a potom, bez ičije pomoći, naučio da razigrava kola i svadbarske pjesme. Najradije se sjeća odvojenih svadbi za muškarce i žene koje su trajale po tri dana.

HONERKA

- Muziku sam zavolio preko svog brata Jakupa koji je odlično svirao sviralju. Jednu je kupio i meni, pa sam brzo naučio da sviram. On je procijenio da ću uspješno savladati i harmoniku. Radio je u Nikšiću i kupio mi polovnu harmoniku kod Ragipa Hadrovića 1959. Počeo sam da rastеžem, nabadam dirke, a ona pišti. Nikako da joj uđem u trag. Mučio sam se i uspio da naučim neka kola i narodne pjesme iz ovoga kraja. Kasnije sam, uz radio, naučio sevdalinke iz Bosne. Eto, i danas ponekad zasviram (u svojoj karijeri dvije harmonike sam pocijepao. Ovo je treća, a i ona je pri kraju - "Honerka". Doduše, neki basovi ne rade, ali još ona može. No, moje ruke podaju. Srećom, sin se zainteresovao te me želja mine na nekadašnju svirku. Mnoge sam svatove i svadbare zabavljao; ama, to mi nije bilo jedino zanimanje. Najviše se i najradije sjećam svadbi, kada bih svirao jedan dan muškarcima, drugi dan ženama, a treći dan svima zajedno.

Vejsel iz mladih dana

Događalo se da se dva brata istovremeno žene i prave istovremeno svadbu, a na tim svadbama sve je moralo biti duplo. Trajale su po tri dana. A kada sviraš odvojeno ženama i muškarcima, to ti je kao da su dvije svadbe odjednom, na istom mjestu - ispričao nam je Vejsel.

Penzionerske dane provodi u rodnoj Vrbici sa sinom, snahom i unučadima, koja ga povremeno obraduju svirkom i pjesmom.

Isljam Ćeman, rođen je 1969. od oca Vejsela i majke Fate, rođ. Tuz. Završio je fakultet prirodnih nauka u Prištini, odsjek Fizika. Od 2002. radi kao profesor u OŠ „Polica“ na Polici. Harmoniku je zavolio slušajući oca i, uz redovne obaveze, naučio da svira za svoju dušu, porodična veselja i kolegijalna druženja.

Ramadan Rastoder, rođen je 1944. godine u Radmancima, od oca Elmaza i majke Šehide, rođ. Adrović. Sviraio je harmoniku od rane mladost i bio omiljen kod svadbara i drugih veseljaka.

Prve pouke sviranja na harmonici Ramadan je dobio od Ruša Muratovića iz Petnjice, a svojim talentom i voljom uspio da zauzme mjesto traženog harmonikaša za svadbe i druga veselja.

Osnovnu školu završio je u Petnjici. Dva razreda srednje ekonomske u Goraždu, nastavio u Peći, gdje je učio i Višu komercijalnu. U tu opštinu, preciznije naselje Vitimirica, 1967. doselila se i njegova brojna porodica. Otac Elmaz (rijetki majstor za zidanje kamenom) prodao je imanje u Radmancima i kupio u Vitimirici. Namjeravao je da seli u Tursku, ali mu je drugi po redu sin, Jupio, iz vojske u Puli, odgovorio pismom da ne želi da ide u drugu državu. Onda se vrijedni domaćin opredijelio da kupi imanje na Kosovu, blizu grada, radi školovanja Ramadana i druge djece. Kada se Jupio vratio iz vojske, nije znao gdje mu je kuća. No, čim je u jed-

noj od vitomiričkih kafana pomenuo Ramadana, odmah su znali o kome se radi. Među doseljenicima iz Bihora i domicilnim stanovništvom u Vitimirici, Ramadan je brzo stekao popularnost, a često je dolazio i na veselja u Petnjičkom kraju. Preselio je 2011. godine .

Tufo Babić , rođen je 15.03.1947. u Trpezima, od oca Halita i majke Mejreme, rođ. Skenderović. Aktivno je učio i svirao harmoniku od 1959. do 1989. godine. Tokom sedamdesetih, bio je jedan od najpopularnijih muzičara na području Petnjice, pa i susjednih opština. Svirao je na raznim veseljima, u KUD-u «Vrelo Ibra» iz Rožaja, družio se sa generacijama mladih ljudi koji su organizovali priredbe, bio učitelj mnogima koji su zbog njegove majstorije poželjeli da sviraju na harmonici.

UČITELJ HARMONIKE

Prvi put sam čuo i vidio harmoniku u osmoj godini života kod Šemsa Skenderovića. Opčinio me taj divni zvuk i poželio sam da se bavim time. Čak sam se i čvrsto zarekao, ali je prošlo dosta vremena dok mi se želja nije ispunila.

- Prvu harmoniku kupio mi je amidža Nazif, 1959. godine, kod Vejse-la Ćemana, a prve časove dobio sam od Jusufa Muratovića iz Johove vode. Vejsel nije tražio nikakvu nadoknadu, ali mu je babo, za uzvrat, pomagao u nekim seoskim poslovima. Kod Jusufa sam učio neka dva-tri mjeseca, a onda sam, nastavio da, kroz vježbanje, otkrivam mogućnosti harmonike. Nije bilo lako, ali sam uz veliku želju imao upornost da učim. U početku po sluhu, a kasnije uz radio i prve gramofonske ploče.

-Pročulo se po narodu “kako Halitovo dijete dobro svira”, pa su me, uz očevo odobrenje, odveli u Lagatore da sviram na jednoj manjoj svadbi. Imao sam trinaest godina, onako žgoljav; pamtim to kao prvi javni nastup. Umeračili svadbari, noć odmiče, a meni harmonika sve teža

i teža - nikako da se završi. Kasnije sam svirao na mnogim veseljima, svadbama igrankama, u poznatom KUD-u „Vrelo Ibra“ u Rožajama, koje je vodio izuzetni koreograf Ibiš Kujević. Učestvovao sam u brojnim priredbama i manifestacijama koje su organizovali mladi po Bihoru. Gdje god su me zvali, nijesam mogao da odbijem. Za svadbe da i ne pričam. Često mi kažu: “E, Tulja, ti si mi svirao na svadbi”. A ja ne mogu baš svake da se sjetim. Nanizalo se puno lijepih veselja, nastupa, ama je boravak u Njemačkoj 1978. i 1979. bio jedno posebno iskustvo. Husein Ramčilović (Bešov) moj drug iz mladosti, držao je restoran „Crna Gora“ u Berlinu. Tokom ljeta, kaže mi, da napravim orkestar i na jesen dođem kod njega. Tè ti ja pravo u Beograd. U udruženju muzičara dogovorim gitaristu, bubnjara i pjevačicu, pa na put, vozom. U tom restoranu su se okupljali iz svih krajeva Jugoslavije i nijedan orkestar nije ostajao duže od 30 dana, a mi smo mijenjali pjevačice i svirali tri mjeseca. Puni se oko 60 stolova svake večeri, tako da su nas pozvali i naredne godine. Jedne večeri bili su i neki emigranti, a ja, pravo da vam kažem, nijesam ni znao mnogo o tome. Bahati, dobacuju, provociraju pjevačicu, kvare nam atmosferu. Šta ću, iskoristim kafansko iskustvo, priđem kod njih da se upoznamo i oni mi ponudiše da sjednem. Naravno, uz neslane pošalice, zapitkuju:

Rahman Agović i Tufo Babić u svatovima

Okle Babić? - Iz Crne Gore.

- Znaš li, čoce, koju crnogorsku?

- Znam. I da guslam na harmonici.

Krenuli smo s pjesmama i to je bila jedna od najluđih noći, a gazda mi je sutradan rekao da ovi nikad ranije nijesu izašli iz restorana bez velikih problema. Nekom srećom i njima sam ušao u volju. Inače, ljudi su uvažavali to što radim, ali, nažalost, nije bilo uslova za školsko usavršavanje. Prije ovog odlaska u Njemačku bio sam kod Branimira Đokića i on se tada prijatno iznenadio mojom svirkom. Dao mi je bez riječi neki

sertifikat Udruženja i predložio da se pridružim poznatim orkestrima, ali je to za mene, kao porodična čovjeka, bilo komplikovano. I drugo: lijepo mi je bilo u mom kraju. Uživao sam u veseljima, narod me je poštovao, a ja davao koliko sam mogao. Onda su, krajem osamdesetih, krenule neke druge "trube", nije se moglo živjet od harmonike i ja sam sa porodicom prešao u Titograd da se bavim trgovinom. Krenulo je rušenje Jugoslavije. Nije nam bilo do svirke i pjesme, osim u rijetkim prilikama koje me i danas podsjećaju na vrijeme brojnih svadbi, nadanja, radosti druženja i pravih veselja uz harmoniku. Mogao sam 1979. da ostanem u Berlinu, ali mi je zavičaj bio ljepši i miliji.

- Volio sam da podučim mlađe. Pružao sam koliko sam znao. Neki su, zaista, postali uspješni. Žao mi je što ima dosta i onih koji su kasnije odustajali. Ali, znam da ima puno talentovane djece zbog koje bi trebalo što prije, u Petnjici, osnovati muzičku školu, da na vrijeme stiču obrazovanje i ostvare mnogo više od nas - poželio je Tufo Babić.

Edin Babić, rođen je 05.03.1975. u Trpezima, od oca Tufa i majke Rabe, rođ. Hajdarpašić. Očevu harmoniku je zamijenio mikrofonom. Oslanjajući se na izuzetne vokalne sposobnosti, nije posvetio pažnju sviranju već je od rane mladost krenuo da pjesmom osvaja ljude i pažnju na veseljima i zabavama širom Crne Gore. Snimio je nekoliko pjesama, između ostalih "Hej Bihore", po tekstu Šemsudina Hadrovića, kompoziciji Anesa Delića i u aranžmanu Senada Dreševića, kao i demo snimak pjesme "Moj zavičaj" po tekstu koji je priredio Mirsad Rastoder, a kompoziciju Podgoričanin, rahmetli Ismet Imo Abdović. Edin bi rado da snimi i neke stare pjesme iz očevog repertoara.

HEJ BIHORE

Hej Bihore, hej vihore
 Zemljo draga , zemljo mila
 Vjekovima ostavljana
 Zavičaju moj.

Hej Stenice vratolomne
 Putevi me k tebi zovu
 Da ti dođem da se vatim
 I olakšam svome bolu

Hej Bihore....(refren)

Hej planine i rijeke
 Brda draga i doline
 Zavičaj mi sačuvajte
 Dok ne dođem iz tuđine

Hej Bihore... (refren)

Šemsudin Hadrović

Vejsel Škrijelj, rođen je 8. marta 1949. godine u selu Javorova, od oca Delije i majke Marije, iz Poljske. Još kao dječak imao je merak za harmoniku, ali je počeo da svira tek nakon povratka iz JNA. Svirao je na banketima, svadbama i školskim priredbama do 1991. Rado se sjeća priredbe na Tjentištu .

DAČKI HARMONIKAŠ

- Imao sam volju za harmoniku i prije odlaska u vojsku. Ama, baš sam je zavolio, slušajući jednog Mađara u Mariboru. Subotom i nedeljom, vojnici su imali po malo slobodnog vremena pa bi pravili vojničke zabave. Ne mogu da se sjetim imena - ama je taj Mađar dobro svirao. Kad sam se vratio iz armije, nakon neka doba, nije se moglo, uspio sam da kupim jednu malu harmoniku. Onda sam pješke slazio do Trpezi, da mi Tufo Babić pokaže. Imao sam volju i puno vježbao, al' nikako da oporavim. Mučio sam se sve dok nijesam kupio bolju harmoniku, dugmetaru. E, onda je krenulo. Dvije-tri godine svirao sam sa Dikom Škrijeljom, a kasnije sam, na banketima, ispraćajima u armiju, svadbama i školskim priredbama. Volio sam da se družim sa djecom i nastavnicima pa su me zbog toga zvali dački harmonikaš. Osnovna škola u Savinom Boru, pozvana je na Susrete u BH, mislim 1976. godine, pa su i mene uključili u ekipu koja je pripremala priredbu za Tjentište. To je bila posebna čast. Tamo su došli đaci i nastavnici iz raznih

Baštineći tradiciju mejtepa i četvororazredne škole, osmorazredna škola u Savinom Boru otvorena je 1962. godine. Direktora, Dušana Guberinića 1976. naslijedio je Alija Adrović, a potom su tu funkciju kratko obavljali, Miralem Šabotić, Vehbil Škrijelj, Izet Škrijelj od 1987-1996. i Aljko Rastoder od 1996. godine.

krajeva Jugoslavije. Svi su imali neki svoj dio programa, pa smo se i mi dobro uklopili. Bilo nam je zaista lijepo. Osjećalo se "bratsvo i jedinstvo" u koje su vjerovali moji roditelji. Otac Delija je bio vojnik 1941. u Sloveniji. Tu su ga uhapsili i odveli u njemački logor. U logoru je upoznao Mariju, takođe zarobljenicu iz Poljske. Nakon oslobođenja 1945. zajedno su došli u Javorovu, da ostatak života provedu zajedno. Razbijanje Jugoslavije, 1991. donijelo je nesreću, ugasilo radost, pa i moju harmoniku, ispričao nam je Vejsel, tokom zimskog boravka kod sina Enisa, u prigradskom naselju Kakaricka Gora, u Podgorici.

Etem Kožar, rođen je 1949. godine u Radmancima, od oca Azema i majke Neime, rođ. Ličina. Svirao je harmoniku od 1965. do kraja devedesetih prošlog vijeka. Osnovnu školu završio je u Petnjici, srednju tehničku u Beranama, gdje je kratko radio u preduzeću „Lim“, potom u „Trudbeniku“ - Beograd. Krajem 1972. otišao je na privremeni rad u Njemačku, gdje i sada živi, (*Zundern/Sundern*).

Sviranje na harmonici Etem je započeo 1965. godine po instrukcijama tada poznatog harmonikaša Šela Sijarića iz Godijeva. Bio je vrijedan, talentovan đak, tako da je brzo osvajao pažnju veseljaka. Zabavljao je prijatelje, posetkare, svadbare, goste u restoranima, posebno naše ljude u

Jupo Rastoder i Etem u Njemačkoj

Svadba u Kožara 1971.

inostranstvu. Aktivan i omiljen u nekadašnjem društvu „Jugoslovena“ biran je za sekretara i predsjednika, tog, osamdesetih veoma uvažavanog udruženja u dijaspori. Pri udruženju, radilo je Kulturno umjetničko društvo „25 Maj“, a Etem je bio koreograf. Živi u Njemačkoj.

RADIO U CRNOJ GORI

Trećeg avgusta 1904. godine sa Volujice kod Bara otišli su u svijet prvi radio-telegrafski signali iz ovog dijela Evrope. Po ugovoru sa pronalazačem bežične telegrafije Guljelmom Markonijem, koji je bio i finansijer stanice sa pravom korišćenja za deset godina, Vlada

knjaza Nikole imala je stalno pravo da kontroliše ono što se emituje.

Vijest o otvaranju Volujice stigla je u četiri ondašnje evropske prijestonice - Beograd, Petrograd, Rim i Beč, odakle su čestitke crnogorskom suverenu uputili vladari Srbije, Rusije, Italije i Austrije.

Dvadeset sedmog novembra 1944. godine, u tek oslobođenom Cetinju, oglasilo se Radio Cetinje, vijestima i izvještajima sa ratišta, na kome su vođene žestoke borbe za konačno oslobođenje cijele zemlje. Program je emitovan preko zvučnika koji su raspoređeni po gradu.

Radio Cetinje se čulo od 100 do 150 kilometara, a u početku je emitovalo jednosatni program (od 18,30 do 19,30). Prema zvaničnom popisu iz 1947. godine, registrovano je 700 radio aparata.

Početak 1949. radio se seli u Titograd, pa se 30. aprila te godine svečano oglasio Radio Titograd. Proširuje se program od 16,55 do 23 sata, uvodi se i jutarnji od 7,30. Kao i na Cetinju, Radio Titograd tih godina čitav program izvodi uživo. Te godine evidentirano je 2108 radio aparata u Crnoj Gori. Od 1956. do 1964. taj broj naglo raste, tako da je dostigao brojku od 50000 registrovanih radio aparata.

Radio Titograd, od 1990. godine Radio Crne Gore, program emituje na dva kanala i putem satelita.

Sadrija Rastoder

RADIO U PETNJICI

Prvi radio aparat imala je kancelarija Opštine Petnjica, 1955. godine. Te godine puštena je u rad mini hidrocentrala na Plandištima, započeta 1953. Napajala je strujom petnjičku varoš do 1961. godine, odnosno do izgradnje prvog dalekovoda od Berana do Petnjice. Okolna sela su kasnije dobila struju, a samo rijetki su imali radio tranzistor.

Na inicijativu Sadrije Rastodera, 1965. godine započeta je mukotrpana akcija elektrifikacije sela Radmanci. Agilni mještani su dovlačili, zabadali hrastove stubove i plaćali učešće za žicu, a neki,

čak, branili da im se prođe preko livade.

Svitnulo je krajem 1966. godine pa je mogao i pravi radio da se čuje.

Radio aparat, marke „Vesna“, Sadrija je kupio kod Rafeta Kršća, tada prosvjetnog radnika u Rožajama, a kasnije u Tuzli, profesor, direktor u školi, BH.

Slično je bilo i u drugim selima tako da se mnogi sjećaju emisije „Pozdravi i čestitke“, i narodnih pjesma koje su, sa prozora pojedinih kuća odlijegale kroz bašče, što je našim harmonikašima bio novi izazov. Docije su stigli radio-gramofoni i TV.

Prva televizijska slika u Crnoj Gori viđena je 1956. na Jezerskom vrhu na Lovčenu - program italijanske televizije.

Kao zvaničan početak rada Televizije Crne Gore, tada Televizije Titograd u osnivanju, uzima se 4. maj 1964. godine, kada je, u centralnom dnevniku Televizije Beograd, emitovana prva reportaža pripremljena u crnogorskoj redakciji, na čijem čelu je bio dr Radoslav Rotković. Već 1968. godine počinje redovna nedjeljna hronika „Kroz Crnu Goru“ koja 1971. prerasta u dnevnu emisiju „Novosti dana“.

Od 2002. godine Radio Crne Gore i Televizija Crne Gore su javni radio-difuzni servisi građana Crne Gore, što ih obavezuje da prednost u svim programskim sadržajima imaju svakodnevni životni problemi građana, teme od javnog interesa, afirmacija ljudskih i manjinskih prava, njegovanje multinacionalnog karaktera crnogorskog društva...?

Suko Muhović, rođen je 1950. u Trpezima, od oca Hasana i majke Belke, rođ. Duraković, ćerka Naila Durakovića, uglednog muslimana-pomiritelja.

- Nijesam saznao gdje je nabavio prvu harmoniku, ali su mi svi rekli da je bio kret mali kada je počeo da svira - ispričao nam je Sukov sin **Muzafer Muhović**. Stalno je vježbao, naučio da ugađa narodu i zato su ga svi voljeli. Na nekim veseljima svirao je sa rahmetli Halemom Agovićem i sa Brahom Ledinićem iz okoline Rožaja. Oni su dobro svirali klarinet. Kažu da Suko nikad nije htio da se pogađa za neku svadbu ili drugo veselje, no je ostavljao domaćinu da poslije odredi koliko može i želi da časti za muziku. Od Sadrije rahmetli i još nekih uglednih ljudi čuo sam da je Suko bio dobar i karakteran čovjek, što mi puno znači - sa emocijama se prisjeća Muzafer.

- Imao je harmoniku, ručni rad, kupljenu u Beogradu, ali i konja koji ga je bolje slušao nego insan. Postoje neki snimci iz kojih se vidi da je do-

bro pjevao i svirao. U to vrijeme, sigurno je bio jedan od boljih u Bihoru - ponosno ističe Muzafer. Nažalost, Suko Muhović je preselio vrlo mlad, 1980. godine. Ostavio je četiri sina (Muzafer, Nilzat, Mirsad i Nijaz) koji iz hobija sviraju harmoniku, a uspješno se bave drugim poslovima u Luksemburgu. Muzaferov sin, Sukov unuk, **Arijan Muhović**, rođen 1997. godine, završio je nižu muzičku školu u Luksemburgu i nastavlja da svira, paralelno učeći školu za optičara.

Rafet Skenderović, rođen je 25.03.1952. godine u Trpezima, od oca Šemsa i majke Fehime, rođ. Muratović.

Krišom je učio da svira na očevoj harmonici, a status u narodu poznatog svirača i pjevača sticao od 1973. do 2005. godine. Žali što nije bilo uslova da se muzički obrazuje.

SVIRAČ SA GOLEŠA

- Harmonika je bila u našoj kući kada sam rođen. Otac Šemso je već odavno bio svirač. Volio sam da ga slušam, ali zadugo nijesam pomišljao da sviram. Bilo je to nešto veliko, imati harmoniku u kući, a svirati na njoj još više. Tek kad sam izrastao, tu 12-13 godina, počela se ozbiljnije javljati želja. Otac je stalno bio zauzet. Nije imao kad da razmišlja o tome hoću li ja svirat ili ne. A drugo, čuvao je harmoniku. Teško se nabavljala u to vrijeme. Braća su pomalo svirala, a ja samo slušao. Kako sam rastao tako sam sve pažljivije, slušao i gledao kako otac udara prstima po dirkama. Jednoga dana, u njegovom odsustvu, uzeo sam harmoniku i počeo da sviram. Teško! Ne ide. Pa opet... pa opet! Čim otac ode neđe dalje, ja isprobavam harmoniku. Malo pomalo, usladilo se meni to sviranje, sve pod strepnjom da otac ne stigne. Ljutio bi se što mu bez znanja diram muzike. Ljeto bijaše i ja krijući uzmem harmoniku i odem više kuća u brdo Goleš, u jednu dolinu gdje raste visoka paprat. Sakrijem se tu i raspalim. Učinilo mi se kao da odjednom sve umijem! Zanimelo me to pa sam ostao satima, a kod kuće se podigla velika galama. Otac je imao negdje svadbu, spremao se da ide, a harmonike nema tamo gdje je stalno ostavlja. Nestala? Tek kada su shvatili da i mene nema, krenuli su da traže okolo i pronašli me. Od tada mi je otac re-

odavno pokazivao. Kada se uvjerio da mi to dobro ide, otišli smo u Novi Pazar da u robnoj kući kupimo harmoniku za mene. Na njoj sam vježbao sve do odlaska u vojsku 1971. godine. Kada sam se vratio iz armije, kupio sam klavirku „Guerrini“ i sa njom

osjetio ono pravo zadovoljstvo sviranja na harmonici. Svakodnevno sam vježbao. Čuo bih ponešto od starijih kolega, poneku sevdalinku i kolo na radiju, i odmah to skidam. Drugi su cijenili da sam dobar muzičar, pozivali me na svadbe, sabore, priredbe, folklorne sekcije po Bihoru. Sviraio sam dosta, od toga izdržavao porodicu i školovao djecu. Nekoliko sezona proveo sam u inostranstvu i učestvovao na raznim manifestacijama. Osvojio sam prvo mjesto na takmičenju harmonikaša-pjevača u Švajcarskoj, u Sent Galenu 1977, a potom i u gradu *Rorschach*, 25. maja 1986.godine. Imam pehare i ta su mi priznaja među najdražim uspomnama. Moja generacija, kao i prethodne, nije imala uslova za muzičko obrazovanje pa želim da se u Bihoru formira, makar Udruženje muzičara, a uskoro i muzička škola, kako bi novi naraštaji, uz talenat, imali i muzičku pismenost - ispričao nam je Rafet Skenderović.

Seudin Sejo Skenderović, rođen 2.septembra 1992. godine u Trpezima, od oca Rafeta i majke Kime, rođ. Nurković. Uspješno nastavlja porodičnu tradiciju. Pjesmom i svirkom na harmonici i klavijaturama već odavno osvaja pažnju ljubitelja dobre zabave, posebno mladih u Crnoj Gori, Luksemburgu...

OČEVA HARMONIKA

- Od malih nogu sam sa harmonikom. Rastao sam uz muziku, slusajući oca kako svira i puno naučio od njega. I prvu harmoniku, kao dječak, dobio sam od oca. Od tada počinju i moji javni nas-

tupi, na koncertima sa KUD-om „Bihor“, potom svadbe i razne proslave, gostovanja u inostranstvu. (KUD Bihor je osnovan 1979, a njegov rad obnovljen 2004. godine) Završio sam 2003. polugodišnju školu harmonike kod poznatog profesora Slaviše Savića u Nišu i on me je naučio neke finese koje su značajne za svakog muzičara, tako da podjednako mogu da iznesem i narodne i zabavne kompozicije - ispričao nam je Sejo tokom druženja u Petnjici.

Jusuf i Nasuf Račić

Jusuf Račić je rođen 7. maja 1953. godine, a njegov brat Nasuf Nako Račić, 2. septembra 1958. godine u Trpezima, od oca Murata i majke Fatime, rođ. Sakić. Svirali su harmoniku i tarabuku. U narodu su upamćeni kao izuzetni veseljac i za ćejf.

KOMIČAR SA HARMONIKOM

Braća Jusuf i Nako odrasli su u skromnoj kući punoj veselosti, širine za musafire, komšije i prijatelje. Uprkos životnim neprilikama, na ivici opstanka, porodica Murata Račića bila je sinonim za vedro raspoloženje pa su gosti, sa raznih strana, rado dolazili i bili srdačno dočekani. Tu bi se, bez ikakvog povoda, zbijale šale, pjevale stare pjesme, igralo kolo. Na dugim posecima često se igralo „potkapa“ – skrivanje prstena, a ko izgubi morao je da obuče žensku odjeću i da dvori kao nevjesta. Domaćin Murat, čak i u poznim godinama, oštećenog sluha, znao je da zaigra, praveći ritmične pokrete za čuđenje i divljenje. Taj izuzetan osjećaj za muziku, šeretluk-komični nestašluk, potvrdili su i njegovi sinovi, Jusuf sa harmonikom, a Nako sa tarbukom. Prvu muziku Jusuf je nabavio u ranoj mladosti. Slušao je druge izvođače i učio da svira. Prvenstveno, da prati pjesme koje je volio da pjeva. Ali njegovo muziciranje redovno je bilo začinjeno komičnim dosjerkama u interesu podizanja raspoloženja na veselju.

- Znao je Jusuf rastegnuti harmoniku iznad glave, do plafona i u tom položaju, ritmično napraviti nekoliko okreta oko svoje ose - sa tugom u glasu prisjeća se njegov brat Nasuf.

- Sve je činio da ugodni svadbarima, svirkom i pjesmom, ali i nekim šejtanlucima koji su neponovljivi. Okretao se na peti, svirao ležeći, igrao na stolu, a sve po nekom čudesnom osjećaju, lako i odabrano za trenutak i sastav gostiju. Svirao je svuda po Bihoru, ali i drugim naseljima oko Berana. Radio je u "Celulozi", družio sa svima koji su voljeli razonodu. Jedne prilike svirao je

na Polici, na ispraćaju djevojke koja se udaje za momka iz Srbije. Naš Juka ti je krenuo sa svojim vragolijama i toliko oduševio svatove da su na kraju tražili da ide sa njima u Čačak - prisjeća se Nasuf.

On je uz brata Jusufa, počeo da svira tarbuku koju su mu, na peškeš, donijeli iz Makedonije. Zajedno su nastupali na raznim veseljima, a najčešće na zabavama koje su sami inicirali gdje god se pojave: u kafani, svojoj ili drugoj kući. Dešavalo se da muzikom prate gosta iz kuće, sve dok ne zamakne iz brda.

- Jusuf je to radio iz srca - priča Nasuf. Jednostavno volio je uveseljavati ljude, a oni su mu uzvraćali pažnjom i raspoloženjem. Dešavalo se da izađe iz treće smjene u Celulozi i čim ga neko pozove da sviramo, on kaže: idemo. Često pješke, sa harmonikom na leđima, i onda satima i satima svira bez prestanka. Tada za njega nije postojao umor, muzika mu je davala snagu. Svuda je nosio harmoniku pa su mu se habale te ih je mijenjao. Za ovo posljednju dao je para u vrijednosti biranih volova iz jarma - slikovito upoređuje Nasuf.

Harmonika i tarabuka Račića, čule su se na veseljima sve do ratnih devedesetih. Tada je bihorskim sokacima začutala pjesma momaka, smijeh djevojaka zrelih za udaju. Prorijeden je plač novorođenčadi u bihorskim domovima.

Prohujala su nekadašnja veselja, po dva, po tri dana, a sa njima igra lijepe Esme i drugih djevojaka za kojima smo čeznuli.

Januara 2013. godine, nakon kraće bolesti, preselio je Jusuf Račić. Neki dan, dan prije odlaska, uspravio se na krevetu i tražio da mu priviju harmoniku na grudi. Blijedim prstima pomilova je dirke i jedva otkrinuo njena crvena pluća. Jeknula je harmonika a sa njom i Jusuf. Njegova supruga Refadija i sinovi: Selman, Senad, Sadat, Adis i Amer čuvaju harmoniku za nekog budućeg muzičara iz porodice Račić.

Nasufov sin **Saudin Dino Račić** rođen je 23. novembra. 1991. u Trpezima, nastavlja očevim stopama. Svira tarbuku i druge perkusione instrumente: đembe, bongosi. Prve nastupe imao je sa amidžom Jusufom, a kasnije sa nekoliko muzičkih sastava moderne i tradicionalne muzike.

Student je Fakulteta političkih nauka u Podgorici. Pored muzike, bavio se glumom i folklorom. Volio bi da se osnuje prvi bihorski bend koji bi stare melodije ogrnuo novim muzičkim ruhom.

Fehmo-Feko Kočan, rođen 13.07.1953 na Poroču, od oca Ćazima i majke Fatme, rođ. Cikotić iz Gornje Vrbiće. Svirao je harmoniku od rane mladosti do odlaska u Libiju. Prošao je mnoge zemlje i gradove, a životnu luku pronašao u Velikoj Britaniji.

PISMO IZ LONDONA

Prvu harmoniku donio mi je rahmetli Hamdo Kočan, polubrat, koji je mnogo volio i pomagao Feka iz Njemačke. Klavirku, zapisao je Feko, odazivajući se na našu poruku povodom monografije „Bihorska muzika” .

Feko Kočan sa majkom i braćom

- Imao sam tada jedanaest-dvanaest godina i, sav srećan, odmah krenuo da učim kod Jusufa Muratovića, a kasnije kod Tufa Babića. Neku godinu prije odlaska u vojsku moja porodica se odselila sa Poroča u Vitomiricu tako da sam odande ispraćen u JNA. Tokom služenja vojnog roka upoznao sam jednog profesionalnog harmonikaša koji se zvao Perica Negovanović Romanović iz Požarevca, i on me učio da sviram na dugmetari - Guerriny. Svirao sam po svadbama u gradskim naseljima Peć, Vitimirica, Djakovica, Priština, Pećka Banja, Dobruša; po selima oko Djakovice i Peći... Ko će se sjetiti svih tih naziva. Krajem sedamdesetih, otišao sam sa Hamdom u Švajcarsku. Jedno vrijeme ni tamo se nijesam odvajao od harmonike. Svirao sam i pjevao na raznim zabavama. Sa Rifatom Čokovićem organizovali smo čak i dobar orkestar, koji se nažalost nije dugo održao zbog naših obaveza u firmama. U Švajcarskoj se radi. Posao-spavanje. Ne ostaje vremena za socijalni život koji sam ja trebao, da vježbam. Imao sam dobar posao tako da sam morao da zaposstavim harmoniku i sviranje. A onda sam se spremao na dalek put i harmoniku sam prodao Tufiku Bibuljici iz Vitimirice.

Početkom 1987. godine, jedna francuska ugostiteljska firma, Novote Hotel, za koju sam radio, ponudila mi je posao u Libiji, što sam prihvatio. Kratko sam ostao u Libiji, odatle, sa istom kompanijom stigao u Veliku Britaniju. U Londonu sam radio godinu dana, a poslije toga su me poslali u Irak, u vrijeme moćnog predsjednika Sadama Huseina. Godinu dana sam proveo i u Jemenu, a po dva mjeseca u Siriji i Jordanu. Bila je dobra zarada, ali mi nije odgovarala klima. Toplo da

ti mozak proključa. Nijesam mogao da podnesem mješavinu vrućine i pijeska iz Sahare.

Nakon tih radnih turneja, odabrao sam da ostanem u Velikoj Britaniji, gdje sam se lijepo skrasio sa familijom. Od ušteđevine kupio sam dobru porodičnu kuću na periferiji Londona, 1998. - piše Feko. - Imao sam puno sreće što sam radio za tu Francusku ugostiteljsku firmu. Putovao sam i vidio puno država sa različitim kulturama i različitim životom. Švajcarska nije bila loša, mada za ljude kao što sam ja, bez kvalifikacije, život je mogao da se živi ako bih radio dva posla. Imao sam zaista sreće što sam prešao u Englesku - pojašnjava Feko.

Fehmo-Feko Kočan, sa Đulsom iz Cazina u braku je od 1986. godine. Podigli su četiri sina i dočekuju unučad. Prvi sin, Ćamil, završio je matematički fakultet u Briselu. Muamer-Hamza fakultet za sport, Mirsad je elektro-inženjer, a najmlađi Haris pohađa osnovnu školu. Kaže da je poslije završetka rata u bivšoj Jugi redovno sa porodicom dolazio na crnogorsko primorje. Vozio je kaže auto iz Londona do Berana, Peći, Vitomirice, Ulcinja, Budve, ali ga je policija naljutrila u Sutomoru 2008. Zbog vožnje je, kako piše, neopravdano išao na sud i od tada ne dolazi u zavičaj. Mnogo su pažljiviji prema gostima u Turskoj, Maroku, Tunisu, Italiji - sa žaljenjem, konstatuje Feko, u pismu iz Londona.

Zejto

Zejto Skenderovic, rođen je 1. novembra 1953. godine u Trpezima, od oca Jonuza i majke Kimete, rođ. Muratović. Zovu ga „boem sa harmonikom“, zbog neumornog druženja sa ljudima u svim ambijentima. Karijeru narodnog zabavljača počeo je 1970, a i danas (2015) se ne odvađa od harmonike.

BOEM SA HARMONIKOM

- Prvu harmoniku, marke MELODIJA, kupio mi je otac, od Džiba Tarhaniša, iz Gornje Vrbice, 1960. godine i na njoj sam naučio sve što se dalo naučiti. Kada sam počeo da vježbam, govorili su „Veća je harmonika od tebe“, ali sam imao neku nevjerojatnu želju da sviram. Mislim da je i na to presudno uticao Tufo Babić, moj prvi i jedini učitelj. Imao je strpljenja i volje da polako vježbamo satima, dok se ne umorim. Bio sam mali, svaki put je morao neko od ukućana da ide sa mnom da mi nosi harmoniku. Nije bilo lako. Dešavalo se da mi dosadi, a Tulja bi onda krenuo da prebira prstima po tastaturi i svira. Svira - da ga od miline slušaš! U najtežim trenucima, to njegovo umijeće me ohrabrialo i vraćalo da nastavim i uporno vježbam, sve u nadi da ću jednoga dana i ja tako. Tufove „zlatne ruke“ su me naučile svemu. Pored ljubavi koju mi je uzvratila muzika, harmonika mi je pomogla da školujem svoje četvoro djece i to se pamti do groba.

Zejto i Tufo

Svirao sam na svadba-
ma, saborima, priredba-
ma... Samo, najviše vo-
lim manja druženja gdje
svi pjevamo. Nekako od
rane mladosti sam volio
da okupljam društvo, u
porodičnoj ili kafanskoj
atmosfera, svejedno,
samo da se napravi mer-
aklijsko veselje. Od toga

i dalje ne odustajem - ispričao nam je Zejto, ponosan što je kompozicijski snimio pjesmu „Petnjica“, po tekstu Zumbera Muratovića.

Molim vas zapišite i ovo:

„Dragi moj Tulja, puno ti hvala za sve što si učinio za mene. Tvoja zlatna ruka mi je dala sve u životu. Puno te cijeni i voli tvoj učenik, a sada kolega, Zejto Skenderović“.

PJESMA O PETNJICI

Zavičaj je bajrak koji maše,
život pobjednik bez medalje.
Bez kolijevke nema povratka,
kao stara tajna nastavlja se dalje.

Hej, Petnjico, hej, Petnjico,
lijepo ti je ime.
Sada imaš, sada imaš
svjetlost omladine.

Sinoć sam posjetio mrtve,
družio se bez imalo muke.
Gledao ih kao da su živi,
oni meni raširili ruke.

Eh, da mi je premostit daljinu,
vidjet moju majku staru.
Prošetati mojom Petnjicom,
proučiti dovu babu na mezaru.

Autor pjesme: Zumber Muratović

Zejto Skenderović

Isad Šabotic, rođen je 15.07.1962. godine u Vrševu, od oca Iljaza i majke Altune rođ. Rebronja. Svira harmoniku od djetinjstava. Uspješno je zabavljao prijatelje, svadbare i goste u restoranima. Pjesma i harmonika bile su mu utjeha tokom opsade Sarajeva, devedesetih. Živi i radi u Sarajevu.

ŠTIT OD BEZNAĐA

- Prvi put sam saznao za harmoniku od oca Iljaza, koji je imao volju da svira. Čak je i kupio neku staru. Ali, kako mu životne prilike nijesu bile naklonjene, brzo ju je prodao. Imao sam tada nepunih deset godina i bilo mi je strašno žao te čarobne kutije koja je proizvodila umilne zvuke. Zavolio sam je. Molio sam oca da mi kupi harmoniku. Nije to odmah učinio, nije imao novca. Nakon dvije godine kupio je kod Haruna Idrizovića sa Orahova - priča **Isad**

- Toga jutra sam malo duže spavao. Kada sam progledao, učini mi se da vidim harmoniku. Protrljao sam oči i stvarno pored kreveta, na maloj stolici bila je harmonika. Niko se ne čuje od ukućana. Ustao sam i bojažljivo je dotakao, kao da je priviđenje. U to su ušli otac i majka, nasmijani. Lagano su mi stavili harmoniku na grudi, prikopčali kaiševe na leđa i odmakli se u ćošak. Mojoj sreći nije bilo kraja. Od ushićenja nijesam znao šta da činim. Sjeo sam na ivicu kreveta i rastegao ono poznato – taaaaaa. Razvukao sam ponovo, prešao prstima po dirkama, a ona samo škripi. I opet, i opet... Počeo sam da plačem. Do tada sam bio ubijeđen da je dovoljno samo da stavim harmoniku na grudi i ona će sama da svira. Razočaran, tužan, oslobodio sam se nekako kaiševa i plačući istrčao iz kuće. Potpono me obeshrabrila nemoć koju sam osjetio. Sljedećih desetak dana nijesam mogao da je pogledam. Bježao sam od harmonike kao dijete kad se opeče. Otac se prvo ljutio, a onda nježno ohrabrivao obećanjem da će naći nekoga da mi pokazuje, da me nauči. Džaba, stid je bio jači. Nakon nekog perioda skupio sam hrabrosti da je ponovo uzmem. Krišom od ukućana, odnio sam harmoniku u kotar, ono gdje se denu sijena, pod jednu nastrešnicu za otavu i tu pokušao da sviram. Nije baš išlo, ali sam ponovo osjetio onu žarku želju. Srećom, tih dana odveli

su me na jednu svadbu u Zverotića, oni vole da igraju, a harmonikaš veze li veze. Kolo se vrtjelo, a ja sam samo gledao u prste harmonikaša kako skakuću po dirkama. U neka doba otrčao sam kući, zgrabio harmoniku i na moju velikou radost uspio da povežem nekoliko taktova. Ušuškan u sijenu, satima sam ponavljao istu melodiju, dok nijesam zaspao. Predveče su me probudili otac i majka, a ja sam odma razvukao harmoniku da im pokažem šta sam naučio. Čini mi se da sam od toga dana harmonikaš - dječaćki ushićeno priča naš Isko.

Isad Šabotić

- Poslije sam, u Lagatorima, kod brata od tetke Đula Ramčilovića, sreo čuvenog harmonikaša Tufa Babića. Od njega sam, u jednom danu naučio puno. Kasnije su došla školska druženja, svadbe, nastupi u kafanama, Sarajevo u cvatu, rat i preživljavanje u opkoljenom gradu. Harmonika mi je i tada bila vjerna druga, štiti od beznađa – prisjeća se, sa sjetom, vedri čovjek, sevdalija, **Isad Šabotić**.

Živi i radi u Sarajevu, ali mu glas žešće treperi u zavičaju. (Petnjica 2014.)

Safet Tiganj, rođen je 1962. godine u Vitimirici kod Peći, od oca Bajra i majke Selime, rođ. Rujović. Kada je imao deset godina, otac mu je, u Skoplju kupio prvu harmoniku.

- Bio sam mlad i lud za ovim instrumentom - prisjeća se Safet. Neke osnovne stvari mi je pokazao Džibo Tarhaniš, koji je dobro poznao sevdalinke, i to što je znao dobro je svirao i pjevao. Poslije osnovne škole upisao sam vojnu akademiju

u Beogradu pa sam i tamo nastavio da učim i sviram za školske priredbe. Bio sam vrlo popularan i u Studenskom centru, gdje smo često pravili priredbe i igranke.

Jedno vrijeme sam svirao u "Radničkom domu" koji je vodio Ramo Ljaić iz Plava. Kasnije, tokom službovanja, u Vranju i ovdje, u Zaječaru, svirao sâm samo za porodicu i prijatelje - ispričao je Safet Tiganj, major u penziji.

Mirsad Tarhaniš, rođen je 1963. godine u Rožajama, od oca Avdije i majke Ruce, rođ. Nurković; svira i pjeva od 1975. Snimio je tri CD albuma i mnoge pjesme pojedinačno.

MANEKEN S MIKROFONOM

Mirsad se bavi muzikom od svoje 12 godine. Tada ga je otac obradovao prvom harmonikom. Nakon četiri mjeseca vježbanja, uključuje se u rad folklornog društva „30. Septembar“ i uči sviranje. Nastupa na priredbama i drugim manifestacijama. Sa ponosom ističe da je učestvovao u muzičkom programu povodom dočeka „Titove štafete mladosti“ 1977. godine u Rožajama. Mirsadorov talent prepoznaje istaknuti koreograf **Ibiš Kujević** pa ga poziva da u KUD „Vrelo Ibra“, usavršava sviranje i pjevanje. Sa KUD-om nastupa na smotrama i festivalima folkloru širom Jugoslavije, osvaja prve nagrade i stiče popularnost. Nakon odsluženja vojnog roka (1984-85), Mirsador osvaja publiku na koncertima narodne muzike, takmičenjima i audicijama. Posebno su zapaženi njegovi nastupi na Festivalima folkloru u Sarajevu, Višegradu i Ulcinju 1979, Novom Sadu i Novom Pazaru 1989, Istanbulu 1990. godine i mnogim drugim gradovima. Od brojnih koncerata, solističkih i sa velikim zvijezdama narodne muzike, izdvaja nastupe u Hamburgu 2005, Cirihu i Ljubljani 2007, Ešu 2008, te nezaboravne koncerte u Švajcarskoj i Luksemburgu 2014. godine. Mirsador Tarhaniš je snimio

albume: „Kockar“ (1996. godine u Košutnjaku – Beograd), „Pazarski akšamluk“ (2002, snimljen u Čačku po tekstovima Safeta Hadrovića Vrbičkog), „U venama te osjećam“, (snimljen 2012. u Bihaću). Po stihovima Ferida Muratovića, snimio je pjesmu posvećenu Petnjici “Vrela suza”. Među kolegama, Mirso je poznat i po gospodstvenom stajlingu - sa novim košuljama, cipelama, odijelima, za svaki ozbiljniji nastup.

Mirsad na početku karijere

- Ispalo je da sam od početka moje muzičke karijere predstavljao Rožaje i Bihor na veoma značajnim manifestacijama širom Jugoslavije, a kasnije i Evrope - sa ponosom ističe Mirsad. - Teško mogu da se sjetim gdje sam sve imao nastupe i sa kakvim umjetnicima, glumcima, muzičarima-zabavljačima. Ljudi su me prihvatili, cijenili, pa sam, čak, bio u žiriju sa velikim poznavaoцем narodnog stvaralaštva Mišom Mijatovićem, na festivalu Lešak 2007. i 2008. godine. To mi je bilo nezaboravno iskustvo, ljepota izuzetno zanimljivih igara, muzičke tradicije i običaja naroda iz raznih krajeva ondašnje države, od Makedonije do Slovenije. Sve što sam osjetio i vidio želio sam da podijelim sa ljudima koji razumiju značaj muzičke kulture u ovim krajevima. Mnogima sam bio uzor i nesebični učitelj, te sa ponosom mogu reći da i danas preko 20 muzičara izdržava svoje porodice od ovog lijepog ali napornog zanimanja. Nadam se da ćemo

i u petnjičkom kraju pokrenuti jedan talas muzičke kulture koji kvalitetom i obrazovanjem može nadmašiti do sada poznate harmonikaše i pjevače – poručuje Mirsad Tarhaniš.

Senad Duraković, rođen je 25. januara 1968. godine u Beranama, od oca Rasima i majke Fate, rođ. Taraniš. Muzikom se bavi od svoje 12. godine. Prve instrukcije dobio je od Zejta Skenderovića.

Kao darovit dječak, brzo je zapažen i uključen u KUD „Bihor“ - Petnjica. Potom su uslijedili nastupi na raznim manifestacijama i takmičenjima muzičara, pjevača. Pjevao je sa poznatim estradnim umjetnicima na prostoru bivše SFRJ. Dobitnik je brojnih nagrada, među kojima izdvaja prvo mjesto za pjesmu „Jedna las-ta ne čini proljeće“ na takmičenju “Prvi glas Sandžaka 1991.” u Rožajama. Sa suprugom Anitom, koja je bila “Prvi glas Crne Gore-1996” u Beranama, rado je viđen gost na svim veseljima i koncertima.

Muzička porodica Duraković, od 2014. živi i radi u Njemačkoj.

Muzafer Muhović, Sukov, rođen je 1971. godine u Trpezima. Rano je ostao bez oca i učitelja harmonike pa ga je Tufo Babić ohrabrio da svira.

- Ja sam, takoreći, rođen uz zvuke harmonike - šaljivo započinje Muzafer.

- Otac Suko je uveliko svirao harmoniku, tako da sam se na taj zvuk, vjerovatno, navikao još u povitku. Kada sam ima

sedam godina, otac mi je kupio prvu harmoniku kod Jusufa Racića. Bila je to HONNER-ka 5. Na naš veliku žalost, Suko je naprasno umro 1980. godine. Ostali smo nas četvoro djece sa majkom, bez hranitelja. Kao najstariji, imao samo 9 godina. Majka se dovijala da nas izdržava, tako da je morala da proda i očevu harmoniku - sa uzdahom izgovara Muzafer.

- Kada sam otkrio da harmonike nema u kući, majka mi je sa suzama u očima kazala da je prodala Selmu Skenderoviću. Odmah sam otišao kod Selma, ali je on već bio prodao nekom momku iz Peći. Malo potom stigao sam i u Peć, pronašao tog čovjeka i čitav dan proveo uz njega na saboru Banja, slušajući ga kako svira na očevoj harmonici. Kada sam ga pitao, da li bi je prodao, rekao je cijenu koju nijesam mogao da platim. Taj trenutak nikad neću zaboravit - napominje Muzafer.

- Imao sam sreće što je u blizini naše kuće Tufo Babić, majstor harmonike, držao prodavnicu. On me je učio i ohrabrio da sviram. Čini mi se da je svaki slobodan trenutak koristio da me uči da sviram. Rekao mi je da slušam radio i da probam da neku melodiju prenesem na dirke. Čim bi mi se učinilo da sam nešto pogodio, trčao sam kod Tufa da me presliša.

Arijan Muhović
Rođen 1997. živi u Luxemburgu. Završio nižu muzičku školu, odsjek klavir. Harmoniku uči privatno.

Jedne prilike, pomilovao me po kosi i rekao: "Znaš ti to, bićeš ti dobar svirač". Te riječi su me toliko ohrabile da mi se činilo da je svijet moj.

- Prvi svadbarski nastup imao sam u selu Javorova, sa Ćakom Hadrovićem. Nijesam bio sigiran, ali je sve ispalo dobro. Svirali

smo do dva sata iza ponoći a onda su nam dali sobu na spratu da spavamo. Uporniji svadbari nastavili su da pjevaju bez muzike. Ne znam zašto, kroz glavu mi je prošla očeva rečenica, "Sviraj, sine, ali nikad ne svirao pijanim svatovima i svadbarima".

- Ne znam jesam li bio zakunjao, kad poče - rafal! Fijuču meci kroz drveni patos. Kuku njima, utrčaše u sobu, da vide jesmo li živi. Srećom nije nas potrefilo - zaključuje Muzafer. To vruće iskustvo me opomenulo da biram gdje ću da sviram. Uskoro sam otišao za Luxemburg i prvi novac koji sam mogao da odvojim iskoristio sam da otkupim očevu harmoniku. Odmah sam je dao majstoru da je dotjera i sada je čuvam kao hamajliju. Muzika je dio moje porodice, dio našeg života. Naš najdraži duševni napitak.

ĆAZIM i RAŠO

Ćazim Hajdarpašić, rođen 2. septembra 1955. godine, u Vrševu, od oca Ruša i majke Hankije, rođ. Durović. Pjevač izuzetnih vokalnih sposobnosti koji, nažalost, još nije snimio ni jednu pjesmu, ali ga pamte meraklije od rodnog kraja do Novog Pazara, Podgorice, Sarajeva, Njemačke i Holandije, gdje sa porodicom živi. Od rane mladosti, Ćazim je bio učesnik brojnih priredbi i veselja na kojima je pjevao izvorne sevdalinke i sandžačke pjesme. Po tome je upamćen kod svih koji su ga bar jednom slušali, na svadbi ili akšamluku. Nikada se nije bavio komercijalnim pjevanjem, ali gdje god se pojavi, poštovaoci izvorne pjesme, mole ga da pjeva - "srce da razgali". U Ćazimovom kristalnom glasu i kapacitetu intonativnih varijacija mnogi su prepoznavali nasljednika, nenadmašnog Safeta Isovića, ali se njegova pjevačka zvijezda nije otvorila na estradnoj sceni, pa je ostao vjeran pjevanju -samo za meraklije.

Ćazimov mlađi brat, **Rahman Rašo Hajdarpašić**, takođe talentovan pjevač, rođen 10. juna 1961. godine, snimio je jedan CD

Rahman, Harun, Ćazim i Džeko

novokomponovanih folk pjesama, na kojem je i pjesma “Dobro došla” u interpretaciji sa Hankom Paldum. U nedovoljno razjašnjenim okolnostima, Rašo je poginuo 31. marta 2000. u Sarajevu.

Džerdan

Džerdin Maglić, rođen je 14.10.1996. u Sanskom Mostu, od oca Dina i Majke Sabahete-Bete rođ. Rebronja, unuke Tala Đukića. U devetoj godini života počeo je svirati gitaru, ali ga je privlačila harmonika, tako da je već poznat kao mladi harmonikaš. Završio

je Osnovnu muzičku školu u Peći. Živi u Vitimirici, uspješno završava srednju medicinsku školu.

Elvir Hodžić, rođen je 2. marta 1999. godine u selu Paljuh, Petnjica, od oca Muhedina i majke Refije, rođ. Zverotić. U ranom djetinjstvu zavolio je zvuk harmonike, te paralelno sa osnovnom školom u Petnjici, pohađao nižu muzičku u Beranama. Elvir je zahvalan roditeljima što su mu omogućili da svake sedmice putuje do Berana i uči ono što voli.

- Nastupao sam na koncertnim časovima škole svake godine, solo ili u detu sa drugim instru-

Elvir

mentalistima. Volio bih da u Petnjici ima uslova da nastavim školovanje, makar u nekoj povremenoj muzičkoj radionici, koja bi stručno podučavala talentovanu djecu - sugeriše Elvir.

Hana

Hana Rastoder, rođena je 6. februara 1999. u Podgorici, od oca Mirsada i majke Zumrete, rođ. Babačić. Završila je osnovnu muzičku školu "Vasa Pavić". Prvih pet godina u klasi nastavnice klavira Dragane Bakrač, a dva u klasi profesorice Ide Muratagić. Na državnom takmičenju u Herceg Novom, 2013. godine, svirajući u kamernom triju (dvije flaute i klavir) sa Aleksandrom Lutovac i Nedom Knežević, osvojila je "srebrnu liru".

Naredne godine, svirajući u klavirskom duu sa Harunom Talićem, na prestižnom takmičenju u Herceg Novom, takodje je osvojila "srebrnu liru". Učenica je gimnazije Slobodan Škerović, i poznata po prvim nagradama na opštinskim i državnim takmičenjima recitatora i suptilnom pjevanju. Dobitnica je druge nagrade za poeziju na "Limskim večerima poezije" 2014. u Priboju.

Sadin

Sadin (Dino) Maglić, rođen je 19.09.2000. godine u Sanskom Moastu, od oca Dina i Majke Sabahete. Harmoniku je zavolio uz brata Džerdina. Završio je osnovnu muzičku školu. Svira harmoniku i lijepo pjeva.

OD KAJE DO ZULE

Hudoj sreći, koja prati zaboravljene krajeve - a Bihor je odavno jedan od tih - po nekom čudnom pravilu, ne mogu se oteti ni njihove najvrednije umotvorine. I njima je, uprkos nespornim umjetničkim i estetskim dometima, koji daleko prevazilaze uobičajene geografske, administrativne ili etničke odrednice, često predodređena ista sudbina – zaborav. No, pjesma “Kaja” i “Zulino kolo”, dva istinska kulturna dragulja, decenijama su mu se opirala, opstajala, zahvaljujući samo rijetkim pojedincima koji su slutili njihovu snagu i ljepotu. I, konačno, ti biseri su dočekali antologičare, a još im predstoji dostojna medijska prezentacija, kao i istinski „zagrljaj“ sa onima koji su ih iznjedrili.

Ruždija Kočan

Iako ni po čemu ne zaostaje za onim „čaršijskim“ sevdalinkama, “Kajina” sudbina, bila je određena selom gdje je nastala i sudbinom onih koji su je čuvali i pjevali, a sa kojima je i otputovala u daleke zemlje. Ona, umnogome, odudara od većine sevdalinka, pjesama urbane sredine, ne samo egzotičnošću već i dugim izmicanjem znatiželjnim zapisivačima i muzikolozima. Posebno začuđuje što se tako dugo “skrivala” brojnim sakupljačima - antologičarima bošnjačke kulturne baštine. Ili je “Kaja”, možda, kasnije „rođena“?

Ni to nije nemoguće! Za ovakvu pjesmu život neprestano nudi inspiraciju. A početkom prošlog vijeka, kada je rođen njen prvi poznavalac, na širem prostoru (Sandžak), u Bihoru su trajale naslage tvrdih običaja i moralnih principa, to jest kulturno-sociološki ambijent koji je bio i ostao neizbježna podloga za nastanak sevdalinke – kulturnog dobra koje nadilazi sve granice.

Insistiranje na njenoj lokalnosti motivisano je željom da se baš to istakne u prvi plan, čime se, naravno ni u kom sličaju, ne umanjuje njen značaj. Naprotiv, stavljajući se u njegovu „službu“, sija još jače, doprinosi

kulturnoj osobenosti, identitetskom uobicavanju svog krajolika - postaje njegov prepoznatljiv, zaštitni znak. A ovaj tekst, pored ostalog, ima i to kao svoj prioritetan cilj.

Bez obzira što u njenom sadržaju nema posebnih toponimskih i drugih lokalnih odrednica, izuzev, tada u ovom kraju čestog imena Karanfila (Karenfila) – iz milja Kaja, to što je baš tu sačuvana, neosporan je dokaz da je Kaja izvorno naša - bihorska.

Nije slučajno ni to što se „začkala“ samo u muzički nadarenoj porodici Bida Ličine, koji je, svjedoče pamtiše, ne samo odlično pjevao već i svirao na svim tradicionalnim instrumentima. Njegova djeca, pogotovu Ahmo, Fehima i Nedžiba, dali su joj novu snagu pjevanjem u troglasju u najrazličitijim prilikama.

“Kajin” put, od pose-daka do konačnog snimanja kao sevda-linke, praćen je nezaobilaznom dozom sreće koja prati svako stvaralaštvo, a usmeno posebno. Od prvog audio zapisa, za Radio Titograd (Emisija za selo i poljoprivredu) krajem sedamdesetih, prošle su decenije do njenog savremenog ulaska u bašču sevdalinki. U mikrofon radio reportera, tada su je otpjevali Fehima (Ličina) Agović i perspektivni student književnosti Isah Iljo

Nevjesta: Sadika Muratović - Koljenović

foto arh. Ado Softić

Agović, koji je poznat po meraklijskom pjevanju "Kaje " od Skoplja do Luksemburga. Ništa manjim žarom, njenu ljepotu, u Bosni, raznosio je i Safet Halemov Agović, koji joj je time, i ne sluteći, " trasirao" sevdahski put. A za njen "novi" život „krivi“ su baštinci zavičajne ideje iz Luksemburga i Petnjice, spoznajom da se veze sa rodnim krajem najbolje učvršćuju kroz njegovanje i afirmaciju kulturnih i umjetničkih vrijednosti koje on baštini, vjerujući da mu tako pomažu, prte put povratka, duboko svjesni – da, čuvajući zavičaj, čuvaju i sebe. Tako je baš ta svijest o neraskidivosti zavičajnih niti pokrenula plimu pozitivne energije među Bihorcima u Luksemburgu, kojom su njeni nosioci zapljusnuli, ne samo rodni kraj, već i mnogobrojnu, rasutu, dijasporu. Upravo je ta svijest krunisana veličanstvinim "Kajinim" povratkom u zavičaj - zahvaljujući stvorenoj sinergiji mnogih, ali posebno, nepresušnoj želji i entuzijazmu Mirsada Rastodera i autora ove priče. Sticajem okolnosti, Ramiza Ličina Kočan, kao jedan od idejnih tvoraca, osnivača, nosilac aktivnosti (pokretač i prvi koreograf folklorne sekcije) Zavičajnog kluba "Bihor", kroz koji se u Luksemburgu artikulisala ta nabujala, zavičajna energija, bila je u prilici da (kako se zbog niza tragičnih događaja

kasnije ispostavilo i poslednji put), ohrabri svoje tetke, iako u poznim godinama, da uzmu učešća u programu manifestacije „Zavičajne staze“, avgusta 2011. godine, i, opet, zapjevaju „Kaju“. Pred prepunom salom Doma kulture u Petnjici, otpjevale su je kao u mladim godinama i ušle, video zapisom, zajedno sa njom u nezaborav.

Inspirisan atmosferom i nesvakidašnjim pjevanjem sestara, uvaženi književnik Faiz Softić, napisao je esej o umjetničkim vrijednostima ove pjesme, objavljen u revijama, „Bihor“ i „Forum“.

Malo potom, zavičajci u Bosni nastavljaju „Kajin“ nezaustavljivi put. Predvođeni Ismetom Hajdarpašićem, nagovorili su solistu Refika Kolića da u muzičkom studiju „Drešević“ iz Tuzi, snimi ovu pjesmu i kasnije je prezentira na sarajevskoj TV Hayat.

Tako je „Kaja“ ušla u carstvo sevdalinki, a „Zulino kolo“ još čeka umjetničko opremanje za kvalitetniju scensku i medijsku prezentaciju.

ZULINO KOLO

Tog 5. avgusta 2011. godine, KUD "Bihor" izvelo je, po ko zna koji put, „Zulino kolo“, kao svoj zaštitni znak. Tek nekoliko godina kasnije, jedno popodnevno kahvenisanje u Luksemburgu bilo je povod za

Zulino kolo (RTS)

ovu priču o "Zulinom kolu". Dokoni, pretresali smo po sjećanjima iz za- vičaja. Ćakina (Kočan) sjećanja sežu više od pola vijeka unazad. Živo se sjeća mnogih događaja. Svoje svadbe posebno. Pamti toliko detalja kao da je slutio da će mu to biti prva i poslednja. Po njegovim riječima, trenutak inspiracije koji će postepeno prerasti u čuveno "Zulino kolo" bio je baš toga dana. Velika i vesela svadba. Atmosfera kojoj ne mogu odoljeti ni oni kojima folklor nije baš bolja strana, a pogotovu oni kojima se uz zvuke harmonike i ritam goča noge same otimaju. Kao i sve svadbe u ono doba, i ova je imala je svog junaka. Igralo se bez prekida. Mnogo je onih sa posebnim željama, a svirači ne mogu svima ugoditi. Odjednom, kolovođa je Zula. Počinje kolo. Nešto novo. Tako se kod nas nikada nije igralo. No majstori ne bi bili to što jesu, kada ne bi odmah uhvatili korak. Dosta ih je u kolu. Do nje, grupa pravih, poznatih meraklija. Svi se povijaju naprijed, slijedeći kolovođu koji, sa rukom na leđima, zvuke harmonike pretvara u korake. Tako je to bilo, i od tad je to krenulo – potvrđuje mi Ćaka. Ali, uigravanje ovog kola, trajalo je mnogo duže i u njega su se slivale težnje, želje, čežnje i patnje mnogih bihorskih bečara, bekrija i meraklija među kojima su se, sjećaju se oni, rijetki, stariji, posebno isticali Halil Skenderović, Zehbo i Huzeir Cikotić. No, taj momenat u kome je Zula, sve to, u zanosu i poletu, pretvorila u jedan poseban pokret i korak - opravdano je odredio ime te igre, koja je u narodu nastavila da živi kao "Zulino kolo". Vremena, koreografije i igrači su se mijenjeli. Svi su ponešto novo ugradili u njega, ali je ostalo prepoznatljivo – bihorsko kolo.

Ovo je, naravno, samo djelić priče o "Kaji" – bihorskoj sevdalinki i "Zulinom kolu", njihovom neobičnom uzdizanju na pijedestal kulturne baštine Bihora i Bošnjaka Crne Gore.

Ruždija Kočan

(izvadak iz teksta koji je objavljen u reviji Bihor br. 15)

Pogovor autora

MOJ BRATE U TUĐINI

Glavni junaci ove monografije često su pominjali odlazak na privremeni rad u tuđinu-inostranstvo, ali je ovaj tekst ponukan zapisom "Prvi glas Petnjice", Zumbera Muratovića, koji bilježi da je autor Pjesme o Petnjici Redžep Ličina, što sam po usmenim saznanjima i sam više puta javno pominjao. Uz to, ovim želim da posvjedočim kako je sve to, na svoj način, decenijama živjelo i u mojim ranim saznanjima iz čega se rodila želja da zapišem još neke detalje.

U prvi mah sam pomislio da je Zumber svojevremeno podatke dobio od rahmetli Ibra Pačariza, našeg nastavnika likovnog i muzičkog vaspitanja u petnjičkoj osnovnoj školi "Mahmut Adrović". Ibro je bio strog, ali smo od njega imali šta da naučimo. Kasnije sam, u gimnaziji, otkrio sve što je u programu za srednju likovnu školu: crtanje grafitnom olovkom, slikanje, duborez, linorez, mozaik, vajanje u glini, drvetu, izlivanje skulpture u gipsu itd. Tome nas je učio, kako nam se činilo, strogi Ibro, koji nas je, čak, uputio kako se od lipovih štapića pravi ugljen za crtanje. Jednostavno: svežu se lipove palice u snop, dobro se umotaju glinom i taj se smotuljak ubaci u žar.

Učenici IV razreda OŠ "Mahmut Adrović", proljeće 1968. god.
Ođjeljenje je od Mija Pantovića u II polugodištu preuzeo učitelj Amir Adrović

Harmonikaš Mujo Đukić sa društvom

Radmanci krajem šesdesetih

Reditelj u Televiziji Crne Gore Veljko Otašević je pričao da je Ibro Pačariz bio najtalentovaniji u njihovj generaciji , u čuvenoj likovnoj školi u Herceg Novom. Čudio se kako njegov klasić, odnosno drug iz generacije nije izrastao u poznatog umjetnika.

Izgorio je u Petnjici , ali to je za drugu priču.

Znam da su, Ibro, Dragomir Đurašković, nastavnik srpskohrvatskog, Bajram Ramčilović, učitelj, Misin Ličina, nastavnik biologije, Bogoljub Ilić, Saveta Knežević, Raif Muratović , administrator u MZ i još neki, osim rada u školi, pokušavali tih godina da u saradnji sa brojnom omladinom održe kulturni život u Petnjici. Organizovali su priredbe, takmičenja pjevača, tako da sam čak i ja (autor ovog zapisa) 1971. osvojio prvo mjesto sa pjesmom “Moj brate u tuđini” (Meho Puzić, 1970) koja je bila izuzetno popularna zbog odlaska naših ljudi u Njemačku. Sve se dešavalo u sali Doma kulture a na žiri je vjerovatno uticala i gromoglasna podrška publike najmlađem učesniku takmičenja i samoj pjesmi. Drugo mjesto osvojio je Sadudin Kršić sa pjesmom “Nad izvorom vrba se nadnela”. Sve ostalo možda će neko dopisati, a za sličice mozaika o kulturnom životu u Petnjici evo još jedne zanimljivosti.

Početak juna 1968. godine, pred kraj petog razreda, gledao sam prvu pozorišnu predstavu u životu u dvorištu mjesne škole u Radmancima. Osmislila ju je mlada učiteljica Fahrija-Fahra, Bosanka, sa đacima četvrtog razreda područne škole u Radmancima, koja se nalazi na Brodu, ispod Radmanske Klisure, po tekstu Jovana Jovanovića Zmaja, - “Ciganin hvali svoga konja”. Ona je režirala igrokaz, koji je, u akšam, izveden na otvorenom polju, pred brojnom publikom. Glavnog junaka, maestralno, igrao je Faruk Ličina. Mislim da je učiteljici Fahri dosta pomagao nastavnik ruskog Tufo Adrović iz Goduše, za kojeg se tih godina i udala.

Ovi i drugi primjeri kulturne kreacije, a bilo ih je u gotovo svim većim selima i školama ostavljali su neizbrisiv trag, pa smo kasnije i sami pokušavali da priredujemo slične programe.

U ljeto 1976. godine, spremili smo priredbu, koja je igrana dva puta u Petnjici, Trpezima i na Polici. Mislim da je tada, prvi put u policičkom Domu kulture igrano kolo iz Bihora sa kompletnom nošnjom od šamije do dimija i nanula.

Okupili smo djevojke i momke, uglavnom srednjoškolce, uvežbali tri-četiri narodna kola, nekoliko skečeva, recitacija i pozvali pjevače, a podržao nas je do bri i popularni harmonikaš Tufo Babić. Djevojke su oblačile dimije, bluze i jeleke svojih majki i nana, a momci uzimali iz svojih kuća što je za tu priliku odgovaralo. Ismet, sin Saka Rastodera koji je radio kao policajac u Kolašinu, sa rođakom Hajrizom-Haljkom, bio nam je glavna zvijezda za skečeve. Imao je dar komičara kakav se rijeto sreća. Pjevali su Feko Muratović i Hamid Bićo Rastoder, a u Trpezima Zejto Skenderović. U igri su prednjačile, k'o behar lijepe: Sefida(Nušкова), Sanija i Senadija (Rasimove) Rastoder, Munirka Lela (Rizvanova) Kočan, Kimeta (Hivzova) Korać i druge djevojke, među kojima je bila i moja najmlađa sestra Behija. Takoreći momčići, Erko (Ibrov) Pačariz, Ismet Šanjo (Bajramov) Ramčilović, Haso(Rušov), Rešad (Sadrijin), Safadin-Cale (Nuškov) Esad (Selmov) Rastoder, Sait i Šaban (Hivzovi), Džemail(Muslijin) Korać, Atif Ramdedović, Kasum (Vejselov) Muratović i drugi, svesrdno su učestvovali u ovom folklornom karavanu. Do Trpezi i Police išli smo Sadrijinim

PRVI GLAS PETNJICE

Mladi sela Radmanaca 1965. godine su u prepunoj učionici mjesne Osnovne škole održali priredbu.

Iste godine priredbu izvode u Dom kulture u Petnjici, s tim što ujedno organizuju takmičenje pjevača amatera "Prvi glas Petnjice". Na harmonici je svirao Muratović Rušo a njegova pratnja sa gitarom je Ličina (Hazirov) Fehim, učenik učiteljske škole u Novom Pazaru.

Za humor je bio zadužen Ličina (Hrustemov) Hilmo.

Program je vodio Ličina (Hajrizov) Rešad, učenik učiteljske škole u Novom Pazaru.

Žiri je bio u sastavu: predsjednik Četković Dušan, komandir milicije u Petnjici, članovi žirija trgovac Kršić Raif i jedan nastavnik iz osnovne škole u Petnjici.

Zumber Muratović

traktorom, na koji smo postavili obične klupe, pa je i to bio dodatni doživljaj. Znam da je trebalo još dosta imena da pomenem, ali ne zamjerite. Ipak, to je bilo davno. Selmo Seka Muhović je zaslužan što smo igrali u Trpezima, a moji drugovi iz razreda u beranskoj gimnaziji, Ljubodrag Todorović-Todor, Senka Đorđević i Jovica Matović za predstavljanje ovog programa na Polici. Lijepo smo se družili sa tamošnjom omladinom.

Na svakoj od ovih priredbi, nezaobilazna je bila i Pjesma o Petnjici. Nijesam siguran da li sam je prvi put čuo od Reka Ličine, druga iz razreda(OŠ), ili nekog drugog, ali sam je od malih nogu rado pjevao, gdje god je bila prilika. Znatno kasnije, tokom kampanje za prve višestranačke izbore u Crnoj Gori (1990) iskoristio sam dolazak podgoričanina Šukrije Žutog Serhatlića, poznatog sevdalije-harmonikaša i pjevača sa orkestrom, u kafani mu ispisao tekst i pokazao melodiju, da započnemo predizbornu tribinu "Reformskih snaga" pjesmom o Petnjici, što su prisutni oduševljeno pozdravili u sali Doma kulture. Koju godinu poslije, ovu pjesmu, po sličnom scenariju, u Petnjici, pjevao je Slobodan

Učesnici programa su bili: Rastoder (Beke) Rifat, Kršić (Azema) Izo, Ličina (Hazirova) Esmā i dr. Sa pjesmom "Ej, Cigani" prvu nagradu je osvojila Stoja Ilić, medicinska sestra petnjичke Ambulante rodnom iz okoline Niša.

Autor pjesme o Petnjici je Ličina (Hrustemov) Redžep, učenik Srednje poljoprivredne škole u Baru, kasnije doktor veterine u Novom Pazaru.

Pjesmu o Petnjici su toga dana prvi put pjevali Ličina (Hrustemov) Hilmo i Ličina (Hazirov) Fehim.

I pored molbi organizatora, na priredbi nije učestvovala Ličina Kada iz Radmanaca, koja je izvanredno svirala na sviralji-fruli.

Dvije godine kasnije, na priredbi u Petnjici, Ličina (Šahinov) Reko je istu pjesmu otpjevao i dobio ogroman aplauz. Na zahtjev gledalaca pjevao je više puta. Autentični tekst pjesme je:

Kovačević, poznati kantautor.

U interesu podrške višedecenijskoj želji naroda o vraćanju stusa Opštine, znanim stihovima dopisana je strofa;

“Đevojački izvezena,

velom prirode,

Ostala si, sram ih bilo,

ti bez Opštine!

Oh, le, lelele, mala Petnjica...”

Ova pjesma je na izvjestan način postala moja opsesija te sam je rado pjevao na veseljima i među prijateljima i kolegama u Podgorici, kao i u Bihoru. Na kraju sve to je rezultiralo pokšajem da se, izmjenama stihova, pjesmi ulije snaga sevdalinke. Za potrebe filma “Moj zavičaj” (2008. u produkciji Centra za seoski razvoj) snimljena je u studiju kod Dada Ličine, po kompozitorskim sugestijama Ismeta Ima Abdovića. Otpjevao ju je Edin Babić i tada je sa filmom ušla u TV program. Prepoznata je kao originalna bihorska sevdalinka. Redžepova i naša. Svih onih koji su joj dali novi život i značenje.

Pjesma o Petnjici

U dolini pored rijeke

stoji mali grad,

To je centar Bihoraca

mala Petnjica.

Refren 2x:

Oh, le, lelele

mala Petnjica.

Oh, le, lelele

grad bez ulica.

(u drugom refrenu umjesto “grad bez ulica” pjeva se “puna boraca”.

U njemu je sagrađena

lijepa džamija

munaretom nadvisila

viša od zgrada.

Oh, le, lelele...

Moj zavičaj

U dolini bistre rijeke
Spava mali grad
To je centar Bihoraca
Nekada i sad

Oh , le,lele, le
Naša Petnjica
Grad l'jepih djevojaka
uskih ulica

Od davnina merhametom
Stara džamija
Dobru dušu Bihoraca
Vjerom opija
Oh , le,lele, le
Stara džamija
Oh , le,lele, le
Biser nejmara

Svoje drage iz tuđine
Čeka zavičaj
Da ophore dušu svoju
I svoj rodni kraj

Oh , le,le,lele, le
Moj rodni kraj
Oh , le,le,lele, le
Moj zavičaj!

Po narodnim motivima:
Mirsad Rastoder

U njemu je sagrađena
vunovlačara,
tu dolaze Petnjičanke
vuna se šara.

Oh, le, lelele....

Oj Petnjico mali grade
s tobom se šale
sva si tužna postidjena
bez magistrale.

Oh, le, lele...

Kasnije se pri pjevanju zadnja
strofa izostavljala...

Tekst je preuzet iz rukopisa
knjige "Muhabet", književnika
Zumbera Muratovića.

Mirsad Rastoder

АМАТЕРИЗАМ

КАД КУД „БИХОР“ КОЛО КРЕНЕ

Наступ поводом Штафете младости

Иако немају скоро никаквих услова за рад, чланови КУД-а „Бихор“ из Петњице у последње вријеме постижу запажене резултате у његовању културних традиција овог краја.

Скоро да не прође ни једна свечаност у Петњици а да свој допринос не даду Кемал и Зехра Муратовић, Музафер Шријељ, Садета и Мирзета Адновић, Сабахета Пачариз и остали чланови КУД-а „Бихор“. Тако је било и недавно на приредби поводом доласка Штафете младости када су одушевили присутне сплетом игара и пјесама.

По ријечима предједника Друштва Миџина Личине, од свог оснивања до данас боре се са бројним тешкоћама, од којих

су свакако највећи недостатак одговарајуће просторије за рад и недостатак финансијских средстава а реализовање веома обимног програма ових вриједних младих и дјевојака.

Њихови планови су веома амбициозни. Са кореографом Решадом Шаботићем намјеравају да свој репертоар обогате новим садржајима. Највећа жеља им је учествовати на овогодишњој смотри фолклора у Вишеграду.

За реализацију ових замисли су потребна средства. Млади Петњичани вјерују да ће наићи на разумијевање код друштвено-политичких и радних организација општине којима су се ових дана обратили за скромну помоћ.

Б. А.

Harmonikaš Vejsel Ćeman i svadbari

Đaci i učitelji nekada su imali svoj vrt u centru Petnjice

Zavičajne staze - Bihor2012.

Poetsko veče

Vejsel Ćeman

Recital Ćamilove poezije 2013. god.

Etem Kožar

Zulfo Hodžić

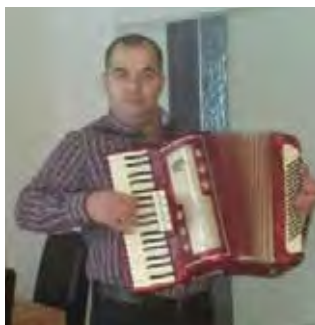
Smotra folklor na otvaranju Festivala

Redžep Hodžić

Šaban Šarenkapić i Safet Sijarić u Trpezima 2013.

Mirsad Osmanović

Veče Podgorice u Petnjici

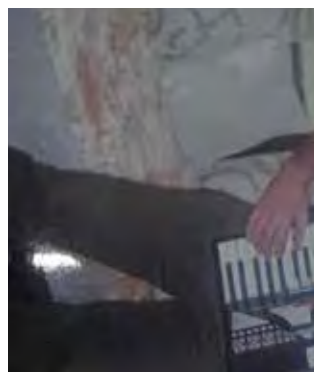

Selmo Skenderović

Bošnjačka tepsija

Safadin (Ahmov) Ličina

Braho Ledinić iz Sela Radetina kod Rožaja, svira klanet-klarinet od 1974.godine.Njegove majstorije pamte generacije veseljaka u sjevernom dijelu Crne Gore i susjednih opština u Srbiji.

Šefket (Ahmov) Ličina

Muzafer Muhović

Ernad Erko Adrović, rođen 5.marta 1971. godine, od oca Šefka i majke Muške, rođ. Skenđerović. Profesor pedagogije i nastavnik muzike. Harmoniku je počeo da svira u šestoj godini života. Kao tinejdžer osvajao je gitaru, a danas svira na klaviru i klavijaturama od narodnih do klasičnih kompozicija. Radio je na određeno u petnjičkoj školi, a potom angažovan u OŠ "Bajo Jojić" u Andrijevici. Sa porodicom živi u Beranama.

Fikret Korać

Susret kod Čamilove česme, besjeda Petar Arbutina

Bihorci sa francuskim majstorom umjetničke fotografije Žakom Ruketom i ak.umjetnikom Aldemarom Ibrahimovićem

Tamburaški sastav Taslidža, Pljevlja, u Petnjici 2011. godine

Safet Drljan i Renata Perazić, 2014.

Šukrija Žuti Serhatlić sa orkestrom KIC-a „Budo Tomović“ iz Podgorice, 2013.

Koncert izvornih pjesama, muzičara iz Bijelog Polja, Petnjica, 2012.godine

KUD "Vrelo Ibra"

Kolo iz Tutina u Petnjici, 2013. godina

KUD "Bihor"

KUD "Bihor" na festivalu u Turskoj

KUD "Bihor"

KUD "Bihor" na otvaranju festivala "Zavičajne staze"

KUD "Jedinstvo" BP i Bihorske lile na otvaranju Festivala 2014.

Besjede o Ćamilovom djelu: Miraš Martinović i Faruk Dizdarević 2013. god.

KUD "Evropa" , u Petnjici 2010.

Veće Sarajeva u Petnjici, 2013

Vrbički sa prijateljima

Bihorski ćilim

Foto monografije Halila Markišića

Tribina o ekološkom razvoju Petnjice, 2014.

Ibrahim Kadriu i Safet Hadrović Vrbički sa prijateljima

Dobitnici nagrada za priču, 2013.

Književnik, Refik Ličina prvi put u zavičaju, 2013.

Promocija revije Forum, 2010.

Starinska igra, Gudža

Slikarska kolonija za talente u prirodi

Mehmed Đedović i Šefko Balijagić

Navlačenje konopa 2010.

Profesorica Sabaheta Beka Masličić

Književni portret Damira Šabotića

Nadija Rebronja, Faiz Softić, Bogić Rakočević

Književni portret Safeta Sijarića

Promocija zavičajnog kluba "Bihor", Luxemburg

Promocija ZK "Bihor" 2014

Poklon za Fond iz Likovne kolonije za talente

Susret kod Čamilove česme, besjedili su Rajko Cerović i Enes Halilović

Veče sa nagarađenim piscima 2014

KUD BIHOR

KUD BIHOR

Kulturno-umjetničko društvo „Bihor“, po inicijativi brojnih entuzijasta, koje su predvodili profesori Ibro Pačariz i Salija Adrović, osnovano je 21.12.1979. godine. Ovom konstituisanju prethodila su decenijama organizovana folklorna okupljanja, po principu osmišljavanja priredbi sa raznovrsnim sadržajima. Stariji Bihorci pominju da je odmah poslije rata, 1945. osnovano KUD „ĐJUĐ“, nazvano po istimeno planinskom vrhu iznad Trpezi i Lagatora. O tome i drugim pokušajima nema dokumentovanih tragova, ali se zna da su veoma zanimljive priredbe redovno organizovane, kao što su, primjera radi, 1965. ili 1976. godine. Čak je i ovo Društvo proisteklo iz sličnih aktivnosti omladine koja je praktično uredila organizacionu strukturu KUD-a „Bihor“ 1979. godine, ali je negov rad zvanično potvrđen tek na Skupštini KUD-a, koja je održana u martu 1984. godine. Skupštini Društva, u ime opštine Berane, prisustvovao je visoki funkcioner lokalne samouprave Misin Adrović. Koreograf Rešad Šabotić, kaže da je prvu probu vodio, 19. juna 1984. godine i od tada je stalno sa KUD-om Bihor.

KUD „ĐJUĐ“

Odmah poslije oslobođenja 1945. godine, u Trpezima je formirano KUD „ĐJUĐ“ sa muzičkom i dramskom sekcijom - ispričao nam je Medo Škrijelj. Na priredbama su davali dramske skečeve, recitale, pjesme nakon kojih se nastavljalo igrankama. Važio je moto „Igranka bez prestanka“. Svirala je harmonika, frula, ko je šta znao, a omladina je igrala istim žarom i poletom, prisjeća se Medo.

Društvo je uspješno okupljalo Petnjičku mladost do početka devedesetih, kada dramatični raspad naše države, SFR Jugoslavije prekida igru i pjesmu.

Zahvaljujući novim generacijama entuzijasta, koje su predvodili Nihad Kršić i Osman Hadrović, rad Kulturno-umjetničkog

društva „Bihor“ je obnovljen 2004. godine. Od tada postiže zapažene rezultate u očuvanju i njegovanju tradicije i običaja bihorskog područja i afirmacije mladih talenata, ističe aktuelni predsjednik Sinan Tiganj.

Do otvaranja nove zgrade, Doma kulture u Petnjici(2008.) Društvo je vježbalo u holu škole “Mahmut Adrović” a od te godine ima uslove i punu podršku uprave.

- KUD „Bihor“ trenutno broji 70 članova raspoređenih u više sekcija: dramska, recitatorska, pjevačka i folklorna koja je i najbrojnija. Među 10 repertoarskih koreografija zastupljene su igre i pjesme sa prostora bivše Jugoslavije.

- Okićeni raznovrsnim narodnim nošnjama, mladi sa ovog područja uspješno su nastupali širom Crne Gore, regiona i Evrope. Izdvajamo: nastup na međunarodnom festivalu folkloru i turizmu u Luksemburgu 2010; Učešće na susretima Bihorske dijaspore 2011. i 2012. u Luksemburgu i Njemačkoj, te u Švajcarskoj i Sloveniji 2013.godine.

- Naše Društvo su zapazili i pohvalama okitili brojni ljubitelji narodne umjetnosti i učesnici međunarodnih smotri folkloru u Sarajevu, Tuzli (BH), Novom Pazaru (SR), Peći, Prizrenu, Leposaviću, Vitimirici (KS).

- Posebno značajnim ocjenjujemo nastupe na međunarodnim festivalima folkloru u Turskoj, u gradu Ešmeu 2008. godine i festivalu "Altin

“Sloboda”, 1985.

Večernje novosti 16.05. 2012.

КУД "БИХОР" ИЗ ПЕТЊИЦЕ ПОБРАО АПЛАУЗЕ СУНАРОДНИКА У ЕВРОПИ ТУРНЕЈА ПО ЛУКСЕМБУРГУ

БЕРАНЕ - КУД "Бихор" из Петњице окончао је још једну турнеју по иностранству.

Овога пута млади Петњичани недељу дана одушевљавали су широм Луксембурга презентацијом изворних игара из свог завичаја, али и других крајева Црне Горе. Турнеја је уследила на позив завичајног клуба "Бихор" из Луксембурга, поводом Дана дијаспоре у Луксембургу.

- Била је то изванредна прилика да се КУД "Бихор" представи својим богатим репертоаром. Пред више хиљада посетилаца у граду Петанжу представили смо традиционалне игре и обичаје из Црне Горе. Домаћинима се најтоплије захваљујем на гостопримству и спонзорству - каже председник КУД Рехо Рамчиловић.

Фолклорни ансамбл КУД "Бихор" у последње четири године гостовао је више пута широм Европе. Посебно успе-

Бурсе", у конкуренцији ансамбала из 42 државе.

- Друштво опстаје и напредује захваљујући разним донаторима, а посебно људима из дијаспоре Луксембурга, Швајцарске, Немачке, затим Оп-

штини Беране, Министарству културе Црне Горе. Велику помоћ нам је пружио и Фонд за мањине у износу од 4.000 евра. Тим средствима смо набавили нову народну ношњу па им се зато посебно захваљујемо - каже Рамчиловић.

КУД "Бихор" је основан 1979, и после неколико прекида, пре неколико година, наставио је са радом. У више секција 90 чланова ради на очувању обичаја и културног иден-

ФЕСТИВАЛИ

ТОКОМ лета чланови КУД "Бихор" требало би да наступе на неколико фестивала фолклоре у Европи, али, по обичају, све

Karagoz" u Bursi 2011. i 2013. U Inegolu 2012. i Luleburgazu 2014. godine. Na svim festivalim uspješno smo predstavljali kulturu i tradiciju naroda Crne Gore, pojašnjava Tiganj.

- Među brojnim nastupima u Crnoj Gori, možemo izdvojiti, učešće na smotrama i festivalima folklora u Podgorici, Kotoru, Tivtu, Plavu, Mojkovcu, Bijelom Polju, Gusinju i Kraljima. U saradnji sa organizatorima manifestacija, "Zavičajne staze" i "Bihorsko kulturno ljeto," od 2010. godine, uspješno organizujemo Regionalnu smotru folklora u Petnjici, na kojoj su učestvovala društva iz Crne Gore i susjednih država.

- Tokom 2014. godine, imali smo 15 nastupa, u februaru smo gostovali u

RTS-u i emisiji „Šljivik“, što je bio naš prvi nastup na nacionalnoj televiziji Srbije. U martu smo igrali u Sloveniji, po pozivu Kulturno-športnog društva „Sandžak“, na Sandžačkom sijeću gdje je nastupilo još 5 društava iz Bosne i Slovenije.

- U oktobru smo imali dvodnevnu turneju po Bosni i Hercegovini. Bili smo gosti KUD-a „Bulbul“ u Sarajevu, 25.10 2014. godine, a dan nakon toga smo učestvovali na manifestaciji „Veče sa prijateljima“ u organizaciji KUD-a „Biser“ iz Tojšića.

- Na poziv naših zemljaka iz Njemačke, sredinom maja 2015. gostovali smo u Hanoveru i Dortmundu na manifestaciji koju su organizovala udruženja Evropa za opštinu Petnjica i Udruženje Bošnjaka Kosova. U programu je učestvovalo i Kulturno umjetničko društvo „Đerdan“ iz Vitimirice.

- Sa pomenutih nastupa imamo brojna priznanja i lijepe uspomene koje motivišu mladost da, njegujući folklor, čuva tradiciju ovih prostora. A sve je rezultat nesebičnog zalaganja članova uprave, ansambla KUD-a, sponzora i prijatelja.

- Koreografije za KUD „Bihor“, pored stalnog koreografa Rešada Šabotića, do sada su radili: istaknuti stvaralac **Ibiš Kujević**, (KUD „Vrelo Ibra“ Rožaje) i kao saradnici na pojedinim igrama **Maja Dakić** (KUD „Duga“ Berane) i **Đorđe Lakošić** iz Leposavića.

- Saglasno repertoaru, u svom fundusu, pored bošnjačkih nošnji imamo crnogorske i srbijanske narodne nošnje, koje smo obezbijedili zahvalju-

Kulturno-umjetničko društvo „Bihor“ - Petnjica, pri formiranju, 1979. godine, zasnovano je na amaterizmu sekcija koje su postojale u mjesnim zajednicama. U spisak, među prvim članovima KUD-a upisani su: Adrović Abida, Isad, Sadeta, Samira, Safo i Senad; Garčević Samir; Korać Enver, Iso, Rahman, Rašo i Kimeta; Ličina Esad; Muratović Azemina, Duza, Elizabeta, Zehra, Ismeta, Kemal, Mithad, Ramiza, Rahman, Sadudin i Seniha; Palamar Zenifa i Hajrija; Pačariz Erbein-Erko, Sabaheta i Saudin; Hodžić Nervina i Fikreta; Šabotić Mirsada; Škrijelj Muzafer i Rešad Rastoder kao voditelj programa.

jući donacijama uglednih zavičajaca i prijatelja Bihora, naglašava predsjednik KUD-a Sinan Tiganj.

KUD „Bihor“ je član i jedan od osnivača UFACG - udruženja folklornih ansambala Crne Gore .

- Vjerujemo da će, uprkos novom talasu raseljavanja sa ovog prostora, Kulturno-umjetničko društvo „Bihor“ uspješno trajati, gajiti i prezentirati kulturnu taradiciju naroda sa ovog prostora, poručio je Tiganj (Maj 2015).

Predsjednici KUD-a „Bihor“ od njegovog osnivanja do danas bili su: Ibrahim Pačariz, Misin Ličina, Nihad Kršić, Reho Ramčilović i Sinan Tiganj.

RECENZIJE

OTKRIVANJE DUŠE

BIHORSKA MUŽIKA, monografija o harmonikašima i muzičkoj tradiciji predstavlja svojevrsnu antologiju narodnog stvaralaštva bihorskog kraja i, po mnogo čemu, putokaz kako se može i treba odnositi prema muzičkom nasljeđu.

Opšte je poznato da u Crnoj Gori nema institucija koje su zadužene da čuvaju ono što čini naše muzičko blago u najširem smislu te riječi. Ono je prepušteno samo sebi i na neki način osuđeno na zaborav. Upravo zbog toga, jedan veliki dio našeg kulturnog nasljeđa je nestao zauvijek, kao što lagano blijede sjećanja na ljude koji su u skladu sa svojim mogućnostima činili sve da tu sjajnu riznicu sačuvaju za potomstvo.

Dakle, priča o ovoj monografiji je ustvari priča o ljudima pregaocima, istraživačima, o ljudima koji su svojim radom uspjeli da nadomjeste onu prazninu koju su bile dužne da pokriju institucije kulture. Zato, prije riječi o monografiji iskrene čestitke gospodinu Šemsudinu Hadroviću i Mirsadu Rastoderu na ovom kapitalnom djelu.

Sama monografija ima specifičan i nesvakidašnji pristup temi kojom se bavi. Naime, ona na veoma prikladan način uvodi čitaoca u prostor i vrijeme i pravilno locira ono što čini njenu osnovu: Bihor, kroz sve ono što ga čini tako lijepim, tako bogatim i tako osobenim. Obilje podataka i istorijskih činjenica omogućava nam da upoznamo sve one duhovne, kulturološke i istorijske vertikale bez kojih ova monografija ne bi bila potpuna.

Nakon takvog uvoda daleko je lakše shvatiti vrijeme, događaje, ljude i osnovnu temu ovog djela sa posebnim osvrtom na izvođače na harmonici.

Autori monografije su pravilno postupili što su naveli podatke i o tradicionalnim muzičkim instrumentima zastupljenim na prostorima Bihora, jer su time nadogradili i realno prikazali činjenice da je, skoro čitav jedan vijek, tu harmonika bila najzastupljeniji muzički instrument. Podatak je nevjerovatan, ali činjenice sakupljene u ovoj monografiji su nesporne. Svi izvorni muzički instrumenti i način zabave u skladu sa njihovim tehničkim mogućnostima lagano su gubili bitku i potiskivani ka muzejima ili različitim etno zbirkama sa sve manje praktične primjene. Kulturno umjetnička društva i daroviti pojedinci, samo će odložiti, a nikako zaustaviti ovaj neumitni proces.

Harmonikaši i harmonika, kao osnovna tema ove monografije, zavrijedili su poseban pristup iz više razloga.

Obimnost i bogatstvo podataka, biografija velikog broja harmonikaša i vremenski period koji je obuhvaćen istraživanjem govori o velikom trudu i angažovanju autora, s obzirom na činjenicu da, sem sjećanja pojedinaca nijesu imali nijedan pisani dokument na raspolaganju.

Obuhvatajući podatke od priučenih harmonikaša koji bi jedva zadovoljili muzičke kriterijume pristojne porodične zabave, do vrhunskih instrumentalista koji su svoje umijeće prikazivali širom Evrope, autori su pokazali da im nije bio cilj puko nabranje izvođača, niti pravljenje rang liste ,već su tragajući za suštinom otkrili ono najbitnije- kulturu ,običaje,tradiciju, način zabave i nespornu darovitost i muzikalnost ljudi sa prostora Bihora.

Impresionira podatak da su skoro svi harmonikaši koji se pominju u ovoj monografiji ,bili samouki, kao i činjenica da su zahvaljujući radu i talentu,dosegli domete vrijedne svakog poštovanja.

Njihov poseban doprinos je i to što su ,shodno svom umijeću ,sačuvali od zaborava i neke stare pjesme, narodne igre i slično, ali i da je jedan broj njih toj riznici muzičkog biserja dodao i svoje autorske radove. Hoće li i to postati dio muzičkog nasljeđa ostaje da provjeri vrijeme. Za jedan dio pjesama već sada se može reći da su taj ispit položile.

Dodatnu vrijednost monografiji daje edukativni dio na početku ovog poglavlja, a poseban značaj prelijepe priče o čudesnoj pjesmi "Kaji" , o "Zulinom kolu ",kao i o vrsnim izvođačima tradicionalne bihorske pjesme,među kojima su autori posebno istakli sestre Fehimu i Nedžibu ,rođene Ličina.

Sastavni dio monografije su i podaci o manifestacijama koje imaju za cilj afirmaciju i očuvanje muzičkog blaga Bihora.

Siguran sam da će svi koji budu čitali ovu monografiju imati šta da nauče o Bihoru i da će nakon toga steći jos ljepšu i potpuniju sliku o tom dijelu Crne Gore, i o ljudima koji su s pravom ponosni što su Bihorci,kao što sam siguran da ovako zahtjevna i studiozna monografija mora biti podstrek ljudima kao što su **Mirsad Rastoder** i **Šemsudin Hadrović**, da nastave sa daljim radom jer toliko toga čeka da bude sačuvano od zaborava.

Podgorica, 08.07.2015.

Milorad Mićo Miranović

ČU' BIHORSKA MUZIKA

Zove me Mirsad da napišem recenziju za knjigu Bihorska muzika. Izbjegavam, vrdam, pravdam se „preuzetim obavezama“... „Molim te, poslaću ti rukopis e-mailom pa, kad pogledaš, možda će te inspirisati“. Poklekoh brzo pred mehkomo molbom dragog prijatelja i velikog entuzijaste, zaljubljenika u svoj rodni kraj, kome na pomen Bihora zasijaju oči, a spikerski glas dobije lagan treptaj. Razumijem ga jer sam u sličnoj životnoj dobi sa istim osjećajem kojeg stari Grci nazvaše nostalgija.

Izbjegavao sam ukazano povjerenje iz dva razloga: prvi, ovih dana stvarno imam mnogo obaveza. Treba sjesti, pročitati tekst, napisati... Ma, odgovornost je to. Drugi, ču' bihorska muzika! Dugo godina sam u muzičkim vodama, ne baš studiozno i sistematski, ali ni etnologija ni etnomuzikologija mi nisu strane. Pokušah prelistati po memoriji i sjetiti se neke pjesme iz Mirsadovog zavičaja – ne mogu, ne znam. Razlog odbijanja pređe u svoju suprotnost, zagolica me, jedva iščekah mail sa tekstom.

„Bihorska muzika“, u podnaslovu: Monografija o harmonikašima i muzičkoj tradiciji. Akcenat iz druge riječi naslova na drugom slogu, kratkouzlazni. A, to je to! Tako je govorila i moja rahmetli nena. Majčina majka, naslijedila dedovu penziju. Mi, unučad, kalendar štimamo po vremenu njene penzije, kako joj je tepala. Malo iza poštara stižem i ja, ljubim ruku, a njena ruka već u njedrima iz dobro vezanog mendilja pruža petoparca, uz šapat i kratak komentar: „Za muziku“. Znala nena za moju ljubav i sklonost, a ne dočeka da čuje tonove moje muzike.

I Mirsad i moja nena, k'o i naši stari, harmonici daju ime uzvišene umjetnosti. Poistovjetiti ime instrumenta sa cijelom umjetnošću je, svakako, previše, ali ako se ima u vidu njegov značaj, a Boga mi, i ljepota koja iz njega izlazi, pa i nije. Za razliku od unisonih instrumenata, koji su bili prisutni i u bihorskom kraju, pojava polifonog instrumenta – harmonike, bila je, slobodan sam reći, revolucija u muzici.

Svadbe i suneti, teferidži i posedci, ispraćaji i dočeci, odlasci i dolasci,

radosti i tuge... bili su nezamislivi bez harmonike, „a sa njom sevdah i dert, novi iskaz, nov običaj i drugačiji sklad muzičkog izraza i kulture...“ – kako je zapisao autor.

Frula-sviralja, kaval, dvojnice... u rukama čobana razbijale su monotoni-ju zanimanja i tišinu planine; tapani, daire, defovi - ritmički su oslikavali težinu života Bihoraca; gusle ih podsjećale na ratove i junake, pogibije i stradanja; harmonika razgalila dušu i na površinu izbacila svu skrivanu estetiku bihorskog čo'jeka.

Malo sam znao o Petnjici i bihorskom kraju. Nosio sam sliku koju mi je nacrtao Ćamil Sijarić. Nažalost, kao ni drugima, Petnjica mi nije bila niti mogla biti ni usputna stanica. U Petnjicu se dolazi namjenski, a ja bijah samo dva puta za svog života. Sve vrijeme iščitavanja ovog rukopisa me iz prikrajka obuzimao osjećaj sramote zbog evidentne oskudice znanja. Nisam puno znao ni o ljudima, ni o istoriji, kulturi, kulturnom nasljeđu i bogatstvu ovog kraja moje male i mile domovine. Poslije čitanja ove monografije osjećaj se promijenio, na svu sreću. Sad mi je drago da sa mojim bihorcima mogu povesti razgovor i o davnim bihorskim vremenima, i o Bihorskoj Veneri, o Brativiru i drugim darovima prirode, o muzici, ali prije svega, o ljudima. Autori monografije nas vrlo suptilno upoznaju sa svojom krajem, tako da sadržajem proširuju svoj naslov i podnaslov.

Savremenu Petnjicu je, i u kulturološkom smislu, potrefila sudbina mjesta koja su van značajnih puteva i raskrsnica. Ranije, a Boga mi, i danas, ako nema puteva i putnika, nema ni privrede, ni trgovine, ni zanatstva, pa samim tim ni razvoja prosvjete i kulture. Ceh izolovanosti Petnjica je debelo platila. U Petnjicu se nekad slabo dolazilo i odlazilo, pa se slabo donosilo i odnosilo. Danas se samo odlazi. Nedostatak institucionalizovanog oblika zaštite, njegovanja i unapređenja kulturno-umjetničkog stvaralaštva se višestruko odrazio, kako na same Bihorce, tako i na širu društvenu zajednicu. Najbolja potvrda izrečenom su riječi Hasana Hodžića iz Trpezi, koji kaže: „Eh, da sam pismen, imao bih, beli, šta da pribilježim. Ovako, sve ono što mi na san dođe, kad se probudim, ja zaboravim“. Nema prosvijećenosti bez škola i učitelja, niti kulture bez njene artikulacije kroz organizovane oblike.

Autori monografije nas upoznaju i sa razvojem harmonike, kao muzičkog instrumenta, u Evropi. Od prvog konstruktora do najpoznatijih proizvođača današnjice, čitaoci će upoznati instrument i njegovu evoluciju do današnjeg oblika. Smatrajući da i u ovoj monografiji treba dati prostor i podsjetiti nas na najpoznatije harmonikaše ex-Jugoslavije, autori nam evociraju uspomene na Radojku i Tina, Krnjevca, Šerba i Jovicu, Omera... Da ih opet dobro oslušnemo.

Iskreno vjerujem da je trud kroz prikupljanje podataka i životnih priča o Bihorcima-harmonikašima višestruko značajan. Ova monografija je pamćenje i sjećanje na one koji su život u Bihoru činili ljepšim i sadržajnijim. Od rahmetli Šemsa Skenderovića i Mahmuta Adrovića do Sadina Maglića i „nekih novih klinaca“. Ovo je priča, zapis, o malim-velikim harmonikašima koji su svojom muzikom uveseljavali i ispunjavali srca Bihoraca i šire. Ostaće „Kaja“ i „Zulino kolo“ – da se ne zaboravi. Na žalost, ono već zaboravljeno niko ne vrati, ovo što se ima i zna treba zabilježiti i sačuvati. Jer, ljudski život je kratak, a njegov kraj je predodređen. Kad ne uspijemo sačuvati makar zrno naše kulture i duhovnosti, to je golem grijeh i prema sebi i prema onima koji dolaze. Zbog toga autori čine i sevap!

Ova monografija nema svoj kraj. Ona je, vjerujem, početak za ove i druge autore da nam donesu ispušteno i nezabilježeno, običaje, priče, stvaraoce. Ovo je podstrek za nekog ko bi nam ispričao priču o bihorskim ženama, o heroinama koje čuvaže i sačuvaže dom i porodicu, kuću i ognjište, vjeru i vjerovanje, običaje i tradiciju, pjesmu i igru. Ima li još „slaganja“ u Bihoru?

U Pljevljima,
12.07.2015. godine

Sabahudin Delić

BILJEŠKE O AUTORIMA

Šemsudin Hadrović je rođen 1956. godine u Donjoj Vrbici, Bihor. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Peći a medicinski fakultet i specijalizaciju u Prištini. Radio je kao ljekar pri Medicinskom centru „Dr Nika Labović“ u Beranama. Sada živi i radi u Sarajevu, gdje je bio i poslanik u Skupštini Kantona.

Objavio je studiju *Generator genocida Gorski vijenac – Istraga poturica*.

U pripremi je zbirka pjesama, zbirka pripovjedaka, kao i nekoliko historijskih studija vezanih za značajne ličnosti i događaje Bihora, te roman s tematikom iz bliske prošlosti bihorskog kraja.

Mirsad Rastoder je rođen 1957. u Radmancima, Bihor. Osnovnu školu završio je u Petnjici, gimnaziju u Beranama a pravni fakultet u Podgorici. Profesionalni je novinar Radija Crne Gore, od 1985. godine. Prepoznat je po kompetentnim oglašavanjima o kulturnim i političkim događajima u Crnoj Gori i šire. Tokom studija i u ranijoj mladosti intenzivno se bavio pozorištem, kao glumac i reditelj Dramske scene „Rifat Burdžović Tršo“, potom u alternativnom pozorištu DODEST.

Jedan je od osnivača antiratnog Udruženja profesionalnih novinara CG, 1991. godine, Instituta za medije CG 2002, a kao predsjednik NST-a dao je značajan doprinos razvoju samoregulacije u medijima.

Organizator je i učesnik manifestacija identitetskog pozicioniranja Bošnjaka. Imao je čast da bude potpredsjednik udruženja „Almanah“ u mandatu velikog književnika Huseina Bašića.

Aktivni je član Foruma Bošnjaka CG od osnivanja 2002. i daje nemjerljiv doprinos objektivnom sagledavanju, artikulaciji i prezentaciji interesa Bošnjaka u multietničkoj Crnoj Gori.

Autor je dokumentarno-dramskih emisija za radio i televiziju, performansa kao što su: *Preispitivanje savjesti, Trag, Ministar hrče a narodu mrče* i dr. Objavljivao je u časopisima i novinama: *Univerzitetska riječ, Omladinski pokret, Pobjeda, Monitor, Almanah, Forum, Pozorišna scena, revija Bihor...*

SADRŽAJ:

Uvod	3
Petnjički vilajet	7
Od nama je alem Bihor bio, i sultan se njime ponosio	8
Petnjica za pečenje glinenog posuđa	9
Bihorska venera	10
Brativir	11
Muzika u Bihoru	15
Gusle moje od javora suha	16
Oj devojko fistan ti se bjeli	20
Razvoj harmonike u Evropi	22
Ručna izrada harmonike	23
Harmonika u klasičnoj muzici	24
Čudesni putevi Istraživača	25
Ibrahim Pačariz Biočak	25
Harmonikaši u Jugoslaviji	29
Veće harmonike u Petnjici	33
Od sviralje do klavijature	34
Priča - Harmonikaš	51
Čarobni zvuci i sanjari	54
Harmonika iz medrese	54
S harmonikom u partizane	56
Pehlivan	57
Poklon iz turske	59
Bokser	65
Vrela bistra, okolo šumarci	67
Harmonikaš ostvarenih želja	72
Kaja - pjesma tuge, ljubavi i dijaloga	76
Bika iz tri vijeka	81

Što mene da šminkate?	82
Agovsko kolo	84
Harmonika umjesto njive	85
Honerka	87
Učitelj harmonike	89
Radio u Crnoj Gori	95
Radio u Petnjici.....	96
Svirač sa goleša.....	98
Očeva harmonika	99
Komičar sa harmonikom	100
Pismo iz Londona.....	103
Boem sa harmonikom.....	105
Pjesma o petnjici.....	106
Štit od beznađa	107
Maneken s mikrofonom	109
Od kaje do zule	116
Zulino kolo.....	120
Moj brate u tuđini	121
Kud bihor.....	145
Recenzije	151
Otkrivanje duše Milorad Mićo Miranović	152
Ču'! Bihorska muzika Sabahudin Delić.....	154
Bilješke o autorima	157

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-9940-9473-8-5
COBISS.CG-ID 27555600